

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SERAMİK VE CAM ANASANAT DALI

**ÇAĞDAŞ SERAMİK SANATINDA ÇOCUK FİĞÜRÜ VE
KİŞİSEL UYGULAMALAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NURGİN ÇETİN ALMALI

TEZ DANIŐMANI
PROF. ELİF AĞATEKİN

BİLECİK, 2024

10569191

T.C.
BİLECİK ŞEYH EDEBALI ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
SERAMİK VE CAM ANASANAT DALI

**ÇAĞDAŞ SERAMİK SANATINDA ÇOCUK FİĞÜRÜ VE
KİŞİSEL UYGULAMALAR**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NURĐİN ÇETİN ALMALI

TEZ DANIŐMANI
PROF. ELİF AĞATEKİN

BİLECİK, 2024

10569191

BEYAN

Çağdaş Seramik Sanatında Çocuk Figürü ve Kişisel Uygulamalar adlı yüksek lisans tezi ve yazımı sırasında bilimsel araştırma ve etik kurallarına uyduğumu, başkalarının eserlerinden yararlandığım bölümlerde bilimsel kurallara uygun olarak atıfta bulunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, tezin herhangi bir kısmının Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunulmadığını, aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Bu çalışmanın, Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP), TÜBİTAK veya benzeri kuruluşlarca desteklenmesi durumunda; projenin ve destekleyen kurumun adı proje numarası ile birlikte, ETİK KURUL onayı alınması durumunda ise ETİK KURUL tarih karar ve sayı bilgilerinin beyan edilmesi gerekmektedir.		
DESTEK ALINMIŞTIR	DESTEK ALINMAMIŞTIR	X
Destek alındı ise;		
Destekleyen kurum;		
Desteğin Türü	Proje Numarası	
1- BAP (Bilimsel Araştırma Projesi)		
2- TÜBİTAK		
Diğer;		
ETİK KURUL onayı var ise;		
ETİK KURUL karar tarih/sayı:	...../.....	

Nurğın Çetin Almalı

Tarih

.....

İmza

.....

ÖN SÖZ

Yüksek lisansa başladığımda derslerinden ve kendisinden çok şey öğrendiğim, içimde var olan hisleri dışarı yansıtip şekillendirmemi sağlayan, beni hem çalışmalarım da hem de hayatımda destekleyen, hayal ettiren ve gerçekleştirmemi sağlayan, saygı değer tez danışman hocam Prof. Elif Ağatekin'e, uzaktan eğitim döneminde Eskişehir'den Bilecik'e gelerek raku fırını nı açan ve uygulamamda bana yardımcı olan, bilgisi ve sevgisiyle bana ışık olan değerli hocam Prof. Kadir Sevim'e, tezi yazarken bilgisayarda çözüm bulamadığım her şeyi çözerek bana yardımcı olan hocam Arş. Gör. Ozan Bebek'e, *bildiri* yayınında bana destek olan ve yazmamı sağlayan hocam Doç. İrfan Dönmez'e ve Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Seramik ve Cam Tasarımı Bölümü'ndeki tüm değerli hocalarıma, tez sürecimde ve öncesinde bana hem sevgisiyle hem de yardımlarıyla destek olan, fırınıma sığmayan bütün çalışmalarım da atölyelerini açan dostlarım Figen Özden ve Esra Yıldırım'a, en ağır seramik çalışmalarımı pişmesi için atölye dışına taşırken yardımcı olan ve destek sağlayan çalışma arkadaşlarım, Üzeyir Acar'a, Melis Çavuşoğlu'na ve Ökkeş Çalışkan'a, çocukluğumu asla unutturmayan ve yanında hep çocuk kalabildiğim dostum Sevgül Kahraman'a, minik varlığıyla bana renk katan, neşe veren, minik elleriyle benimle atölyede seramikler yapan ve bu süreçte çocukları tanımama yardımcı olan yeğenim Bilge Başaran'a, bana kardeş olmanın kıymetini öğrenmemi sağlayan, beni koruyan en iyi dostum ve ablam Sebile Başaran'a, bana doğduğum andan itibaren en büyük sevgiyi veren, sevmeyi öğreten, hayallerime inanan ve ayrıca tüm uygulamalarımı yapmamı sağlayan atölyemin her metrekaresini kendi elleriyle inşa eden ve çalışmalarım da bana yardımcı olan sevgili annem Nuriye Çetin ve sevgili babam Mustafa Çetin'e, sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Nurğın Çetin Almalı

2024

ÖZET

ÇAĞDAŞ SERAMİK SANATINDA ÇOCUK FİGÜRÜ VE KİŞİSEL UYGULAMALAR

İnsanlık tarihi kadar eski olan sanatta çocuk kavramı; her dönem farklı olarak ele alınmıştır. Çocuğun modern toplumun yaşam koşullarına göre gerçekleştirdiği evrimler sanat yoluyla gözlemlenmiştir. Sanatta çocuk imgesini ele alırken, çocuğun gelişim süreci, sosyal ve tarihsel dönem bilgilerine de yer verilmiştir. Çocuk çağlar boyunca küçük yetişkinler olarak kabul edilip, en ağır ve kötü şartlarda çalışmaya zorlanırken Rönesans ve Aydınlanma Dönemi ile çocuk kavramı ortaya çıkmıştır. Çocuğun değerli, sevgiye ve korunmaya muhtaç olduğu anlaşılmıştır. Rönesans ile birlikte tüm sanat dallarında da çocuğa yönelik değişimlerin ortaya çıktığı gözlenmiştir. Bu araştırma, 21. yüzyılda Çağdaş Seramik Sanatında seramik sanatçılarının özellikle çocuk üzerine yaptığı eserlere dikkat çekmiştir. Çocukların doğdukları andan itibaren yaşadığı anları, doğal hallerini, mutluluklarını, hüznelerini, şiddete ve istismara uğradıkları yaşamlarının her birine değinen sanatçılar, dünyaya çocuğun ve çocukluğun ne kadar değerli olduğunu göstermeleri incelenmiş ve bağlamda seramik uygulamalar yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Sanatta Çocuk, Çağdaş Seramik Sanatı, Çocuk Figürü

ABSTRACT

CONTEMPORARY CERAMIC ART: CHILD FIGURE AND PERSONAL APPLICATIONS

The concept of childhood in art, which is as old as human history itself, has been approached differently in every era. The evolution of children, according to the living conditions of modern society, has been observed through the medium of art. When dealing with the image of the child in art, the developmental process of the child has been considered alongside social and historical contexts. Throughout different ages, children were often perceived as miniature adults and were forced to work in harsh and unfavorable conditions. However, the concept of childhood emerged during the Renaissance and Enlightenment periods. It became understood that children are valuable, in need of love, and deserving of protection. With the Renaissance, changes regarding children were observed in various art forms as well. This research highlights artworks created by ceramic artists, particularly centered around children, in Contemporary Ceramic Art in the 21st century. These artists delve into moments from the instant of a child's birth, their natural states, joys, sorrows, as well as the different aspects of their lives including violence and abuse. The study examines how these artists showcase the significance of children and childhood, and how ceramic practices are employed within this context.

Keywords: Child, Child in Art, Contemporary Ceramic Art, Child Figure

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	i
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
RESİMLER LİSTESİ	vii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM ÇOCUK, ÇOCUKLUK DÖNEMLERİ ve TARİHSEL SÜREÇTE DEĞİŞEN ÇOCUK ANLAYIŞI

1. Çocuğun Tanımı	2
2. Çocukluk Dönemleri.....	3
2.1. Bebeklik Dönemi (0-2 yaş).....	3
2.2. İlk Çocukluk Oyun Dönemi (3-6 yaş).....	4
2.3. İkinci Çocukluk Dönemi (7-11 yaş).....	5
2.4. Ergenlik Dönemi (12-18 yaş)	6
3. Tarihsel Süreçte Değişen Çocuk ve Çocukluk Anlayışı.....	7
3.1. Tarih Öncesi Dönemde Çocuk.....	7
3.2. İlk Çağ'da Çocuk	9
3.3. Orta Çağ'da Çocuk.....	18
3.4. Rönesans ve Modern Çağ Başlangıcında Çocuk	24
3.5. Modern Çağ ve Devamında Çocuk	30

İKİNCİ BÖLÜM SANATTA ÇOCUK

1. Müzik Sanatında Çocuk.....	36
2. Edebiyat Sanatında Çocuk	39
3. Gösteri Sanatlarında Çocuk	45
4. Plastik Sanatlarda Çocuk	50

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM ÇAĞDAŞ SERAMİK SANATINDA ÇOCUK FİGÜRÜNÜ KONU ALAN SANATÇILAR ve ESERLERİ

1. Lyndsey Fryman.....	58
2. Beverly Mayeri.....	59
3. Sara Swink	60
4. Kyungmin Park.....	61
5. Margaret Keelan	62
6. Beth Lo.....	63
7. Susan Low-Ber	64

8. Kim Simonsson	65
9. Tip Toland.....	65
10. May Von Krogh.....	66
11. Kate Macdowell.....	67
12. Ronit Baranga.....	68
13. Johnson Tsang	69
14. Janina Myronova	71
15. Grayson Perry.....	72
16. Barnaby Barford	72
17. Penny Byrne	73
18. Cynthia Consentino	74
19. Nuala Creed.....	75
20. Jale Yılmabaşar	76
21. Kaan Canduran	77
22. Zehra Gülbahar	78

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM KİŞİSEL UYGULAMALAR

1. Kardeş Payı	81
2. Bir Küçük Fincan	87
3. Bir Oda Dolusu.....	95
4. Yaşam Döngüsü	99
5. Hayal Ettiğim Yerdeyim.....	102
6. Kedili Dünyam	109
7. Sek Sek.....	110
8. Özgürlüğe Kanat Aç	112
9. Evcilik Oyunu	114
10. Güneşi Gördüm	115
11. Özgürlüğe Uç	119
12. Dostluk.....	121
13. Uç.....	123
14. Kim Kurbağa Sevmez ki?	125
15. Mutluluk.....	128
16. Oyuncak Araba.....	129
17. Uçtu Uçtu	131
18. Kağıttan Gemi	133

19. Arkadaşım	136
20. Sarıl Bana	138
21. Bulutların Üstünde.....	140
22. Papatyalar Açınca	142
23. Hayallere Uçmak	145
24. Renk Oyunu.....	148
25. Manolya	150
SONUÇ	153
KAYNAKÇA	155

RESİMLER LİSTESİ

	Sayfa
Resim 1.1. Bebeklik Dönemi.....	4
Resim 1.2. Oyuncağı paylaşamayan çocuklar	4
Resim 1.3. İlkokul Dönemi çocukları.....	5
Resim 1.4. Ergenlik Dönemi.....	6
Resim 1.5. Tarih Öncesi Çağlar.....	8
Resim 1.6. Bebek iskeleti bulunan beş bin yıllık küp mezar.....	8
Resim 1.7. Sümerler.....	9
Resim 1.8. Sümerlerde eğitim.....	9
Resim 1.9. Eski Türklerde Hayat Tarzı.....	10
Resim 1.10. Mısır'da Günlük Yaşam.....	11
Resim 1.11. Tanrıça İsis ve Oğlu Horus, Batlamyus Dönemi.....	11
Resim 1.12. Sparta Kültürü.....	12
Resim 1.13. Antik Yunan Dünyasında Bayram ve Festivaller.....	13
Resim 1.14. Eski Yunan çocuklu anne heykelciğı.....	14
Resim 1.15. Eski Yunan toplumlarında çocuk eğitimi.....	14
Resim 1.16. Bir aile grubu ile mermer mezar steli, Geç Klasik Yunan Kültürü.....	15
Resim 1.17. Aşık kemikleriyle oynayan pişmiş toprak iki figür.....	16
Resim 1.18. Yamyam.....	16
Resim 1.19. Anne ve Çocuklu Altın Cam Madalyon.....	17
Resim 1.20. Kavimler Göçü.....	18
Resim 1.21. Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşü.....	18
Resim 1.22. Kilisede vaftiz edilme töreni.....	19
Resim 1.23. Kilisede eğitim alan çocuklar.....	20
Resim 1.24. Çocuk cadı avı.....	21
Resim 1.25. Bir el yazmasında kadınlar ve çocukları.....	22
Resim 1.26. Orta Çağ'da domuz idrar torbasından yapılan balon, ...	23
Resim 1.27. Closh veya Koff kırsal kesimde oynanan eski bir golf şekli.....	23
Resim 1.28. Matbaada kitap baskısı.....	24
Resim 1.29. Henri Jules Jean Geoffroy, Çocuk Sınıfı.....	25
Resim 1.30. Jean-Jacques Rousseau, Emile.....	26
Resim 1.31. Sanayi Devrimi'nin çocuk işçileri	27

Resim 1.32 William Johnston, Bayan Jacob Hurd ve Çocuk.....	27
Resim 1.33. 1933 yılında Alman Nazi lideri Adolf Hitler'in çocuklar için ürettiği "Nazi Askeri Oyun Seti".....	28
Resim 1.34. Atatürk'ün çocuk sevgisi.....	29
Resim 1.35. İkinci Dünya Savaşının evsiz çocukları ısınmaya çalışıyor.....	30
Resim 1.36. Bilgisayarda oyun oynayan çocuk.....	31
Resim 1.37. İnsan ticareti mağduru çocuklar.....	33
Resim 1.38. Yetersiz beslenen çocuklar.....	34
Resim 1.39. Bir yetişkin gibi giydirilen çocuk giyim koleksiyonu örneği.....	34
Resim 1.40. Telefonda oyun oynayan çocuklar.....	35
Resim 2.1. Ninni söyleyen anneler.....	36
Resim 2.2. Çaykovski'nin Op. 39 Çocuk Albümü	38
Resim 2.3. Kar Tanelerinin Sıcak Şöleni: Fındıkkıran Balesi ve Fındıkkıranlar.....	38
Resim 2.4. Peter Pan.....	40
Resim 2.5. Antoine de Exupéry, Küçük Prens.....	41
Resim 2.6. Jules Verne, Seksen Günde Devri Alem.....	42
Resim 2.7. Keloğlan.....	43
Resim 2.8. La Fontaine Masalları.....	43
Resim 2.9. Muazzez İlmiye Çığ, Zaman Tüneliyle Sümer'e Yolculuk.....	44
Resim 2.10. M. Kemal Küçük'ün kaleme aldığı "İlk Tiyatro Dersi".....	45
Resim 2.11. Walt Disney, Buharlı Gemi Willie.....	46
Resim 2.12. Walt Disney, Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler.....	46
Resim 2.13. Susam Sokağı.....	47
Resim 2.14. Barış Manço, "Adam Olacak Çocuk" Programı.....	48
Resim 2.15. Sevimli Canavarlar.....	48
Resim 2.16. Ruhların Kaçışı.....	49
Resim 2.17. Virgin and Child in Majesty.....	50
Resim 2.18. Bakire ve Çocuk.....	50
Resim 2.19. Berlinghiero, Madonna ve Çocuk.....	50
Resim 2.20. Raffaello, Madonna della Seggiola, Koltukta Meryem.....	51
Resim 2.21. Raffaello, Çayırdaki Meryem.....	51
Resim 2.22. Gossaert, Danimarka Kralı II. Christian'ın Üç Çocuğu	51
Resim 2.23. Murillo, Üzüm ve Kavun Yiyen Çocuklar	52

Resim 2.24. Emmanuel de Witte, Bir Aile Portresi	53
Resim 2.25. Gerrit Dou, Genç Anne	53
Resim 2.26. Bruegel, Çocuk Oyunları	54
Resim 2.27. Renoir, Gabrielle ve Jean	55
Resim 2.28. Picasso, Guernica	56
Resim 2.29. Picasso, Guernica (detay).....	56
Resim 2.30. Gottfried Helnwein, Lebensunwertes Leben.....	57
Resim 3.1. Lyndsey Fryman, Kaybolan Kesinlik.....	59
Resim 3.2. Beverly Mayeri, Bebek.....	60
Resim 3.3. Sara Swink, Büyük Ağlayan Bebek.....	60
Resim 3.4. Kyungmin Park, Göbek Tuvali	61
Resim 3.5. Margaret Keelan, Kedili Küçük Dansçı.....	62
Resim 3.6. Beth Lo, Ben, Sen, ABD, Çin.....	63
Resim 3.7. Susan Low-Ber, Zarafet Devleti.....	64
Resim 3.8. Kim Simonsson, Kırmızı Başlıklı Kız	65
Resim 3.9. Tip Toland, Albinizmlı Afrikalı Çocuk.....	66
Resim 3.10. May Snevoll von Krogh, Senin için binlerce kez.....	67
Resim 3.11. Kate Mac Dowell, Romulus ve Remus.....	68
Resim 3.12. Ronit Baranga, Kuklacılar.....	69
Resim 3.13. Johnson Tsang, Kuralları Yıkmak.....	70
Resim 3.14. Johnson Tsang, Kuralları Yıkmak.....	70
Resim 3.15. Janina Myrnova, Tayvanlı Çocuklar.....	71
Resim 3.16. Grayson Perry, Çocukluktan Mülteci.....	72
Resim 3.17. Barnaby Barford, Tekrar yap, kayıt düğmesine basmadım	73
Resim 3.18. Penny Byrne, Omran.....	74
Resim 3.19. Cynthia Consentino, Kurt Kız III	75
Resim 3.20. Nuala Creed, Benim Hatam.....	76
Resim 3.21. Jale Yılmabaşar, Uçurtma.....	77
Resim 3.22. Kaan Canduran, Tuz Sırlı Figür.....	78
Resim 3.23. Zehra Gülbahar, 2 Yaş Sendromu	79
Resim 4.1. Sır denemeleri	80
Resim 4.2. Astar Denemeleri.....	80
Resim 4.3. Kardeş Payı.....	81

Resim 4.4. Kardeş Payı.....	82
Resim 4.5. Kardeş Payı.....	83
Resim 4.6. Kardeş Payı.....	83
Resim 4.7. Kardeş Payı.....	84
Resim 4.8. Kardeş Payı.....	84
Resim 4.9. Kardeş Payı.....	85
Resim 4.10. Kardeş Payı.....	85
Resim 4.11. Kardeş Payı.....	86
Resim 4.12. Kardeş Payı.....	86
Resim 4.13. Bir Küçük Fincan.....	87
Resim 4.14. Bir Küçük Fincan.....	88
Resim 4.15. Bir Küçük Fincan.....	88
Resim 4.16. Bir Küçük Fincan.....	89
Resim 4.17. Bir Küçük Fincan.....	89
Resim 4.18. Bir Küçük Fincan.....	90
Resim 4.19. Bir Küçük Fincan.....	90
Resim 4.20. Bir Küçük Fincan.....	91
Resim 4.21. Bir Küçük Fincan.....	91
Resim 4.22. Bir Küçük Fincan.....	92
Resim 4.23. Bir Küçük Fincan.....	92
Resim 4.24. Bir Küçük Fincan.....	93
Resim 4.25. Bir Küçük Fincan.....	93
Resim 4.26. Bir Küçük Fincan.....	94
Resim 4.27. Bir Küçük Fincan.....	94
Resim 4.28. Bir Oda Dolusu	95
Resim 4.29. Bir Oda Dolusu.....	95
Resim 4.30. Bir Oda Dolusu.....	96
Resim 4.31. Bir Oda Dolusu.....	96
Resim 4.32. Bir Oda Dolusu.....	97
Resim 4.33. Bir Oda Dolusu.....	97
Resim 4.34. Bir Oda Dolusu.....	98
Resim 4.35. Bir Oda Dolusu.....	98
Resim 4.36. Yaşam Döngüsü.....	99

Resim 4.37. Yaşam Döngüsü.....	99
Resim 4.38. Yaşam Döngüsü (detay).....	100
Resim 4.39. Yaşam Döngüsü (detay	100
Resim 4.40. Yaşam Döngüsü (detay	101
Resim 4.41. Yaşam Döngüsü (detay).....	101
Resim 4.42. Yaşam Döngüsü.....	102
Resim 4.43. Hayal Ettiğim Yerdeyim).....	103
Resim 4.44. Hayal Ettiğim Yerdeyim.....	103
Resim 4.45. Hayal Ettiğim Yerdeyim	104
Resim 4.46. Hayal Ettiğim Yerdeyim.....	104
Resim 4.47. Hayal Ettiğim Yerdeyim.....	105
Resim 4.48. Hayal Ettiğim Yerdeyim.....	105
Resim 4.49. Hayal Ettiğim Yerdeyim.....	106
Resim 4.50. Hayal Ettiğim Yerdeyim.....	106
Resim 4.51. Hayal Ettiğim Yerdeyim.....	107
Resim 4.52. Hayal Ettiğim Yerdeyim (detay).....	107
Resim 4.53. Hayal Ettiğim Yerdeyim (detay).....	108
Resim 4.54. Hayal Ettiğim Yerdeyim.....	108
Resim 4.55. Kedili Dünyam.....	109
Resim 4.56. Kedili Dünyam.....	109
Resim 4.57. Kedili Dünyam.....	110
Resim 4.58. Sek Sek	111
Resim 4.59. Sek Sek	111
Resim 4.60. Sek Sek	112
Resim 4.61. Özgürlüğe Kanat Aç	112
Resim 4.62. Özgürlüğe Kanat Aç	113
Resim 4.63. Özgürlüğe Kanat Aç	113
Resim 4.64. Özgürlüğe Kanat Aç.....	114
Resim 4.65. Evcilik Oyunu.....	114
Resim 4.66. Evcilik Oyunu	115
Resim 4.67. Güneşi Gördüm	116
Resim 4.68. Güneşi Gördüm	116
Resim 4.69. Güneşi Gördüm	117

Resim 4.70. Güneşi Gördüm.....	117
Resim 4.71. Güneşi Gördüm.....	118
Resim 4.72. Güneşi Gördüm.....	118
Resim 4.73. Özgürlüğe Uç	119
Resim 4.74. Özgürlüğe Uç	119
Resim 4.75. Özgürlüğe Uç	120
Resim 4.76. Özgürlüğe Uç	120
Resim 4.77. Dostluk.....	121
Resim 4.78. Dostluk.....	122
Resim 4.79. Dostluk.....	122
Resim 4.80. Dostluk.....	123
Resim 4.81. Uç.....	123
Resim 4.82. Uç.....	124
Resim 4.83. Uç.....	124
Resim 4.84. Kim Kurbağa Sevmez ki?.....	125
Resim 4.85. Kim Kurbağa Sevmez ki?.....	126
Resim 4.86. Kim Kurbağa Sevmez ki?.....	126
Resim 4.87. Kim Kurbağa Sevmez ki?.....	127
Resim 4.88. Kim Kurbağa Sevmez ki?.....	127
Resim 4.89. Mutluluk	128
Resim 4.90. Mutluluk	129
Resim 4.91. Oyuncak Araba.....	129
Resim 4.92. Oyuncak Araba.....	130
Resim 4.93. Oyuncak Araba.....	130
Resim 4.94. Uçtu Uçtu.....	131
Resim 4.95. Uçtu Uçtu.....	131
Resim 4.96. Uçtu Uçtu.....	132
Resim 4.97. Uçtu Uçtu.....	132
Resim 4.98. Kağıttan Gemi.....	133
Resim 4.99. Kağıttan Gemi.....	133
Resim 4.100. Kağıttan Gemi.....	134
Resim 4.101. Kağıttan Gemi.....	134
Resim 4.102. Kağıttan Gemi.....	135

Resim 4.103. Kağıttan Gemi.....	135
Resim 4.104. Arkadaşım.....	136
Resim 4.105. Arkadaşım.....	136
Resim 4.106. Arkadaşım.....	137
Resim 4.107. Arkadaşım.....	137
Resim 4.108. Sarıl Bana.....	138
Resim 4.109. Sarıl Bana	138
Resim 4.110. Sarıl Bana	139
Resim 4.111. Sarıl Bana	139
Resim 4.112. Bulutların Üstünde.....	140
Resim 4.113. Bulutların Üstünde.....	140
Resim 4.114. Bulutların Üstünde.....	141
Resim 4.115. Bulutların Üstünde.....	141
Resim 4.116. Bulutların Üstünde.....	142
Resim 4.117. Papatyalar Açınca.....	142
Resim 4.118. Papatyalar Açınca.....	143
Resim 4.119. Papatyalar Açınca.....	143
Resim 4.120. Papatyalar Açınca.....	144
Resim 4.121. Papatyalar Açınca.....	144
Resim 4.122. Hayallere Uçmak.....	145
Resim 4.123. Hayallere Uçmak.....	145
Resim 4.124. Hayallere Uçmak.....	146
Resim 4.125. Hayallere Uçmak.....	146
Resim 4.126. Hayallere Uçmak.....	147
Resim 4.127. Hayallere Uçmak.....	147
Resim 4.128. Renk Oyunu.....	148
Resim 4.129. Renk Oyunu.....	148
Resim 4.130. Renk Oyunu.....	149
Resim 4.131. Renk Oyunu.....	149
Resim 4.132. Renk Oyunu.....	150
Resim 4.133. Manolya.....	150
Resim 4.134. Manolya.....	151
Resim 4.135. Manolya.....	151

Resim 4.136. Manolya.....	152
----------------------------------	------------

GİRİŞ

Çocuk, insanda ilk önce sevgi, şefkat, huzur ve koruma hissi uyandıran bir sözcüktür. İnsanlık tarihiyle aynı anda oluşan çocuk kavramı zannedildiği kadar eski bir tarihe dayanmamaktadır. Tarih çağları incelendiğinde, yetişkinler tarafından soyun devamı olduğu için değer gören, yetişkinlerin arzu, istek ve korkuları için kurban edilen, köle olarak alınıp satılan, kaldıramayacakları kadar ağır şartlarda çalıştırılan, yetişkinlerin dünyasında yetişkin gibi yaşamak zorunda kalan, doğduğunda günahkâr sayılan küçük yetişkinlerdi çocuklar. Çocuğun keşfi Rönesans ile birlikte başlamış Aydınlanma Çağı ile birlikte hem kavram olarak hem de değer olarak ailedeki ve toplumdaki yeri değişmiştir. Fakat bu değişim gelişmiş toplumlarda hızlı bir şekilde yaşanırken, sosyal ve ekonomik şartları kötü olan toplumlarda aynı hızın yakalanamadığı gözlenmiştir. Çocuğa yönelik bu gelişmelerle birlikte çocuk imgesinin sanat tarihindeki yeri de sanatın tüm alanlarına yayılan çocuk bilinci ile sanatçıların düşünme ve yaratım süreçleri de değişim ve çeşitlilik göstermiştir.

Bu araştırmanın amacı, çocuk imgesinin bulunduğu farklı sanat alanlarını inceleyerek geçmişten günümüze toplumsal yapı içindeki değişimleri araştırmak, farklı sanatçıların çalışmalarını inceleyerek çocuğun sanattaki önemini ortaya koymak ve Çağdaş Seramik Sanatında da ifade biçimi olarak kullanılan çocuk imgesini kapsamaktadır.

Araştırmanın Birinci Bölümü'nde, çocuğun doğduğu andan itibaren gelişim dönemleri ve tarihsel süreçteki yeri ve önemine dair bilgiler görsel ve yazılı kaynaklar ışığında incelenmiştir. Araştırmanın İkinci Bölümü'nde, önemli olduğu düşünülen farklı sanat dallarındaki çocuğa yönelik tüm değişimleri ve sanatta çocuğu konu alan sanatçılar araştırılmış ve doğrultuda örneklendirilmiştir. Araştırmanın Üçüncü Bölümü'nde, Çağdaş Seramik Sanatında çocuk figürünü konu alan sanatçılar incelenmiştir. Sanatçıların araştırmaya uygun olan farklı teknik ve anlatım biçimleri kullandıkları eserler seçilirken; Dördüncü ve son bölümde araştırmacının araştırmaları boyunca edindiği bilgiler ve kişisel deneyimleri ile oluşturduğu uygulamalar yer almaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÇOCUK, ÇOCUKLUK DÖNEMLERİ ve

TARİHSEL SÜREÇTE DEĞİŞEN ÇOCUK ANLAYIŞI

1. Çocuğun Tanımı

Çocuk, bütün canlılar içerisinde korunması, bakımı ve gelişimi en uzun süren varlıktır. Türk Dil Kurumu'na göre çocuk kelimesi *bebeklik ile ergenlik arasındaki gelişme döneminde bulunan oğlan veya kız, belli bir işte yeteri kadar deneyimi ve yeteneği olmayan kimse* olarak tanımlanmaktadır. Çocukların yeteri kadar deneyimi ve yeteneğinin olmaması onları birey olarak yetişkinlere bağımlı kılar. Bu nedenle çocuk "*yetişkin olmayanlar*" (Güçlü, 2016: 3) olarak da tanımlanır *ve yaş olarak ergenlik çağının bitişi olabilecek 21 yaşına kadar olan birey* (Gürçay ve Kumaş, 2002: 35) olarak ifade edilmektedir. Akyüz'e göre ise çocuk; *masum, duyarlı, bağımlı ve gelişmekte olan bir insan varlığıdır* (Akyüz, 2021: 3). Soyun devamı ve devletlerin geleceği olarak kabul edilen çocuk gelişimini oyun ve eğitimle tamamlar ve bu durum çocuğun sosyal çevresi ile doğrudan ilişkilidir. *Toplumsal kontrolden haberli olma ve ona uyma süreci çocuğun ana-babası ve diğer aile üyeleri ile ilişkilerinde başlar* (Güçlü, 2016: 2). Bu ilişki toplumların tarihsel ve kültürel kimlikleriyle şekillenir.

Birinci Dünya Savaşı'nda ve sonrasında en fazla etkilenen kesim olan çocukları korumak, sorunlarına çözüm bulmak amacıyla 1920 yılında Cenevre'de kurulan 'Uluslararası Çocuklara Yardım Birliği' isimli özel örgütün çabaları tarihteki ilk çocuk hakları bildirgesinin hazırlanmasını sağlamış, dünya milletleri hazırlanan metni onaylamışlardır (Hukuk Ansiklopedisi, 2021). 1928'de Atatürk'ün de imzaladığı bu bildirden İkinci Dünya Savaşı'nın başlaması ile sonuç alınamamıştır.

Çocuk ve çocukluk birbirinden çok farklı kavramlardır (Şahin, 2020:2). *Çocuk, doğanın bir armağanıdır* (Elkind, 1999: 35) ve insanlığın varoluşundan beri vardır. Ancak bugün algıladığımız bağlamda çocukluk kavramı; bir fikir sürecinin ürünüdür ve çocukluk günümüzde modern bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. 1990'lı yıllarla gelişmeye başlayan çocukluk sosyolojisi *alanı uluslararası ağlar, iş birlikleri ve konferanslardan beslenmiştir. Sosyologlar çocukluğa dair belirsizliklere dikkat çekmişler ve onu kaçınılmaz bir şekilde toplumun ayrılmaz bir parçası olarak açıklamışlardır* (Dalfidan, 2020: 105). *Çocukluk bir bireyin yaşamındaki bebeklik ve ergenlik dönemlerinin arasındaki eşsiz ve toplumun geleceği açısından çok önemli bir gelişim alanı olarak bilinmektedir* (Özcan, 2017: 92).

2. Çocukluk Dönemleri

Ana rahminden başlayan hayatla birlikte bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal yönden olgunlaşan çocuk öğrenme deneyimleri ile sürekli olarak gelişim sağlar.

Bağlamsal kuramın öncülerinden Lev Semenovich Vygotsky, *gelişimin kaynağının insanlar ve kültür arasındaki etkileşim olduğunu savunmaktadır. Çocukların gelişim süreci içerisinde kazandıkları kavramlar, fikirler, beceriler ve tutumların kaynağının çevre olduğunu belirtmektedir. Çevre ile olan etkileşimde de en önemli aracın dil olduğunu savunan Vygotsky bilişsel gelişim sürecinde yetişkin rolünün önemini vurgulamaktadır (Ummannel ve Dilek, 2016: 43).*

Çocukların gelişim dönemleri ve bu dönemlerin özelliklerini bilmenin yanı sıra aynı yaştaki çocukların fizyolojik yapılarının, bireysel ve duygusal gelişimlerinin aynı olmayacağını da bilmek gerekir. Bu gerçekçi yaklaşımla birlikte çocuk doğumundan itibaren, beslenme, sevgi ve ilgilenilme ihtiyaçlarının karşılanması ile çevresindekilere güven duymaya, gelecekte sağlıklı ilişkiler kurmaya başlar. Sevgisiz ve güvensiz bir ortamda büyüyen çocukların tüm gelişim dönemleri olumsuz etkilenir. Çocuğu ve çocukluk dönemini tanımlamaya çalışan araştırmacıların *masumiyetten bilişsel yapıya, cinsellikten fiziksel gelişime dayanan çeşitli açıklamalar yaptıkları, ancak tanımların hepsinde ortak bir biçimde çocukları yetişkinlerden ayırmaya çalıştıkları görülmektedir (Sağlam ve Aral, 2016: 44).*

Çocuk her bir gelişim dönemine kendi bireysel hızıyla ilerlemeye devam etse de araştırmalardan elde edilen ortak görüşlerle dönemlere ayrılmışlardır. Çocukluk dönemleri kaynaklara göre değişim göstermektedir ama çoğu kaynağa göre de şöyle sıralanabilir;

- Bebeklik Dönemi (0-2 yaş)
- İlk Çocukluk-Oyun Dönemi (3-6 yaş)
- İkinci Çocukluk-İlkokul Dönemi (7-11 yaş)
- Ergenlik Dönemi (12-18 yaş)

2.1. Bebeklik Dönemi (0-2 yaş)

Bebeklik dönemi, çocuk gelişiminin en hızlı olduğu dönemdir. Çocuğa doğumundan itibaren gösterilen özen ve mümkün olduğunca iyi hazırlanan bir ortam çocuğun her açıdan sağlıklı bir birey olarak yetişmesini sağlar. Bu dönemde dünyayı keşfetme arzusunda olan bebekler gelişen kas ve kemik sistemi ile kendi başlarına hareket edebilmeyi ve yürümeyi öğrenir. Dokuzuncu aydan itibaren ayakta durmaya çabalayan bebeğin iki yaşına geldiğinde yürüme becerisi gelişmiş olur (Resim 1.1). Çocuklar ne kadar çok duygusal ve bilişsel aktiviteler ile tanışılırsa beyin hücreleri bir o kadar iyi bir şekilde gelişim sağlar. Doğduğunda bakışları ile iletişim kurmaya başlayan bebeğin gelişen beyin yapısı ile *iki yaşına kadar olan*

süreçte konuşabilmek için gerekli olan dil yapılarını oluşturmakta ve ebeveynleri başta olmak üzere sosyal etkileşimler içine girme arayışında bulunmaktadır (Yıldız Bıçakçı ve Aral, Aktaran: Aral, 2022: 1137-1138).

Resim 1.1. Bebeklik Dönemi

Kaynak: (Umutcan Rehabilitasyon, 2023)

Bu dönemde oyun çocuğun fiziksel ve duygusal gelişimine çok önemli katkılar sağlar. Çocuğuyla oynayan ebeveynler çocuğun sosyal etkileşimini artırır. Dinlediği müziklerle, ninnilerle hareket etmeye ve zihinsel gelişimi sağlanmaya başlar.

2.2. İlk Çocukluk-Oyun Dönemi (3-6 yaş)

İlk çocuklukta bedensel gelişim hızı bebeklik dönemine göre daha yavaş olmakta, bu dönemde çocuk dış dünyayı ve çevresini keşfederken insan yaşamının en temel becerilerini geliştirmektedir. Bebeklik döneminde önemli olduğu gibi bu dönemde de çocuklar için en önemli etkinlik oyun oynamaktır. Oyunla çocuklar dünyayı anlamlandırmaya ve duygularını öğrenmeye çalışırlar, hayal dünyalarını geliştirirken bir taraftan da yeni alışkanlıklar kazanmaya başlarlar. Oyun oynayarak ailesi dışındaki dış dünya ile de sosyalleşmeye başlayan ve kendi arkadaş grubunu oluşturmaya başlayan çocuk 3 yaşındayken oyuncaklarını paylaşmak istemez (Resim 1.2). 5-6 yaşlarında oyuncuğunu paylaşmadığında oyunun devam etmeyeceğini anlayan çocuk paylaşmayı ve grup oyunlarında oynamayı öğrenir.

Resim 1.2. Oyuncuğu paylaşmayan çocuklar

Kaynak: (Oğuz, 2023)

Merak duygusunun artmış olduğu bu dönemde çocuklar “neden?” sorusunu çok fazla sorarlar ve öğrenmelerine destek sağlarlar. *3-6 yaşları arasında motor becerilerin gelişimi, özellikle fiziksel gelişimle yakından ilgilidir (Baran, 2011: 29).* Koşma, zıplama, fırlatma gibi gelişen hareket becerilerinin yanı sıra *giyinme, tuvaletini yapma gibi özbakım becerileri ile dilin kullanımı bu dönemde günlük yaşamın bir parçası haline gelir (Baran, 2011: 29).*

Üç yaş civarında cinsiyet kavramlarını öğrenmeye başlayan çocuk; kız ve erkek kelimelerinin ne anlam ifade ettiğini de öğrenmeye başlar. *Ancak bu anlayış bedensel görünüş farklılıklarına dayalıdır. Bu dönemin sonunda cinsel kimliğine ilişkin gelişimi cinsiyetin kalıcılığı ve sürekliliği konusunda bir ilerleme gösterir (Bacanlı, 2001, Aktaran: Baran, 2011:29).* İlk cinsel tercihlerini anne babaları üzerinde yaparlar. Kızlar önce babayla evlenmeyi düşünür ve annelerini istemezler. Erkek çocuklarda babalarını rakip olarak görür ve annelerini sadece kendileri için isterler. *Ama yönlendirilen cinsel tercihleri süreç içinde kız çocuğun annesine, erkek çocuğun ise babaya benzeme çabalarıyla yön değiştirir (Erdoğan, 2011: 353).*

2.3. İkinci Çocukluk-İlkokul Dönemi (7-11 yaş)

İkinci çocukluk dönemi çocuğun aile ortamından çıkarak dış dünya ile daha aktif olduğu bir dönemdir. İlkokul dönemi olarak da adlandırılan bu dönemde fiziksel bilişsel ve sosyal becerilerinin artmasıyla bağımsız olmaya başlarlar. Okula başladığında yeni keşifler ve heyecanlar yaşayan çocuk bu dönemde yeni becerilere sahip olur. Okulda ve sosyal çevresinde yeni arkadaşlıklar kurar (Resim 1.3). Sosyal gelişimi ile birlikte okulda okumayı, yazmayı ve problem çözmeyi öğrenir. Çocuklar her ne kadar okula başlamış olsalar da hala oyun çağı çocuklarıdır. Fiziksel yetenekleri ve bedensel gelişimleri artan çocuklar daha çok fiziksel aktiviteli oyunları tercih ederler.

Resim 1.3. İlkokul Dönemi Çocukları

Kaynak: (Rotaract, 2023)

Cinsel rollerin anlaşılma ve sağlamlaşmaya başladığı bu dönemde kız ve erkek çocuklarının kendi aralarında gruplaşmaları başlar ve oynadıkları oyunlar değişir. *Okula başladıkları ilk yıllarda sosyal ve duygusal açıdan bazı sorunlar yaşasalar da gelişimin yavaş ama düzenli olması nedeniyle okul yılları, insan yaşamının en sakin ve uyumlu geçen yılları olarak değerlendirilir (Ömeroğlu, 2007a; Woolfolk, 1993, Aktaran: Baran, 2011:31).*

2.4. Ergenlik Dönemi (12-18 yaş)

Ergenlik dönemi çocukluktan yetişkinliğe adım atılan bir dönemdir. Çocuk gelişiminin en hızlı olduğu bu dönemde bedensel, zihinsel, duygusal ve sosyal gelişimin temelleri oluşturulur. *Bu dönemde kimliğini bulmaya çalışan çocuk, kazandığı becerilerle yaşamının ilerleyen yıllarını şekillendirecektir (Ummanel ve Dilek, 2016: 40).*

Resim 1.4. Ergenlik Dönemi

Kaynak: (T24, 2018)

Ergenlik, çalkantıların, isyanın ve ruhsal sorunların olduğu bir dönemdir ve bunun için diğer çocukluk dönemlerine göre daha ağır geçmektedir. Çocuklar bu dönemde fizyolojik olarak erişkinliğe ulaşmaya çalışırken *hem kendi vücuduna uyum sağlamaya hem bireyselliğini ispatlamaya çalışmaktadır (Aral, 2022: 1144).* Ergenlik fizyolojik olarak kızların adet görmesi ve göğüslerinin büyümesi, erkeklerde ise sakalların çıkması ve sesin kalınlaşması ile başlar (Resim 1.4). Çocuk yetiştirme, uygulama ve yöntemlerinde; biyolojik faktörler ve aile kadar kültürel yapı da etkili olmaktadır. *Bunlar tarihsel gelişim içinde değişiklik göstermektedirler ve dolayısıyla tarihsel yapıya bağlı olarak değişken etkenlerdir. (Gıl'Adı, 2001: 105).*

3. Tarihsel Süreçte Değişen Çocuk ve Çocukluk Anlayışı

Toplumların yaşam biçimleri tarihsel serüvenleri boyunca yaşadıkları coğrafya ve iklim koşulları, kültürel ve politik düzenleri ve gelişen teknolojiyle değişen yaşam biçimleri, çocuğa ve çocukluğa bakışı çok etkilemiştir.

Tüm coğrafyaları kapsayan tek bir çocukluk anlayışı olmadığı gibi çocukluk özelinde lineer bir çocuk imajından söz etmek de olanaksızdır. Jacques Gelis'in vurguladığı gibi, aynı zaman zarfında ve hatta aynı toplumda birbiri ile çelişen farklı çocukluk imgelerinin ve tecrübelerinin varlığı kolaylıkla tespit edilebilir (Öztan, 2019: 3).

Bu farklı çocukluk imgelerinin temelinde de aile kavramı bulunmaktadır. *Ailenin nasıl yapılandığı ve tarihsel süreç içinde değişen aile modelleri, çocukluğa da yansımakta ve onu yeniden biçimlendirmektedir (Uğur, 2018: 228).* Bir başka ifadeyle çocuğu tanımak, çocukluk kavramına tarih boyunca yüklenen anlamları ve çocukların farklı dönem ve toplumlar içinde nasıl varlık gösterdiklerini incelemekle mümkündür. Bu bağlamda *çocukluğun gündelik hayatı, oyunları, hukuki metinlerdeki yeri, aile içindeki konumu vb. her türden tarihsel malzemeye ilişkisi çocukluk dünyasının anlaşılmasına (Arpacı ve Düzcan, 2021: 135) katkı sağlamıştır.*

3.1. Tarih Öncesi Dönemde Çocuk

Tarih öncesi çağlarda çocukların yaşamları ve bakımları hakkında çok fazla belge ve bilgi bulunmamakla beraber *ilkel kabilelerde bile çocuğun yaşayabilmesi için en azından asgari düzeyde fiziksel bakım alması gerektiğini biliyoruz. Sevgi ve şefkat alıp almaması, içinde yaşadığı kültürel gruba ve ona bakan annesine (Marlow, 1969: 3-4) bağlı olduğu bilinen bir diğer gerçektir (Resim 1.5).* Aynı zamanda vahşi hayvanlardan korunma, değişen iklim koşulları gibi sebeplerle yiyecek bulma kaygısı ile sürekli olarak göç etmek durumunda kalmış avcı toplayıcı ilkel grupların; buldukları yerlerden çok hızlı hareket etmeleri gerektiği için doğadaki diğer canlıların yavrularına yaptığı gibi hasta ve zayıf olan çocukları terk edebilecek ya da öldürülebilecek kadar hayvani dürtülerle hareket ettikleri de bilinmektedir.

Resim 1.5. Tarih Öncesi Çağlar

Kaynak: (Yılmaz, 2018)

Bir mezar yapacak kadar gelişmiş toplumda ise bebek ve çocuk mezarlarının mezarlık alanında değil de evlerin altından çıkıyor olması çocukların *aile sıcaklığını öldükten sonra da hissetmeleri ve ailenin de bebeğine veya çocuğuna daha yakın* (Erkanal, 2001: 117-118) olmasıyla ilişkisi olduğu düşünülmektedir. Bilim insanlarına göre, bebekleri ve çocukları gömerken sergilenen bu dikkat ve özen, çocukların toplumda zaten bir birey olarak kabul edildiğini kanıtlar niteliktedir (Resim 1.6).

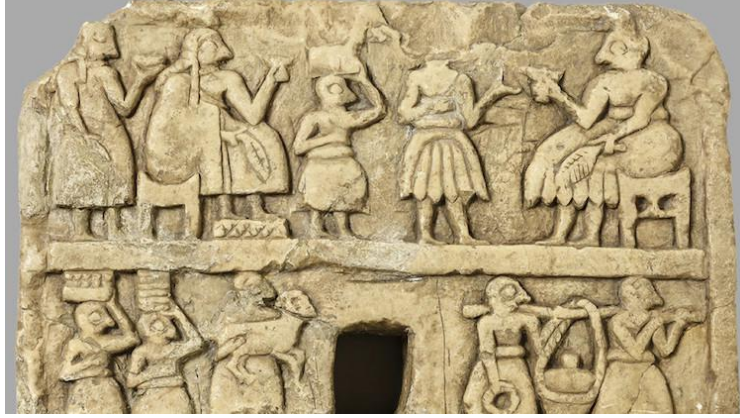

Resim 1.6. Bebek iskeleti bulunan beş bin yıllık küp mezar

Kaynak: (Bernamegeh, 2023)

3.2. İlk Çağ'da Çocuk

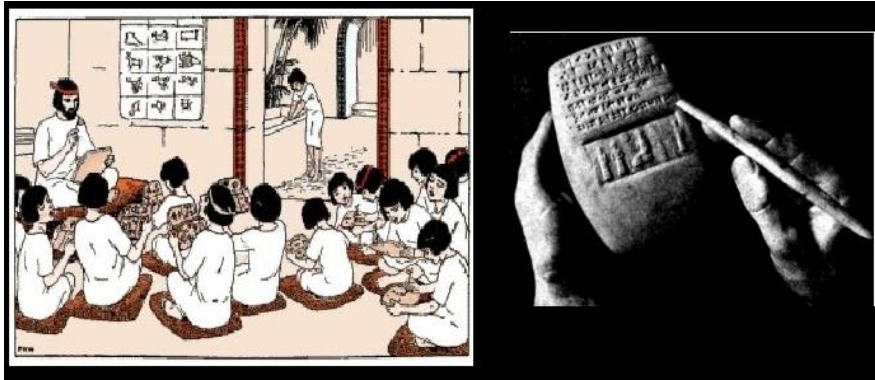
Tarih öncesinin bilinmeyen çağlarından, Antik Çağ'da yazılı tarihe geçişin başlangıcı Sümerler olarak kabul edilir (Resim 1.7). Sümerlerde ölümden sonra yaşam inancından dolayı çocuk öbür dünyadaki yaşamın güvencesi anlamına gelirdi ve bu nedenle çok değerli kabul edilirdi. *Öyle ki Gilgameş Enkidu ve Ölümler Dünyası başlıklı Sümer öyküsüne göre, insanın ne kadar çok çocuğu olursa, öbür dünyada o kadar iyi yaşardı (Özarıslan, 2016, Aktaran: Öztürk 2017: 257).*

Resim 1.7. Sümerler

Kaynak: (Arkeotekno, 2019)

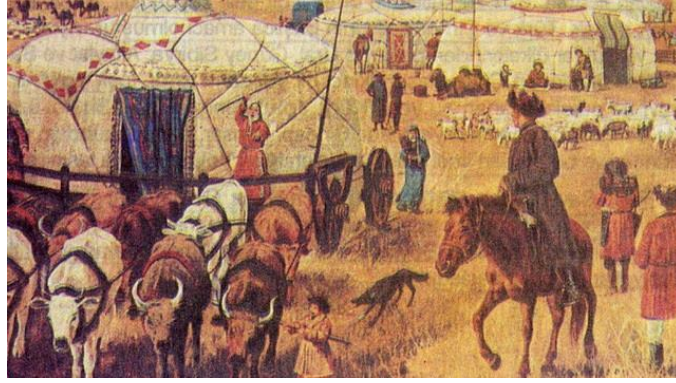
Çocuk ailenin en büyük güvencesi olduğundan çocuklar, yaşama çoğunlukla taşıyabileceklerinden fazla yükü hazırlanırlardı. *Özellikle erkek çocuklar ailelerine saygı göstermek, ailelerini dinlemek, aile için çalışmak, güçsüz kaldıklarında anne ve babaya bakmak, anne baba öldüğünde cenaze törenlerini yapmak, ölünün arkasından sunularda bulunmak mecburiyetindeydiler (Erkanal, 2001:121).* Çünkü Sümerlerde ölen ruhlara cenaze töreni yapılmazsa; azap içinde bu dünyada yaşamak zorunda kalacakları inancı vardı.

Resim 1.8. Sümerlerde Eğitim

Kaynak: (Arkeotekno, 2019)

Eski Mezopotamya'da, yazının keşfi ile başlayan okullaşma sürecinde sadece varlıklı ailelerin çocukları okula gitme ayrıcalığına sahipti (Resim 1.8). Kız çocuklarının eğitim alması ise gereksiz görülüyordu. Katı bir disiplin içinde yetiştirilen erkek çocukları itaatkâr olmak zorundaydılar ve eğitim sistemindeki bilgileri sorgulayamazlardı. *Okula gidemeyen diğer çocuklar için tek seçenek, babalarının mesleğini devam ettirmek ya da bir zanaat öğrenmektir. Çocuklar bu dönemde de yoğun olarak çalışmakta ve ağır koşullar altında ezilmekteydiler* (Başaranbilek, 1994; Erkanal, 1997, Aktaran: Sunal, 2009 :62).

Resim 1.9. Eski Türklerde Hayat Tarzı

Kaynak: (Elçioğlu, 2019)

Türklerin göçebe yaşadıkları döneme bakıldığında, çocuğun önemli bir değer olduğu görülür. *Bunda ailenin mutlak yöneticisinin kadın olmasının önemli bir rolü vardır. Dönemsel olarak anaerkil bir toplum olarak yaşayan Orta Asya Türklerinde çocuk ve kadın önemli bir değerdir ve kadın karar vericiler arasında önde yer alır* (Neydim, 2019: 25) (Resim 1.9).

Asur'da aile mektuplaşmalarından anlaşıldığı üzere, *Asur'daki kadınlar küçük çocuklarını yetiştirmek ve onlar için yiyecek ve giyecek temin etmek zorundadır.* (Mandacı, 2016: 541). Boşanma durumlarında ise, *çocukların velayetini anne alabiliyor ve gerektiği zaman bu çocukların bakımı için bir miktar gümüşün nafaka olarak kadına erkek tarafından ödenmesi şart koşuluyordu* (Mandacı, 2016: 542). Asurlularda diğer toplumlardan daha farklı olarak dikkat çeken husus *mirasçılardan eş ve rahibe (gubabtum) kızların, diğer mirasçılar ve erkek kardeşlere oranla daha fazla pay almasıdır. Ailenin en büyük oğluna da diğer erkek kardeşlere göre baba mirasından daha fazla pay bırakılmıştır* (Mandacı, 2016: 543).

Asya Hun'ları, bozkır yaşamına uygun bir ekonomik sisteme sahipti. Bu ekonomik sistem düzeninin yüzyıllar boyunca sağlam ve düzenli şekilde yürütülmesinin sebebi, çocukların küçük yaşlardan itibaren birey olarak kabul edilmeleri ve ekonominin bir parçası olarak görülüp onlara farklı sorumluluklar verilmesiydi. *Kız çocuklarının ekonomik faaliyetlerde en yoğun olarak çalıştıkları alan dokumacılık, erkek çocuklarının ise, daha çok hayvancılık, demircilik,*

tarım ve ticaretti (Öztürk, 2016: 549). Ayrıca erkek çocuklar, koyun sırtında atıcılık oynayarak avlanmayı öğrenirler böylece küçük yaşlardan itibaren askeri eğitimlerine de başlardı.

Tarih boyunca kız çocukların erkek çocuklarından daha fazla istismara maruz kaldığı ve öldürüldüğü bilinmektedir. Özellikle Çin’de kız çocukları ekonomik nedenlerle satılmakta ya da işgücüne fazla katkısı olmayacağı düşüncesi ile öldürülmekteydiler. Eskimolar arasında eve gelen misafirlere kızları ikram etme yaygın bir uygulamadır (Kocaer, 2006, s. 11).

Resim 1.10. Mısır’da Günlük Yaşam

Kaynak: (Ekşi Şeyler, 2020)

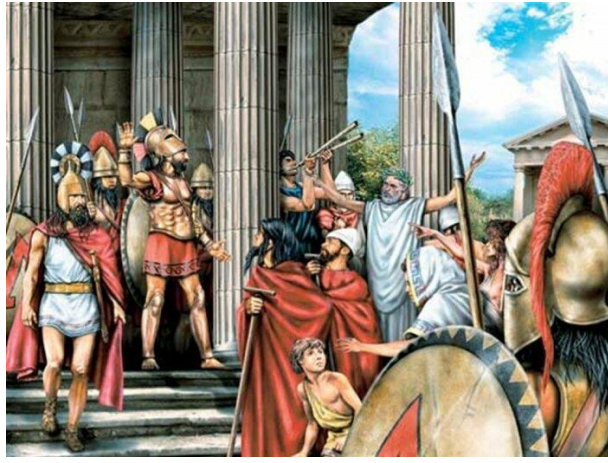
Antik Mısır’da ailede egemen olan anne olduğu için çocuklar annelerinin adlarıyla çağrılırlardı. Soyun devamını kız çocuklarının sağladığına inanıldığından erkek çocuklar kadar eğitimine önem verilen kız çocukları yönetime dâhil edilmekteydiler (Erdemir ve Erdemir 2012, Aktaran: Öztürk, 2017: 259) (Resim 1.10). *Çocuk bir yandan itaatkâr yetiştirilir ve çocuklar üç yaşa kadar emzirilir, dört-beş yaş arası dönem ise “akıllı küçük” (Doğan, 2000, Aktaran: Şirin, 2019: 9) olarak adlandırılırdı.*

Resim 1.11. Tanrıça İsis ve Oğlu Horus, Batlamyus Dönemi, MÖ 332–30, 17x5,1x7,7 cm

Kaynak: (Metropolitan Sanat Müzesi, 2023)

Eski Mısırlılar için, oğlu Horus'u emziren tanrıça İsis'in görüntüsü, Ptolemaios Dönemi'ne taşınan ve daha sonra tanrıça kültürünün kurulduğu Roma'ya aktarılan güçlü bir yeniden doğuş simgesidir (Metropolitan Sanat Müzesi, 2023) (Resim 1.11). Diğer yandan; Antik Mısır tarihinde karşımıza harp esiri ya da mahkûm olan ailesi ile birlikte insanlık dışı koşullarda çalıştırılan maden işçisi çocuklar da çıkmaktadır. Sicilyalı Diodor (MÖ 56) Mısırlı maden işçilerini tasvir ederken, onların bilhassa acıklı durumuna işaret etmiş; altın madenlerinde çalışan işçilerin harp esirlerinden ve mahkumlardan oluştuğunu; bunların çocuklarıyla bu madenlerde insanlık dışı şartlarda çalıştıklarını kaydetmiştir (İnan, 2018, Aktaran: Atatanır, 2022: 208).

Resim 1.12. Sparta Kültürü

Kaynak: (Novate, 2023)

Tarih kaynaklarına göre, Spartalılar doğar doğmaz babaları tarafından Leskhe denilen ve yaşlılardan oluşan meclise götürülen bebekler, burada sağlık muayenesine tabi tutulurlardı. Sadece gözleme dayalı bir muayene sonrası sağlıklı olduklarına karar verilen bebekler ailelerine teslim edilirdi. Sağlıksız olduklarına inanılan bebeklerse Taygetoz Dağı'ndaki Apothetae adı verilen uçurumdan aşağı atılırlardı (Plutarch, 1836; Aktaran: Akarsu, 2016:1249).

Yaşama hakkına sahip olan Spartalı çocuklar yedi yaşına kadar anneleri tarafından büyütülürlerdi. Fakat sağlıklı doğan her Spartalı çocuk devlete ait olduğu için yedi yaşından itibaren ailelerinden alınarak agoge adı verilen sıkı bir askeri eğitime tabi tutulurlardı (Marrou, 1956, Aktaran: Akarsu, 2016:1249) (Resim 1.12). Sparta devletinde kadın-erkek eşitliği olduğu için herkes eşit eğitim alıyordu. Sadece kız çocukları gördükleri eğitimden evlerine yatmak için giderlerdi. Çok sıkı eğitim alan çocuklar ancak 20 yaşında evlerine dönebilirlerdi.

Resim 1.13. Antik Yunan Dünyasında Bayram ve Festivaller

Kaynak: (Şen, 2018)

Spartalılarda gördüğümüz eşitlik anlayışı Eski Yunan toplumunda tamamen farklıydı. *Bir erkekler topluluğu olduğu için onların kız çocuklarına verdiği rol, erkeğe bağımlı olmaktı. Kızların ve kadınların katıldığı festivallere gitmek dışında, evden dışarı (Üreten, 2016: 1244) özgürce çıkmaları uygun bulunmazdı (Resim 1.13).*

Eski Yunanlılarda çocuk, toplumun geleceğini oluşturduğu için hukuksal boyutta kadınların çocuklarını düşürmesi dahi yasaklanmıştır (Akyüz, 2016: 1225). Aynı zamanda yeni doğan bir bebeğin aileye kabulünde bebeğin sağlık durumuna veya cinsiyetine bağlı olarak o ailede yaşayıp yaşayamayacağına baba tarafından karar verilirdi. Bu karar genelde erkek çocukları lehine olurdu. Kız çocukları ise dünyaya geldikten sonra aileye katkı sağlamayacağı veya yük olacağı düşünüldüğünden ya öldürülür ya da başka bir aileye hizmetçi olarak verilirlerdi. Doğduğu andan itibaren cinsiyetine göre eve kabul edilen bebeğin cinsiyetini duyurmada farklı tutumlar gözlenirdi. Bir erkek çocuk dünyaya geldiğinde insanlar evlerini olimpiyatlarda zafer kazanmayı simgeleyen zeytin yapraklarından yapılmış çelenklerle süslerler. Kız çocuk dünyaya geldiğinde ise evlerin kapılarına yün topaklar (Golden, 2004: 54) asarlardı.

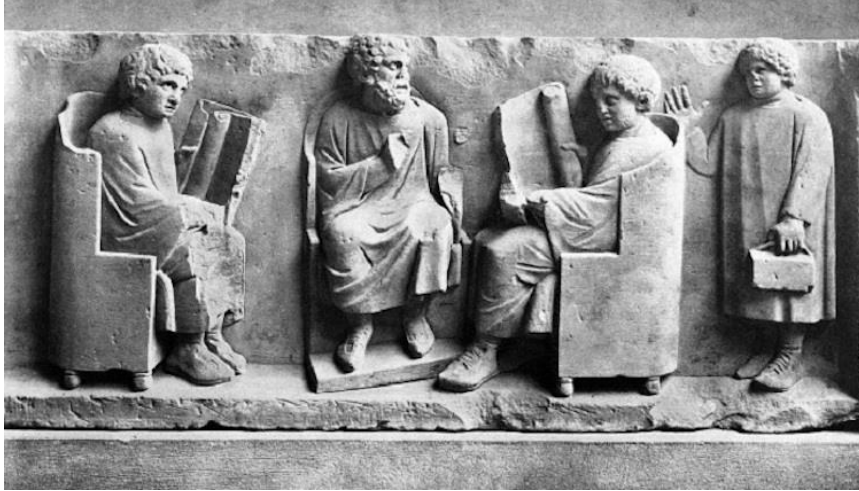
Eski Yunanlarda ergenliğe adım atan çocuklar düzenlenen şöenlerde genç kızlar Aphrodite, Artemis, Athena ve Demeter; erkek çocuklar ise Hermes ve Apollon gibi koruyucu tanrılara oyuncaklarını adamaktaydılar. Bunu destekleyen Eski Yunan dilinde Palatine Yazması'ndaki bir adak yazıtında *Artemis, Timarete evliliği öncesinde başlığını, tamburini, en sevdiği topunu sana sunuyor. Ey Artemis! Bakire kız sana bütün oyuncaklarını ve bebeklerini veriyor (Kepçe ve Geçeker, 2011: 50) yazmaktadır. Oyuncaklarını bırakmak zorunda bırakılan 10-12 yaşındaki kız çocukları evlenmeye hazır anlamına gelmekteydi.*

Resim 1.14. Eski Yunan çocuklu anne heykelciği

Kaynak: (Christoph Bacher, 2023)

Eski Yunan toplumu için aile kavramı önemliydi ve bunun için tanrı ve tanrıçalara adak olarak oyuncakların dışında figürinli heykeller adanırdı. Çocuğunu kucaklayan anne, bebeğini emziren anne figürlerinin yanı sıra bereket ve doğurganlığı simgeleyen figürler *olasılıkla ailenin, çocuğun korunması veya çocuk sahibi olma arzusunu gidermek doğrultusunda adak olarak kullanılmış olmalıdırlar* (Kepçe ve Geçeker, 2011: 13) (Resim 1.14).

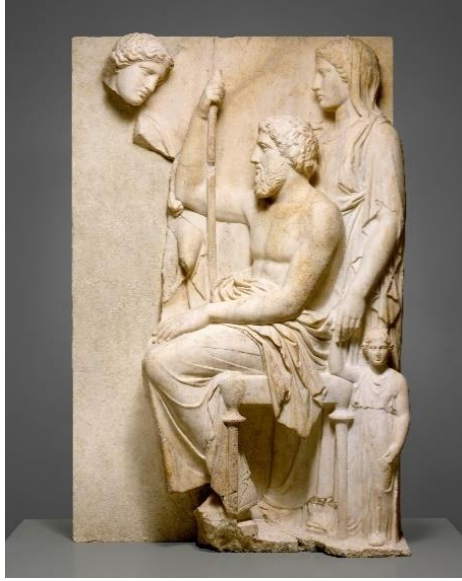

Resim 1.15. Eski Yunan toplumlarında çocuk eğitimi

Kaynak: (Baş, 2016)

Eski Yunanlıların okul düşüncesini icat ettikleri konusunda kuşku olmayabilir. Okul için kullandıkları sözcük leisure (boş ya da serbest zaman) idi. Karakteristik bir Atina inancının yansıtıldığı bu anlayışa göre uygar bir kişi, serbest ya da boş zamanını doğal bir biçimde düşünme ve öğrenmeyle geçirirdi (Postman, 1995) (Resim 1.15). Fakat her alanda olduğu gibi eğitim alanında da kız çocukları ayrımcılığa ve eşitsizliğe maruz kalmış, boş zamanlarını düşünmek ve öğrenmek yerine ev işleri yaparak değerlendirmeleri istenmiştir. Ünlü düşünürlerden Sokrates, erkek çocuklara felsefe dersi vermeyi tercih etmiş; Eflatun ise beş altı

yaşından itibaren erkek ve kız çocukların ayrı ortamlarda bulunmalarını istemişti. Eski Atina'nın soylu aile çocuklarından sadece erkekler spor ve müzik eğitimi alabilmişlerdi (Şirin, 2019: 8).

Resim 1.16. Bir aile grubu ile mermer mezar steli, Geç Klasik Yunan Kültürü, Mermer, yaklaşık MÖ 360

Kaynak: (Metropolitan Sanat Müzesi, 2023)

Eski Yunan ve Latin dilleri kökeninden gelen ve günümüzde Batı Dilleri'nde aile anlamında kullanılan Family, Famille, Familia sözcükleri, Famulus yani köle demek olan kökten türetilmiştir (Sunal, 2009:60). Antik Yunan'da çocukların doğduktan sonra yaşamlarına karar verildiği gibi aileleri tarafından veya hizmet için bırakıldıkları yerlerde kölelerden farksız dövülerek sakat bırakılıyor veya kurban edilebiliyorlardı. Mezar stellerinde, çocuklar ölen kişiler değilse "minyatür" statüsüne girer ve genellikle kölelerden ayırt edilemezlerdi (Smith, 2013: 193) (Resim 1.16). Kentlerin yağmalanması sırasında erkekler katledilir ya da fidye ile serbest bırakılırken kadın ve çocuklar köle olarak alınırlar. Her ikisi de ancak özel şartlarla özgürlüklerine kavuşabiliyorlardı (Golden, 2004: 52).

Resim 1.17. Aşık kemikleriyle oynayan pişmiş toprak iki figür, 22,40x12,50x21cm, MÖ 330-300

Kaynak: (British Museum, 2023)

Bu kadar eşitsizliğe rağmen kız ve erkek çocukları oyun oynayarak zamanlarını geçirebiliyorlardı (Resim 1.17). *Eski Yunan'da oyun, çocukları daha ciddi işlerle meşgul olan yetişkinlerden ayıran bir kavramdı. Eski Yunancada çocuk anlamına gelen "pais" kelimesinin, "paizo" (oynamak, eğlenmek) ve "paidia" (oyun, eğlence) kelimeleri ile aynı kökten türemiş olması bunu gösterir (Bener, 2016: 2). Özellikle hayvanların ön dizlerinden çıkarılan aşık kemiği oyunu çok yaygındır. Kız ve erkek çocuklarının oynadığı bu oyun Eski Yunancada astragalos/astragali, Latince'de ise talus/tali olarak adlandırılmıştır. Çok çekişmeli geçen bu oyun dönemin sanatçıların eserlerinde de yerini almıştır (Bener, 2016: 2) (Resim 1.18).*

Resim 1.18. Yamyam, (Ana figür astragali oynarken şiddetle diğerinin kolunu ısırırken betimlenmiştir), mermer, 90x58x68,58x70 cm, MÖ 1-2

Kaynak: (British Museum, 2023)

Antik Roma ailesinde katı bir disiplinin ve erdemin yüksek standartlarda olduğu bir dönemde *babalar savaşta itaatsizlik gösteren evlatlarını idam ederlerdi* (Bıçakçı, 2016: 592). Sosyal tarihçi Hopkins'ın savunmasına göre; *yasalar kadınlar için minimum evlilik yaşını 12 erkekler için ise 14 olarak koymuş ve ergenlik öncesi evliliğe izin vermiştir. Hopkins'ın kabul ettiği gibi edebi ve yasal kanıtlar çoğunlukla az sayıda seçkinlerle ilgilenmiştir* (Bıçakçı, 2016: 592). Ortalama yaşam süresinin az ve çocuk ölümlerinin çok olduğu Antik Roma'da *mülk ve miras kanunlarının evlat edinilmiş çocukları da kapsayacak şekilde genişletilmesiyle evlat edinme yaygın ve yasal bir hal almıştır* (Bıçakçı, 2016: 593).

Eski Yunan'da olduğu gibi Antik Dönem Roma'sında da aile önemlidir. Bu nedenle çocuklara okula başlamadan önce aile içindeki eğitimle örf ve adetlerini aktarıyorlardı. *Çoğalmanın bir sembolü olan çocuk ailenin gücünü ve itibarını artırmaktaydı. Julia Yasasına göre en az 3 çocuğu olan yurttaşlar idari görevlere getirilmeden avantajlar elde ediyordu ve memuriyete girişte bunlara tercih hakkı tanınıyordu* (Erdemir ve Erdemir 2012, Aktaran: Öztürk, 2017: 257).

Resim 1.19. Anne ve Çocuklu Altın Cam Madalyon, Roma, 4. yüzyılın başları, Cam, altın varak, 4,8x0,5 cm

Kaynak: (Metropolitan Sanat Müzesi, 2023)

Eski Yunanlılardan okul fikrini alan Romalılar, Eski Yunan düşüncesinin üzerine çocukluk kavramını da ekleyerek çocuğu önemli bir konuma getirmişlerdir (Resim 1.19).

Örnek olarak; *Roma sanatı, "Rönesans Dönemine kadar Batı sanatında görünmeyen oldukça sıra dışı bir yaş (çağ), genç ve gelişkin bir çocukluk anlayışı" ortaya koymuşlardır. Dahası Romalılar, modern ölçülerle ele alındığında, gelişen çocukluk ile ayıp düşüncesi arasında bir bağlantı kurmaya başlamışlardı. Bu, çocukluk düşüncesinin evriminde çok önemli bir adım* (Postman, 1995) olmuştur.

3.3. Orta Çağ'da Çocuk

Kavimler Göçü ve Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşü ile Antik Yunan ve Roma Medeniyetlerinin insan merkezli bakış açısı son bulmuş (Resim 1.20) (Resim 1.21). Düşünce sisteminin yok olması felsefe ve sanat alanındaki gelişmelerin ortadan kalkmasına neden olmuştur. Bu nedenlerle İlk Çağ kapanmış Orta Çağ başlamıştır.

Resim 1.20. Kavimler Göçü

Kaynak: (Kabafii, 2019)

Resim 1.21. Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşü

Kaynak: (Öztürk, 2020)

Orta Çağ Avrupası'nda kilisenin sahip olduğu güç nedeniyle çocuğa yönelik olumsuz bakış açıları vardı ve bazı din adamları bunun üzerine çalışmalar yapmışlardı. St. Augustine'nin

“Opus Imperfectum” çalışmalarında yeni doğan bebeğin konuşamamasının sebebinin fiziksel ve mental yetersizliğinin bulunmasına dikkat çekmiştir. *Bu yetersizlikleri ise ilk günaha bağlamakta, ilk günah işlenmemiş olsaydı muhtemelen çocukların doğar doğmaz konuşmaya başlayabileceklerini savunmaktaydı* (Öztürk, 2017: 260). Bebeğin dürtüleriyle annesinin memesine saldırması, ısrarcılığı, kimseyle bir şeyini paylaşmak istemeyerek kıskanç olması ve kızgın olmasının sebebi günahkar olmasıydı.

Resim 1.22. Kilisede vaftiz edilme töreni

Kaynak: (Genç, 2022)

Augustin, çocuğun iyiliğe yatkınlığını da onun zayıflığına bağlamaktadır (Güçlü, 2016: 4). Bu doğuştan günahkârlık inancından dolayı yeni doğan bebekler kilise tarafından vaftiz edilirdi (Resim 1.22). *1400'lere kadar, ölü doğan ya da vaftiz edilmeden ölen bebeklerin, kutsanmış bir yerde bulunan mezara gömülmesine izin verilmemiştir. Bazı durumlarda ebeveynler, teolojik açıdan mümkün olmamakla birlikte ettikleri duaların bu çocukları kurtarabileceğine inanmışlardır* (Orme, 2003, Aktaran: Daşçı, 2008: 36).

Pürüten inancı da buna benzer bir inançla; *çocukları emekleme döneminin sonuna kadar pis bir hayvan olarak görmüş ve kötülüklerin anası şeytanla özdeşleştirmiştir. Bu inanç sistemine göre, çocuğun hızlı büyümesi onun günden kurtuluşunu simgelemektedir* (Heywood, 2003, Stearns, 2008, Aktaran: Sunal, 2009: 63-64). Çocuğa günah ve kötülüklerinden, istek ve arzularından katı bir disiplinle kurtulmayı öğretmeleri gerektiğini savunuyorlardı. Bu amaçla anne ve babalara çocuklarını yetiştirebilmeleri için çocuklara özel ilk el kitabını yazmışlardır.

Kilisenin toplumu yönlendiren kurumların en başında olması sebebiyle kiliselere gönüllü olarak kendini adanmış insanların desteği çoktu. Bu desteklerle bakıma muhtaç çocuklar

için hastaneler kurmuşlar, ruhban sınıfı da Hristiyanlık inancına sorgusuz biçimde bağlı kalacak çocuklar yetiştirmişlerdir.

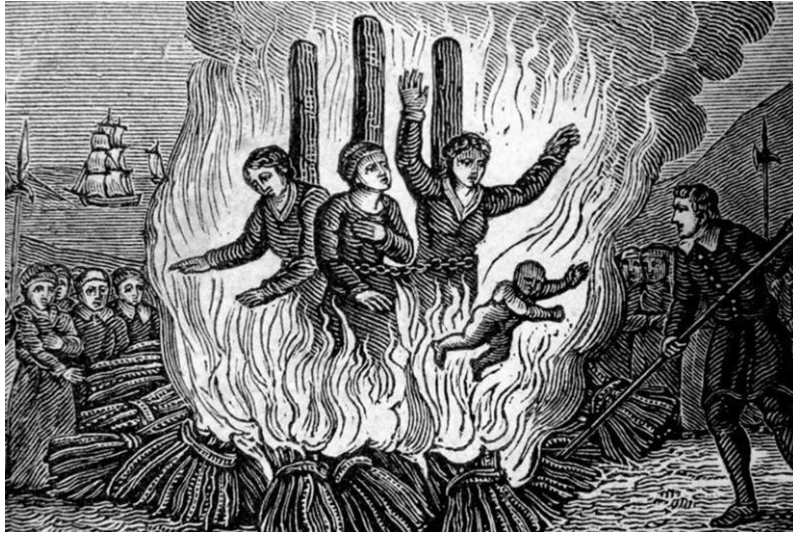
Resim 1.23. Kilisede eğitim alan çocuklar

Kaynak: (Genç, 2021)

Orta Çağ'da çocukların yaşamına bakıldığında yetişkinlerden farklı olmadığı görülmektedir. 7 ve 16 yaşlan arasındaki çocuklar için Fransızca, Almanca ve İngilizcede hiç sözcük yoktu. Çocuk sözcüğü, belli bir yaş ya da çağ dönemini değil, ama bir akrabalığı ifade ederdi (Postman, 1995). Fransız tarihçi Philippe Aries' in yazdığı "Centuries of Childhood" adlı kitabında çocukluk değişmez bir biyolojik kategori değil, toplumsal bir kategoridir ve 15. ve 16. yüzyıllardan önce bilinmemektedir (Güçlü, 2016: 3). Çocuğun bir değer olarak kabul görülmediğini 14. yüzyıl Fransız şairi Eustache Deschamps *Çocuğu olmayan kişi en mutlu kişidir, bebekler ağlamaktan ve kötü kokmaktan başka bir şeye yaramazlar, sadece dert ve sıkıntı verirler* (Nas, 2002: 3) sözleriyle kanıtlamaktadır. Çocuklar küçük bedenlerinin içinde minyatür bir yetişkin olarak görülmüştür. Akıl yaşı olarak da kabul edilen 7 yaşından itibaren çocuklar yetişkinlerin dünyasına geçiş yapmışlardır. Bu yaş çocukluğun bitişi olarak da bilinmektedir. Artık çocuk kendi işini anne babasından bağımsız bir şekilde yapabiliyor, yetişkinler gibi konuşabildiği ve anlayabildiği kabul edildiğinden yaşamsal bütün etkinliklerde rol almaları istenmiştir. 7 yaşından itibaren iş gücüne katılarak aileye "yetersiz"de olsa ekonomik katkı sağlaması istenmiş ve çoğu çocuk 10-12 yaşlarında evden ayrılarak ya hizmetkâr olarak başka ailelerin evlerine ya da dini eğitim almak için manastırlara gitmiştir (Resim 1.23). Yetişkinlerin dünyasına katılan çocuklar yetişkinler gibi kumar oynar, içki içerler, aynı masalları dinlerler ve aynı giyim tarzını paylaşırlardı. *Bebekler ve çocuklar zaman*

zaman cinsel açıdan kötüye bile kullanılabilirlerdi. Çocukların yetişkinlerin cinsel eylemlerini izlemeleri ve bunlara katılmalarına dahi izin verildiği bilinmektedir (Gander ve Gardiner 2001, Aktaran: Öztürk, 2017: 262).

Orta Çağ'da çocuğun kıyafetlerini yetişkinden ayırt etmek mümkün değildi. Bir yetişkin gibi giyilen sosyal hiyerarşideki farklılıkları görünür kılan hareketi zorlaştıran, ağır ve teferruatlı kıyafetler bulunmaktaydı. Yeni doğan bebekler çok fazla zaman alan bir iş olduğu için hiç hava almayacak biçimde kundak bezleriyle sarılmışlar, küçük kız ve erkek çocukları aynı biçimli etekler giyerken 7 yaşından itibaren yetişkinlerin giydiği kıyafetleri giymişlerdir.

Resim 1.24. Çocuk Cadı Avı

Kaynak: (Edebi Bülten, 2022)

Orta Çağ'ın en büyük karanlıklarından biri olan cadı avcılığında da suç işleyen çocuklar cadı veya kötü çocuk olarak adlandırılmış ve çeşitli cezalara maruz kalmışlardır (Resim, 1.24). Daha sonra *Papa III. Alexander'in, XII. yüzyılın ikinci yarısında yayınladığı bir fermanında "14 yaşından küçük erkek çocuklarının 12 yaşından küçük kız çocuklarının cezai ehliyetlerinin olmadığı"* belirtilmiştir (Shahar, 2004, Aktaran: Ülgen, 2016: 617).

Resim 1.25. Bir El Yazmasında Kadınlar ve Kız Çocukları

Kaynak: (Genç, 2021)

Çocukların eğitim hayatına bakıldığında ise İlk Çağlardaki gibi cinsiyet ayrımı yapılmış, kız çocukları okula gönderilmek yerine iyi birer hanımefendi olmak, ev işlerini yapmak ve tığ işleriyle ilgilenmişlerdir (Resim 1.25). Sadece aristokrat ailelerin kızları manastıra giderek eğitim alabilmişlerdi. *Ama yine de kademeli ve erkek ağırlıklı bir eğitim anlayışı göze çarpmıştır. Orta Çağ Avrupası'nda yazarların insan hayatının ilk aşamasını uzattıkları yedi yaşından önce okula gidilmesi yaygın bir uygulama olarak görülmemiştir* (Singnam, 1999, Aktaran: Genç, 2016: 566).

Postman; *Orta Çağ dünyasında çocuk gelişimi, ardışık öğrenme, yetişkin dünyasına hazırlanmak için öğrenim görme anlayışları yoktu. Aries'in de özetlediği gibi, "Orta Çağ uygarlığı, Antik Dönemin paideia'sını unutmuştu ve modern eğitimle ilgili hiçbir şey bilmiyordu. Asıl önemli olan nokta ise şudur: "O dönemde eğitim düşüncesi de yoktu" diyerek Orta Çağ dünyasının çocuklar üzerindeki eğitim anlayışını da aktarmıştır* (Postman, 1995).

Savaşlar, kıtlık ve salgın hastalıklarda tıbbi bilgilerin yetersiz olması gibi durumlardan dolayı çocuk ölüm oranlarının çok fazla olduğu bu dönemde ailelerin çok çocuk sahibi olmaları yaygındı. *Özellikle de feodal dönemlerde çocuk ölümleri doğal karşılanmaktaydı* (Akın, 2010, Aktaran: Ülgen, 2016: 617). Bebekleri doğuran annelerinin yerine sütannelerin beslemesi çok yaygındı ve çocuk ölümlerinin çok olduğu bu dönemde çocuktan daha çok sütanne vardı. Genel olarak evlendirilme yaşı erkeklerde 14 iken, kız çocuklarında ise 12 yaştır. *İyi bir aileye mensup kızların çoğu 16 yaşına kadar evlenmekte ve 25 yaşına kadar iki ya da üçünün öldüğü beş ila altı çocuk doğurmaktadırlar. Hamilelik ve doğum çocuk için riskli olduğu kadar anne için de*

riskli bir durumdur (IanMortimer, 2010, Aktaran: Genç, 2016: 563). Doğum sırasında anneleri ve savaşlar sebebiyle babalarının ölümüyle yetim kalan çocuklar yaygın bir şekilde görülmekteydi.

Resim 1.26. Orta Çağ'da domuz idrar torbasından yapılan balon

Kaynak: (Akademik Tarih, 2023)

Orta Çağ'da çocuk kavramının tam olarak olmaması ve bu kadar çok kısıtlamaya rağmen *oyun gereçlerine bakıldığında geniş bir yelpaze ile karşılaşılma* birlikte belki de en ilginç olanı aralık ayında domuzlar kesildiğinde domuz idrar torbalarını kullanarak şişirdikleri balonlardır (Frugoni, 2005, Aktaran: Genç, 2016: 569) (Resim 1.26). Sınıfsal ayrımlar olduğu için çocukların oynadığı oyuncaklarda farklılık göstermekteydi. Anne babalarına ekonomik anlamda katkı sağlayan ve yardımcı olan çocuklar ailelerinin yaptığı işe bağlı olarak oyunlar oynamaktaydı. *Örneğin; çömllekçiler beyaz kilden küçük şövalye figürleri yapıyorlardı, Nurnberg'in ormanlık yörelerinde her şey ağaçtan üretiliyordu. Bebekler ve oyuncaklar gezgin satıcılar tarafından panayirlarda ya da diğer bayramlarda satılıyordu (Onur, 1992: 367).*

Resim 1.27. Closh veya Koff, kırsal kesimde oynanan eski bir golf şekli

Kaynak: (Stirler, 2013)

Aristokrat ailelerin çocukları ise kroket ve bowling gibi oyunlar oynarlardı (Resim 1.27). Misketleri kiraz çekirdeği ve fındıktan yapan çocukların bugün fırıldak olarak bilinen oyuncakları da vardı. *Bazı çocuklar başı ve dizginleri çubuklardan oluşan oyuncak atlarla da oynamışlardır. Geç Orta Çağ'da ise uçurtmalar kullanılmış, çocuklar saklanma, arama ve sobeleme oyunları da oynamışlardır (Johnston, 2011, Aktaran: Genç, 2016: 569).*

3.4. Rönesans ve Modern Çağ Başlangıcında Çocuk

Orta Çağ Avrupa'sında feodal devletler; savaş, kıtlık ve salgın hastalıklardan meydana gelen zararı halktan aldığı vergilerle karşılamaya çalışmıştır. Buna karşılık olarak halk içinde devlete karşı özgürlükçü bir isyan ve başkaldırı meydana gelmiştir. Matbaanın da keşfiyle artan okuryazarlıkla özgürlükçü fikir ve düşüncelerin hızla yayılmasına ortam oluşmuştur (Resim 1.28). Bu doğrultuda halk kilisenin dayattığı dogmaları araştırırken, kilisenin gücü sarsılmaya başlamıştır. Halk İlk Çağ'daki felsefecilerin kitaplarının Latince çevirilerine ulaşmış, yeni düşünüş ve görüş olan Rönesans Dönemi'nin başlangıcı olmuştur. Feodal yapının yıkıldığı, düşünceden sanata tüm Avrupa'yı derinden etkileyen bir çağ başlamıştır. *Hümanizm'in etkisi ile insanlarda birey olma bilinci uyanmaya başlamış ve Tanrı merkezli bir dünya anlayışından, insan merkezli bir dünya anlayışına doğru bir geçiş yaşanmıştır (Daşçı, 2008 :37).* Aydınlanma Çağı olarak da adlandırılan bu dönemle birlikte yaşanan Sanayi Devrimi ve Fransız Devrimi gibi gelişmeler ile çocuğun toplumdaki yeri yeniden şekillenmiştir.

Resim 1.28. Matbaada kitap baskısı

Kaynak: (Britannica, 2023)

Yüzyıllar boyu toplumda soyun devamını sağladığı için bir önem taşıyan çocuğa bakış yavaş yavaş değişen toplumsal bilinç ile önem kazanmıştır. Çocuğun korunmasına ve bakımına gösterilen ilgili değişim öncelikle kentli burjuva ailelerde görülmüştür. *Yoksul sınıfın insanları 19. yüzyılda da eski geleneklere bağlı olarak yaşamayı sürdürmüşlerdir* (Daşçı, 2008: 49).

Orta Çağ'da kilisenin hâkimiyetinde olan eğitim sisteminde sadece dini kitaplarla ilerleme sağlanabilmiştir. *Matbaanın icadıyla birlikte yazınsal gelişim artmış, tinsel ve bilimsel eserler yaygınlık kazanmıştır. 16. yüzyılın sonuna doğru astronomi, anatomi ve fizik dalında eserler verilmiş ve İncil çoğaltılmıştır* (Neydim, 2019: 27). Bu süreçle beraber; Rönesansın en önemli icatlarından biri çocukluk fikrinin oluşmasıdır. *Bilim, ulus-devlet ve dinsel özgürlükle birlikte hem toplumsal bir yapı hem de psikolojik bir koşul olarak çocukluk, on altıncı yüzyıl esnasında oluşmuş ya da ortaya çıkmış ve günümüze kadar incelenmiş ve desteklenmiştir* (Postman, 2004). Rönesans Döneminde çocuk eğitimi kilisenin denetiminden çıkmış, çocuk algısının değişmesinde öncü olan kurum okul olurken; düşünürlerin çocuklara olan insani yaklaşımlarının da etkisiyle çocukların aile ve okulda yetiştirilmesi görüşü gittikçe yaygınlaşmaya başlamıştır (Resim 1.29). *16. yüzyılın başında Luther, "toplum sağlam üyelerini nasıl mızrak, tüfek taşıyıp savaşmaya zorlayabilirse, çocuklarını da okula göndermeye zorlamalıdır"* (Şirin, 2019: 10) sözleriyle eğitimin çocuklar üzerindeki önemini vurgulamıştır. *Geleneksel Batı'da yoksul çocuklara askerlik hizmeti gibi "okul"u zorunlu kılmaya çalışılırken, aynı zamanda kapalı bir pedagojik dünyanın da temelleri* (Şirin, 2019: 10) atılmıştır. Artık çocuk yetişkinlik dünyasına girebilmek için okuma yazmayı öğrenmek ve okula gitmek, başarılı olmak gibi belli aşamalardan geçmek zorunda kalmıştır.

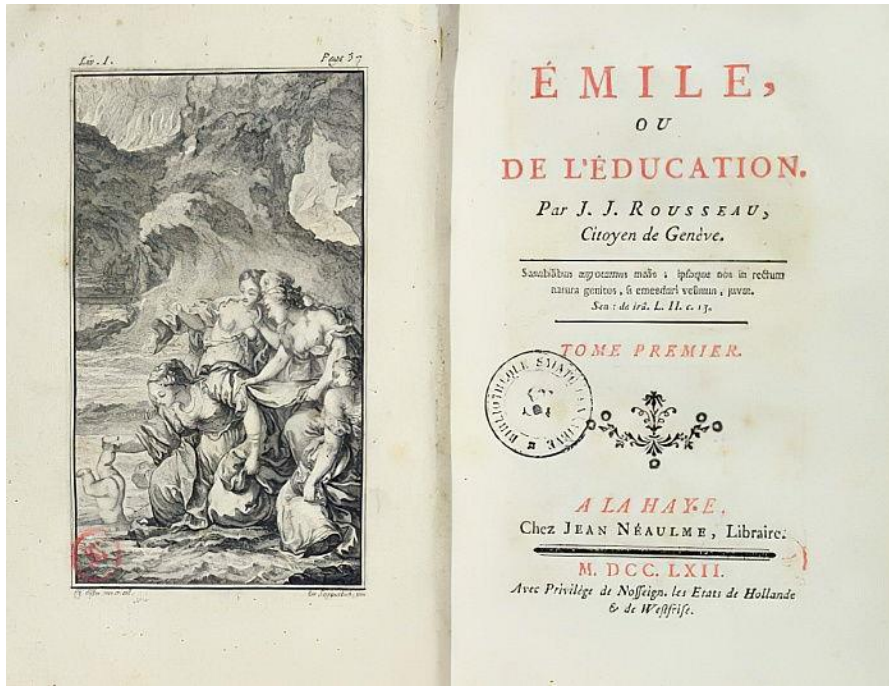
Resim 1.29. Henri Jules Jean Geoffroy, Çocuk Sınıfı, 1889

Kaynak: (Meisterdrucke, 2023)

16. ve 17. yüzyıllarda; okulun, “aile” fikrinin ve bunlarla alakalı kavramların gelişmesi ile insanlar çocukluk ve yetişkinlik dönemlerini birbirinden ayırmaya başlamıştır (Mayall, 2019: 29). Bu dönemin başlarında çok sayıda çocuk okula gitmeye başlasa da kız çocuklarının eğitimine erkek çocuklarına olduğu kadar önem verilmemiş ve 18.yüzyılın ortalarına kadar kız çocuklarının gereğinden fazla eğitim almalarına da karşı çıkmıştır.

Molier ve Fenelon'dan başlayıp, Montaigne'den Rousseau'ya kadar aydınların hepsi kadına doğal anne ve ev kadını işlevi verdiler. Ve bilginin, kadını en kutsal görevlerinden uzaklaştırıp, onu bozacağını söylediler. Aydınlanma çağının başlarında Fenelon daha katı kısıtlamalar getirmiş ve kızların bilimsel merakını cinsel suçla eşdeğerli tutabilmiştir. Kızların biraz matematik ve dinsel bilgiler ve ancak gerekli görüldüğünde biraz da Latince ve tarih öğrenmesine izin vermiştir (Neydim, 2019: 43).

Kız çocukları için ağır ağır gelişen bu değişim süreci erkek çocuklarının çok daha kolay elde edebildiği bir eğitim özgürlüğü olmuştur. Nitekim 1789 Fransız Devrimi sonrasında özgürlük, adalet ve eşitlik kavramları çocukların yaşamlarında da etkili olmuş ve çocuğun eğitimiyle oluşturmak istedikleri ulus-devlet yönetimine uygun erdemli, disiplinli hayat ve kolektif değerleri olan bireyler yetiştirmeyi amaçlamışlardır.

Resim 1.30. Jean-Jacques Rousseau, Emile, 1762

Kaynak: (Meisterdrucke, 15.09.2023)

Fransız Devrimi'nden sonra fikirleri ve düşünceleriyle toplumun sosyal yapısında ve eğitim sisteminde etkili olan Rousseau'nun yazdığı Emile adlı kitap ile de modern çocuk eğitimine önemli katkılar sağlamıştır (Resim 1.30).

Resim 1.31. Sanayi Devrimi'nin çocuk işçileri

Kaynak: (Serenti, 2013)

Endüstrileşme sürecinde tarım alanlarında kullanılan makinelerle tarımsal üretimde insan gücüne ihtiyaç azalırken seri üretime geçen fabrikalarda ucuz iş gücüne ihtiyaç duyulmuş ve topraklarından ayrılan köylüler ve yoksul ailelerin çocukları bu açığı doldurmuştur. Kâr elde etmek isteyen fabrika sahipleri ve sermayedarlar kolayca sömürebilecekleri küçük bedenleri kaldıramayacakları güçteki işlerde yetersiz yemek ve uygun olmayan koşullarda çalışmak zorunda bırakmışlardır (Resim 1.31). Bunun üzerine *İngiltere ve Batı Avrupa'da çocukların çok küçük yaşlarda çalıştırılması ve emeklerinin sömürülmesinin engellenmesi amacıyla 1840'larda çıkarılan "Fabrika Yasası" ile belli yaşın altındaki çocukların çalışması yasaklanmıştır* (Kontaş, 1998, Aktaran: Aysal, 2016: 820).

Resim 1.32. William Johnstone, Bayan Jacob Hurd ve Çocuk, Tuval üzerine yağlıboya, 76,2x63,5 cm, yaklaşık 1762

Kaynak: (Metropolitan Sanat Müzesi, 2023)

Avrupa’da çocuk hakları ile ilgili gelişmelerle birlikte Orta Çağ’da çocukların yetişkinlerle aynı olan kıyafetleri Rönesans Dönemi’nde yavaş yavaş değişmeye başladıysa da önce kentli burjuva ailelerin çocuklarında bu değişim görüldü (Resim 1.32). Alt sınıf ve köylü çocukları yetişkinlerle aynı kıyafetleri giymeye devam ettiler. Çocukluk fikri önce erkek çocuklarının yaşam tarzı ve kıyafetlerinde değişim gösterirken kız çocukları için ise, ancak 19. yüzyılda değişim göstermeye başlamıştır.

Resim 1.33. 1933 yılında Alman Nazi lideri Adolf Hitler’in çocuklar için ürettiği “Nazi Askeri Oyun Seti”

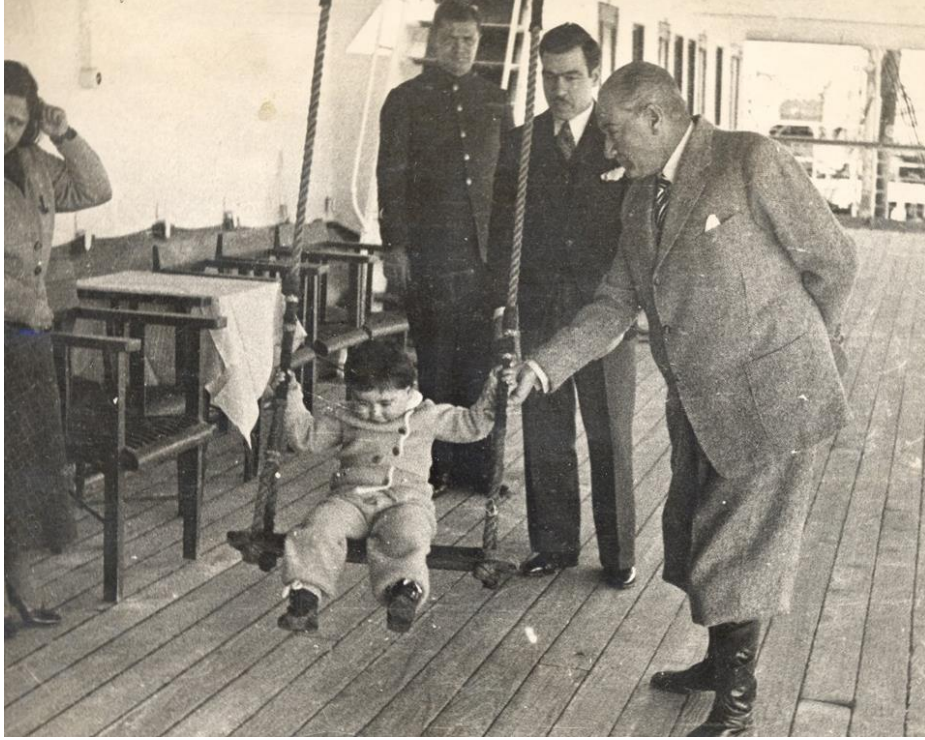
Kaynak: (İstanbul Oyuncak Müzesi, 2022)

Sanayileşme ile birlikte askeri sanayiinde yaşanan gelişmeler oyuncak üretimini de etkisi altına almış ve üretimde büyük değişimler meydana gelmiştir. Artan militarizmle birlikte gelecekte yetiştirilmek istenen askerler ve militan bir toplum için çocukların ellerine verilen oyuncak askerler, toplar, tüfekler, tanklar, savaş uçakları ve savaş gemileriyle küçük yaşlarda yetişkinlerin istedikleri gibi şekillenmeye başlamıştır (Resim.1.33).

Bu konuya verilebilecek bir örneği Sunay Oyuncak Müzesi’nde yer alan sözü anlatmaktadır; *tarihçiler 2. Dünya Savaşı’nın 1 Eylül 1939 tarihinde Alman ordularının Polonya’ya girmesiyle başladığını söylerler. Oysa ki Hitler ilk önce bu oyuncaklarla çocukların düşlerini işgal etmiştir. Oyuncak askerlerle oynayan çocuklar 2. Dünya Savaşı başlayınca bu oyuncakların yerine geçtiler. Geriye gözyaşı, hüznün ve kırık oyuncaklar kalmıştır (Candan ve Candan, 2007).*

Çocuk anlayışı hem Batı’da hem de Doğu’da yüzyıllar boyunca gelişmeler ve değişimler göstermiştir. Batı’da gelişmeler sürerken Doğu’da ise bu gelişmeleri geriden takip eden ve değişimi arzulayan toplumlar arasından Osmanlı Devleti’nde; *Tanzimat öncesinde çocuklar devletin müdahale etmekten kaçındığı aile içi ilişkilerin bir parçası olarak görülürken yüzyılın ikinci yarısından itibaren devlet, çocuklarla ilgili politikalar geliştirmeye ve toplumun geleceği olarak görülmeye başlanan çocukların yaşamını düzenlemeye çalışmıştır (Ünlü, 2016, 806). Yani Osmanlı insanı değişen bir dünyada kendisinin de değişmesi gerektiğini ve bu*

nedenle de ön planda çocuğun eğitimine eğilmek gerektiğini anlamıştır" (Ortaylı 2012: 146 Aktaran: Mezkıt Saban, 2019: 163). 19. yüzyılda Tanzimat'ın ilanıyla çocuklar için özellikle eğitim alanında yeni yaklaşımlar ve değişimler deneyimlenmeye başlanmıştır. Kuşkusuz Batı'da yapılan tercümelelerin, açılan yeni okulların, Batı örgün eğitim sistemine geçişin bu değişimlerdeki rolü büyüktür (Ökten, 2020: 11).

Resim 1.34. Atatürk'ün çocuk sevgisi

Kaynak: (Ntv, 2022)

Osmanlı'nın çöküşüyle Türkiye büyük bir bağımsızlık kazanma mücadelesi içine girmiştir. 103 yıl önce Kurtuluş Savaşı devam ederken 23 Nisan 1920'de ulusal egemenliğimiz ilan edilmiş, 23 Nisan 1929 yılında ise Atatürk böylesine önemli bir günü geleceğin aydınlık yetişkinleri olacak olan çocuklara armağan etmiştir. Atatürk çocuklara çok değer verir, onların fikirlerine ve düşüncelerine güvenirdi (Resim 1.34). Bu güvenin en önemli örneğini olarak günümüzde de hala bir gelenek olarak sürdürülen her 23 Nisan kutlamalarında devlet makamını bir çocuğa devretmesidir. Atatürk'e göre "*çocuklar her türlü ihmâl ve istismardan korunmalı, onlar her koşulda yetişkinlerden daha özel ele alınmalıdır*" (Ntv, 2022) diyerek yetişkinlerden ayrı bir konuma yerleştirmiş ve ulusu çağdaş medeniyetler seviyesine çıkartmayı başarmıştır.

3.5. Modern Çağ ve Devamında Çocuk

Tarihin tüm çağlarında yaşanan olaylar, çocuğa bakış açısında değişimler meydana getirmiştir. Rönesans ve Sanayi Devrimi ile birlikte bilimde ve teknolojideki gelişmeler, Fransız Devrimi ile oluşan insan odaklı anlayış olan hümanizmin dünyaya yayılmasıyla çocuğa bakış açısı da yeniden şekillenip günümüzdeki halini almıştır. Modern çocuk kavramında, okullardaki örgün eğitimin kurumsallaşması da ayrıca etkili olmuştur. *Örgün eğitimin kurumsallaşması ve yaygınlaşmasında dönemin ekonomik, siyasi ve toplumsal etkisi kadar Sanayi Devrimi'nin de etkili olduğu bilinmektedir (Şirin, 2019:10)*. Daha hızlı bilgi üreten ve tüketen bu yeni dünyada çocuk yetiştirmek sanıldığından çok daha önemli bir hal almıştır. Sevgiye değer ve korunmaya muhtaç olarak görülen çocuğun iyi bir eğitim alması sağlıklı beslenip, temiz bir çevrede yetişmesi için anne ve babalar daha fazla önem vermeye başlamış ve çocuğun değeri artmıştır. Tıp alanındaki ilerlemelerle bulaşıcı ve salgın hastalıklara karşı geliştirilen aşular ve antibiyotik gibi yeni ilaçların tedavide kullanımıyla çocuk ölümleri azalmıştır. Tüm bu olumlu gelişmelere karşın dünya üzerinde pek çok çocuk kötü ekonomik şartlarda, sağlıksız ve yetersiz beslenerek, okula gitmek yerine ağır iş koşullarında çalışarak, ihmal ve istismara uğrayarak büyümek zorunda bırakılmıştır.

Resim 1.35. İkinci Dünya Savaşı'nın evsiz çocukları ısınmaya çalışıyor.

Kaynak: (Tarihi Olaylar, 2023)

İkinci Dünya Savaşı'nın çocuklar üzerindeki yıkıcı etkisi karşısında çocuklar, kıtlık nedeniyle yetersiz beslenmişler ve buna bağlı olarak salgın hastalıklarla yaşamak zorunda kalmışlardır. Savaş sebebi ile pek çok çocuk ailesini kaybederken öksüz ve yetim çocuk sayısında ciddi artış görülmüştür (Resim 1.35.). Savaşın olumsuz etkilerinden sonra *Avrupa başta olmak üzere birçok ülkenin çocuklar konusunda daha hassas hareket etmeye başladığı ifade edilmektedir (Hamon, 2006; Gander ve Gardiner, 2010, Aktaran: Atatanır, 2022: 210)*.

Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Beyannamesi'ne göre tanımlanan çocuğun 0-18 yaş aralığı elbette kendi içinde psikolojik ve sosyolojik aşamalara sahiptir. Bebeklik, çocukluk, ergenlik ve gençlik artık bu sürecin evrelerini oluşturan kavramlar haline gelmiştir (Neydim, 2019: 26). Çocukluk dönemine ilişkin algının, çocuğun gelişimsel özelliklerini dikkate alan ve çocuk odağında yeniden tanımlanan kamusal politikalar ile genişlemesine olanak sağlamıştır (Atatanır, 2022: 210). “Çocuk yüzyılı” olarak da adlandırılan bu dönem de hukukçuların çocukların haklarını savunma konusunda fikirleri ileri sürmeleri, eğitimcilerin, psikologların ve filozofların çocukları incelemeye başlamalarıyla gelişimler sağlanmıştır. Bu incelemeler sonucunda, çocukların yetişkinlerden farklı ve özel bir yaş grubunda olmasının anlaşılmasıyla çocuk yetiştirme pratikleri de değişim göstermiştir. Psikoloji ve pedagoji alanlarındaki gelişmelerle çocuğun yeteneklerinin geliştirilmesine katkı sağlamıştır. Yaşanan bu gelişmelerle ebeveynler çocukları ile daha verimli vakit geçirmeye, daha sevecen ve ilgili olmaya başlamalarına imkan vermiştir. Yetişkin dünyasından ayrılan çocuklar, 17. yüzyıldaki yaşlılarından farklı olarak kendilerine özgü giysiler giymeye, çocuk edebiyatı okumaya başlamışlar, çocuklara özgü oyunlar oynayarak kendi toplumsal dünyalarını yaratmışlardır (Aşar, 2014: 85).

Resim 1.36. Bilgisayarda oyun oynayan çocuk

Kaynak: (Namlı, 2022)

Modern Çağ'ın getirdiği en büyük yeniliklerden biri olan teknolojiyle beraber evlerin içine televizyon ve internet girmiş, çocuklar her dakika istedikleri bilgiye ulaşabildikleri bilgisayarlar, cep telefonları ve onları tüketim nesnesi haline getiren görsel medya kanalları aracılığıyla yetişkinlerle aynı bilgilere sahip olmaya başlamışlardır (Resim 1.36). Konuyla ilgili olarak Postman “Çocukluğun Yokoluşu” adlı kitabında; *komedi programları, sabun köpüğü dizileri (soap opera) ya da diğer popüler TV programlarını dikkatlice izleyen kişilerin bu tür*

şovlardaki çocukların, ilgi, dil, giyim ve cinsellikleri açısından aynı şovdaki yetişkinlere (Postman, 1995) benzediklerinden bahsetmektedir. Çocuk istismarı için yapılan onca çalışmaya rağmen kapitalizmin tüketim kültürüne karşı çocukları korumakta güçlük çekilmektedir. Örneğin, on iki ve on üç yaşlarındaki kız çocukların TV'deki reklamlarda erotik nesnelere olarak teşhir edilmesini görmek, günümüzde oldukça yaygındır (Postman, 1995). Elkind, çocukların, zamanından önce büyümeleri için acele ettirildiğini; örneğin onlara yaşlarına uygun olmayan seksi giysiler giydirilip duygusal açıdan daha hızlı büyümeleri için teşvik edildiğini ve okulların, çocukları acele ettirmelerinde müdürlerin daha iyi “ürünler” elde etme baskısı (İnal, 2009: 36) yapmalarının çocuklar üzerinde olumsuz etkilere yol açtığını belirtmektedir. Aileler çocuklarının toplumda her alanda en iyisi, en hızlısı, en akıllısı olabilmeleri için bir yarış atı gibi durmadan koşturmaktadırlar. Çocukların duygularından ve ne yaşadıklarından çok aldıkları ders notları daha fazla önem kazanmaya başlamıştır. Bu durum çocukların Orta Çağ'daki gibi çocukluklarını yaşayamamalarına sebep olmakta ve onları birer “yetişkin çocuğa” dönüştürmektedir. Çocukların yetişkinlerin dünyasına hızla giriş yapması, daha çabuk büyümeye özenmek, yetişkinler gibi davranmak, yaşamaya çalışmak, “meraklı” ve “çokbilmiş olma”ları, istedikleri şeylere sınırsızca ve bir anda ulaşmaları, hızlı tüketen ve çabuk sıkılan, postmodernist bir çocukluk nesli yaratmıştır (Yalçın, 2020: 46).

Endüstri Devrimi ve onunla birlikte başlayan kentleşme süreci, sadece çocukların ilk defa kitlesel olarak aynı anda görülmelerine neden olmuştur (Sunal, 2009: 77). Türkiye tarafından 15 Ağustos 2000 tarihinde imzalanan “Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmesi”, 10. maddesinde,

“Bütün çocuklar ve gençler yararına, ebeveynlikten ya da başka koşullardan dolayı hiçbir ayırım gözetilmeksizin, özel koruma ve yardım tedbirleri alınmalıdır. Çocuklar ve gençler ekonomik ve sosyal sömürüden korunmalıdır. Onların ahlaki değerlerine ya da sağlıklarına zararlı olabilecek, hayatlarını tehlikeye sokabilecek ya da normal gelişmelerini engelleyebilecek işlerde çalıştırılmaları yasalarla cezalandırılmalıdır. Devletler, ayrıca, yaş sınırları koyarak, çocukların bu yaş sınırları altında ücretli olarak çalıştırılmasını yasalarla yasaklamalı ve cezalandırmalıdır” (TBMM, 2003: 12-13) olarak belirtilmiştir.

Resim 1.37. İnsan ticareti mağduru çocuklar

Kaynak: (Yenidünya, 2019)

Fakat ülkelerin imzaladığı bu iyileştirme amaçlı anlaşmalara rağmen bugün hala çocuk haklarının yeterli bir şekilde korunmadığı ve yürürlüğe geçmediği gözle görülür bir gerçektir. Çocukların yetişkinlere göre daha uysal ve boyun eğici olmaları, zor çalışma şartlarını ses etmeden kaldırmaları ve işgüçlerinin ucuz olması, onların hemen her ortamda çalıştırılmalarına neden olmuştur (İnal, 2009: 22). Bilimselleşme hızla artarken çocuğun gelişimi için yeterli koşulları olmayan az gelişmiş toplumlarda ekonomik gelir farkının giderek artması nedeniyle aileler çocuklarını okula gönderemez duruma gelmiştir. Çocuklar aile ekonomisine katkı sağlamak için yine çalışmak zorunda kalmış ve erkenden yetişkinlerin dünyasına geçiş yapmıştır. Çocukla ilgili diğer ihmal boyutlarına bakıldığında; ucuz işçi gözüyle bakılan çocukların, cinsel istismara maruz kalıp zorla fuhuş işçisi olarak çalıştırıldığı görülmektedir (Resim 1.37). Yapılan araştırmalara göre kesin sayıları söylemek mümkün olmasa bile;

Dünyada 250 milyon ile 400 milyon (ILO, 1997: 2) çocuk aktif olarak çalışma yaşamında yer almaktadır. Çocukların yaklaşık 100 milyonu ya sokaklarda yaşamakta ya da sokaklarda çalışmaktadır. UNICEF raporlarına göre ise, çocukların %50'si fakirdir (ILO, 1997: 7). Filipinler'de 75.00 genç kadın ve kız, Nepal ve Hindistan'da 7 yaşında binlerce küçük kız seks ticaretinde kullanılmaktadır (Bureau Of International Labor Affairs, 1998: 32. Aktaran: Kocabay, 2001: 37, 38).

Resim 1.38. Yetersiz beslenen çocuklar

Kaynak: (Marmara Gazetesi, 2013)

Bunun dışında pek çok çocuk sağlıksız hijyen koşulları, yetersiz beslenme hatta yiyecek bulamamaktan dolayı hayatlarını kaybetmektedirler (Resim 1.38). Ülkelerinde yaşanan savaşlardan dolayı çocukları küçük yaşlardan itibaren asker olarak zorla orduya katmakta veya militan olarak savaşmaya zorlamaktadırlar.

Resim 1.39. Bir yetişkin gibi giydirilen çocuk giyim koleksiyonu örneği, H&M, 2023.

Kaynak: (H&M, 2023)

Çocuklara yönelik giyim endüstrisinde büyük değişimler meydana gelmektedir. 16. yüzyılla birlikte kendi kıyafetlerine sahip olan çocuklar günümüz endüstrisinde yetişkin kıyafetlerini tekrar giymeye başlamışlardır (Resim 1.39). Örneğin; doğum günü kıyafetlerinde çocuklar takım elbise giyip, topuklu ayakkabılarla görülürken yetişkinler ise çocuk giyim tarzını kendilerine moda etmeye başlamışlardır. *Postman'a göre; çocukluk kavramının zayıflaması ile birlikte çocukluğun simgesel işaretleri de azalmaktadır (Postman, 1995).*

Resim 1.40. Telefonda oyun oynayan çocuklar

Kaynak: (Cybermag, 2020)

Teknolojik gelişmelerle birlikte oyun ve oyuncak anlayışında da büyük değişimler ve gelişmeler olmaktadır. Modern toplumda artan kentleşme ile çocukların oyun alanları olan sokaklar giderek artan motorlu taşıtlar ve suç oranlarıyla daha güvensiz hale gelirken çocuklar dört duvar arasına çekilmekte, sosyallikten uzak bireysel olarak oyun oynamaktadır. Bu nedenle çocukların fiziksel, zihinsel ve sosyal gelişimlerini tamamlamalarına yardımcı olabilmek için farklı oyun alanları tasarlanmaya çalışılmaktadır. Fakat oyun teknolojisinin de gelişmesiyle çocuklar bilgisayara hapsolmuş durumdadır. Dışarı çıkıp yaşlılarıyla birlikte oyunlar oynamak yerine bireysel olarak bilgisayar, tablet ve cep telefonu gibi teknolojik aletlerin içinde bulunan oyunları oynamayı tercih etmektedir (Resim 1.40). Bu durum daha sonrasında birçok fiziksel ve psikolojik sorunları da beraberinde getirmektedir. Gerçekte oyunculara bakıldığında oyuncakların çoğu çocukları yetişkinlerin dünyasına hazırlamak için üretilmektedirler.

Çocuklar hayatı ilk önce oyuncaklar üzerinden taklit ederler. Oyuncaklar, çocukların gelişimini destekleyen, onları geleceğe hazırlayan ve onlara deneyimler kazandırarak gerçek hayatı algılamalarını sağlayan araçlardır. Oyuncak, bir çocuk açısından gerçek hayatla, hayal dünyasını birbirine bağlayan kapıdır. O kapı, hayal dünyasını gerçek dünyaya açtığı gibi, gerçek hayatı da hayal dünyasına bağlayabilir.

İKİNCİ BÖLÜM

SANATTA ÇOCUK

Çocuğun geçmişten günümüze aile ve toplum içindeki yeri çeşitli değişimler ve gelişmeler göstermiştir. Değişen çocuk anlayışıyla sanatın her alanında da büyük gelişmeler gözlenmiştir. Araştırmalar gösteriyor ki, yetişkinlerin dünyasında yaşamak zorunda bırakılan çocukların bilimsel ve teknolojik gelişmeler sonucunda gelişimleri için farklı bir sanat dünyası sunulmuştur.

1. Müzik Sanatında Çocuk

Müzik alanında çocuk konusunun tarihsel gelişiminin kökleri çok eskilere dayanır. Müzik her çocuğun dünyasına doğduğu andan itibaren onu büyüteni aracılığıyla ninni olarak girer. *Ninni, basit, monoton, ağır, hafif, sükûnet ve uyku verici karakterde kısa ve küçük söz ve daha çok söz müziği parçasıdır ki, özellikle de çocukları uyutmak için icra edilir (Öztuna, 1974, Aktaran: Kaya ve Özkut, 2017: 361)*. Ayrıca ninninin, bebeğin annesiyle kurduğu müzikle dokunmuş sosyal ve duygusal bir bağ olduğu kadar önemli işlevleri de vardır; *annenin, çocuğuna, ortamın uyumak için güvenli olduğunu belirtmesinin bir yoludur. Erken dönemlerde, bebek – anne arasında ninnilerle kurulacak müzik bağı, ileride yaşayacakları duygusal ve sosyal ilişkileri sağlamlaştıracaktır (Kaya ve Özkut, 2017: 359)* (Resim 2.1).

Resim 2.1. Ninni söyleyen anneler

Kaynak: (Listelist, 2023)

Müzik sanatında *anne ile çocuk arasındaki karşılıklı empatinin ve özel bağı temel ifadesi ve interaktif anlatıların en eskisi olduğu (Weisner, 2000, Aktaran: Kaya ve Özkut, 2017:*

360) bilinen ninniler ilk örneklerinden bugüne nesilden nesile aktarılıp her kültürde kendine özgü biçimde gelişmiştir. *Sümer Kralı Şulgi'nin karısı Kraliçe Abisimti'nin hasta çocuğu için söylediği, çivi yazısıyla kil tabletlere yazılmış olan ve ilk ninni niteliği taşıyan ezgiler, anne-çocuk arasındaki sevgi ve şefkat bağlarının eski dönemlerde de çok kuvvetli olduğunu göstermektedir (Çığ, 2007:94, Aktaran: Kaya ve Özkut, 2017:360). Ninniler çocuğun hayal gücünü ve düşüncelerini etkilediği kadar dil gelişimine, kelime dağarcığına da yardımcı olmaktadır. Sadece çocuğa özel yazılan ve söylenen ninniler yoğun bir repertuara sahiptirler. Ninnilerin içeriğinde çoğunlukla, çocuğu yücelten; “benim hazinem”, “güneşim”, “aşkım” gibi (Betil, 2003: 49) sözler bulunmaktadır. Bebekle yetişkin arasındaki yumuşak bakışlar, yetişkinin sakinleştirici mırıldanması, iki canlının bir diğerine yakınlığının verdiği sıcaklık, hafif sallanmanın ritmi bu şarkıları yetişkinin bebeğe duyduğu çok özel duyguların ifadesi haline getirmiştir. Arjantin'den Parajito Chino bu türe güzel bir örnektir (Betil, 2003:56).*

Mavi renkli Çin kuşu,

Mavi renkli Çin kuşu!

Şarkı söyle, oğlum uyumak istemiyor

Mavi renkli Çin kuşu,

Sessiz ol, oğlum artık uyudu (Scribd, 2023).

Türkiye’de bebeği hem eğlendirmek hem de sakinleştirip uyutmak için söylenen en bilinen ninni “Dandini dandini dastana” ninnisidir.

Müzik dünyasında 19. yüzyılda Rusya’da müzik eğitimi alanında yaşanan gelişmeler, çocuk müziği edebiyatının zenginleşmesine önemli katkı sağlamıştır (Aliyeva, 2022 :11). Çocuklarla birebir deneyimlenen çalışma ve gözlemlerle pedagojik eserler oluşturulmuştur.

Çocuklara yönelik ilk beste çalışmalarını yapan R. Schumann; çocuk dünyasından, çocuğun deneyimlerinden, oyunlarından, hayatlarından ve gerçek hikayelerden esinlenerek birbirinden değerli eserler yaratmıştır (Aliyeva, 2022:12).

Children's Album
(Детский альбом)

Tchaikovsky, Op. 39

Sheet Music from Photos.com © Copyright 2020 Red Balloon Technology Ltd.

Resim 2.2. Çaykovski'nin Op. 39 Çocuk Albümü

Kaynak: (Shopsale, 2023)

19. yüzyılda, Schumann'dan ilham alarak çocuklar için önemli eserler besteleyen bir diğer Besteci P. Çaykovski'dir. Çaykovski, *birçok ulusun çocukları tarafından sevilen ve kendine özgü bir karakteri olan Op. 39 Çocuk Albümü'nü yazmıştır* (Resim 2.2). Besteci, bu albümün yanı sıra çocuklar için farklı türde eserler de bestelemiştir (Aliyeva, 2022:12).

Resim 2.3. Kar Tanelerinin Sıcak Şöleni: Fındıkkıran Balesi ve Fındıkkıranlar

Kaynak: (Aray Şentürk, 2021)

Çaykovski aynı zamanda günümüzde de popülaritesini hala koruyan ve sevilen E.T.A Hoffmann'ın kaleme aldığı Fındıkkıran ve Fare Kral'ın bestelerini yapan kompozitördür.

Fındıkkıran'da anlatılmak istenen *sadece bir çocuğun dünyayı nasıl gördüğü değil, hayatta önemli bir dönüm noktası olan gençliğin eşiğindeki bir çocuğun geçirdiği değişimdir. Yeni bir dünyanın, o dünyadaki sevinçlerin ve tehlikelerin fark edilmesi, en önemlisi de mutluluğa duyulan tam, kesin inanç anlatılmaktadır* (Çatkın, 2009: 10) (Resim 2.3).

Türkiye'de çocuklara yönelik birçok çalışmalar ve müzikler yapan Barış Manço 1989 tarihli "Günaydın Çocuklar" adlı şarkısında çocukların renkli ve saf dünyasını yetişkinlerin savaş ve kin dolu düşünceleriyle kirletmemelerini ve dünyayı felakete sürükleyenler yüzünde dünya üzerinde tek bir renk bile kalmayacağını anlatmaktadır.

2. Edebiyat Sanatında Çocuk

Çocuk edebiyatı, çocuğun anadil öğrenimini, anlama, kavrama ve yorumlama becerisini geliştiren, hayal dünyasına uygun, *duygu ve fikir dünyasının gelişimini, içinde yaşadığı toplumun değer yargılarını ve düşünce yapısını, millet, insan ve doğa sevgisini kendisine yöneltilen sözlü ve yazılı aktarımlar yoluyla* (Aktaş, 2012: 159) öğrenmesine katkı sağlar. *Çocuğa okuma alışkanlığı kazandırması yanında edebiyat, sanat ve estetik yönden gelişmesine katkı sağlayan, çocuğu duyarlı biçimde yetişkinliğe hazırlayan bir geçiş dönemi edebiyatıdır* (Şirin, 2007, Aktaran: Ungan ve Demir, 2016: 41). Çocuk edebiyatında nitelikli bir metin; *çocuğun ruhsal, toplumsal, bilişsel, dilsel ve kişilik gelişimini göz önünden yitirmeyerek, çocuk gerçekliğini ve çocuğa göreliği zedelemeyen, bunun yanı sıra edebiyat niteliğinden de ödün vermeden oluşturulmuş, çocuklar için özel olarak hazırlanmış edebiyat kitaplarıdır* (Dilidüzgün, 2004, Aktaran: Karakoç, 2014: 20).

Çocuğa yönelik ilk kitabın MÖ 6. yüzyılda Hindistan'da bir şehzade eğitmenin hikayesini anlatan bir kitap olduğu belirtilir. Yine aynı yüzyılda Konfüçyüs'ün Çin klasiklerini çocuklara özetlediği ifade edilir (Sunar, 2007, Aktaran: Ökten, 2020: 2). Ama bu kitapların hiçbiri çocuğa özel veya çocuk edebiyatı ile ilgili eserler değildir. Rönesans ve Aydınlanma Dönemi'ne kadar yetişkinlerin dünyasında küçük yetişkinler olarak görülen ve bir değer olarak algılanmayan çocuklar, edebiyatta da aynı ilgisizlikle karşılaşp sıkıcı bir nesne olarak görüldüler. *La Fontaine bile çocuktan küçümsemeyle söz eder. Çocuk ancak toplumsal hayatta değer kazandıktan sonra edebiyatta da bir değer kazanabilmiştir* (Neydim, 2019: 42). 18. yüzyılın ikinci yarısından sonra çocuk modernleşmesini sağlayan okulun önem kazanmasıyla çocuk edebiyatında gelişmeler yaşanmaya başlamıştır.

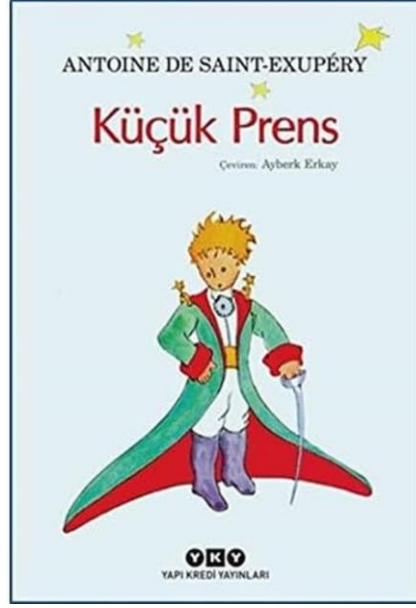

Resim 2.4. Peter Pan

Kaynak: (Playcine, 2023)

James M. Barrie'nin 1904'de sahnelenmeye başlayan "Peter Pan" ya da "Büyümeyen Çocuk" adıyla bilinen oyunu, 1911'de "Peter Pan ve Wendy" adıyla romanlaştırılmıştır. Roman; çocukların acımasız yetişkin otoritesinden uzaklaşıp kendilerine ait bir mekanda olabilmeleri üzerine kurgulanmıştır. Romanda yetişkinlerin giremediği Varolmayan Ülke'de çocukların hiçbiri büyümmez ve yetişkinlerden, onların kural ve baskılarından izole yaşarlar. *Bu mecazi gönderme edebiyatın çocuk karakterleri baskıdan kurtarmak için yarattığı bir illüzyondur (Sayım, 2017) (Resim 2.4).*

Çocuk edebiyatı sözcüğü 20. yüzyılın başında tam olarak adlandırılmıştır. *Çocuk edebiyatı, çocuklar için yazılmış şiir, hikaye, roman, tiyatro, anı, masal, bilmece, biyografi, mektup gibi edebi ürünleri kapsar (Karakoç, 2014: 1).* Tanzimat dönemine kadar yetişkinlere yönelik kitaplar yazılmış ve çocuklara okutulmuştur. Fakat çocukların dünyasının farklı olduğunun anlaşılması ile çocukların anlayabileceği edebiyat kitapları yazılmaya başlanmıştır. *Türkiye'de ilk kez Ali Nusret adında bir yazarımız (1874-1919) çocuk edebiyatını konu edinen ve çocuk edebiyatının önemini vurgulayan bir yazı kaleme almıştır (Ökten, 2020: 12).* Çocuk edebiyatı çocukların kişisel gelişimlerini erken yaşlarda sağlamaya çalışırken, yaşadığı çevreye karşı duyarlı, düşünme ve sorgulamalarını geliştirmeyi amaçlamaktadır.

Resim 2.5. Antoine de Saint Exupéry, Küçük Prenses

Kaynak: (Amazon, 2023)

İkinci Dünya Savaşı çocuk edebiyatını derinden etkilemiştir. Savaş sonrasında annesiz, babasız, kimsesiz, yalnız ve sokaklarda yaşayan çocukların gerçekliği edebiyata yansımıştır. Edebiyat metninin nesnesi olmaktan çıkıp öznesi haline gelen çocuğun yaşadıklarını sorgulayan en önemli eserlerin başında Fransız yazar Antoine de Saint Exupéry'nin *Küçük Prenses*'i gelir (Resim 2.5). İkinci Dünya Savaşı sırasında savaş pilotu olarak görev alan *Exupéry*, kitabında hem dünya savaşını eleştirir hem de savaşa neden olan insanın iç çöküşünü (Neydim, 2019: 46) ve toplumsal hayatı sorgulamaktadır. *Küçük Prenses* tek başına çıktığı yolculukta diğer gezegenlerde karşılaştığı kral, iş insanı, bilim insanı, sarhoş gibi tiplere "sevgi" kavramını öğretmeye çalıştığı düşünüldüğünde bir çocuğun gözünden yetişkinlere yol göstermesi olayın tamamını kapsamaktadır (Bügan, 2015: 533).

Savaşın çocuklar üzerinde olan etkilerini eleştiren diğer önemli eserler arasında Alman yazar Michael Ende'nin "Momo", Avusturyalı yazar Christine Nöstlinger'in "Konrad ya da Konserve Kutusundan Çıkan Çocuk" ve sorunlara mizahi açıdan bakan İsviçreli yazar Astrid Lindgren'in "Uzun Çoraplı Kız: Pippi"si örnek gösterilmektedir.

Resim 2.6. Jules Verne, Seksen Günde Devri Alem

Kaynak: (Dr, 2023)

19. yüzyılda sanayileşmeyle birlikte hız kazanan bilimsel gelişmeler de çocuk edebiyatına yansımıştır. Çocukların bilime yönelimlerini ve hayal dünyalarını güçlendirecek eserler yazılmıştır. Bu eserlerin başında Jules Verne'in yazdığı “Balonla Beş Hafta”, “Dünyanın Merkezine Yolculuk”, “Aya Yolculuk”, “Seksan Günde Devri Alem”, “Denizler Altında 20.000 Fersah” yer almaktadır (Resim 2.6).

Türkiye’de ilkokulda okumayı fişlerle öğrenen çocuklara rahatça okumaları için yazılan ve geliştirilen Cin Ali karakterinin ilk kitabı 1968’de yayımlandı. 10 kitaplık bir seri olarak yayımlanan kitaplar basitten zora doğru sıralanarak çocukların okumalarının gelişmesine yardımcı olmuştur. Çöp adam şeklinde çizilen Cin Ali sorgulayan, araştıran ve yerinde durmayan bir çocuğun günlük yaşamını anlatmaktadır. Cin Ali kitapları 2005 yılına kadar ilkokul müfredatı içerisinde yardımcı kitap olarak bulunmaktaydı.

Çocukların dikkatini çeken ve sevdiği edebiyat türlerinden bir diğeri de masallardır. TDK sözlüğüne göre masal; *genellikle halkın yarattığı, hayale dayanan, sözlü gelenekte yaşayan, çoğunlukla insanlar, hayvanlar ile cadı, cin, dev, peri vb. varlıkların başından geçen olağanüstü olayları anlatan edebî tür* olarak tanımlanmaktadır. *Her zaman her yerde halkla birlikte varlıklarını sürdürürler, insanlığın hayat ve karşısındaki ortak duygu ve düşüncelerini işlerler* (Kantarcioglu, 1991: 15). Masallar ilk toplumlardan bu yana varlığını sürdüren, renkli ve sihirli bir dünyaya açılan *çocuk edebiyatının en eski ve en sevilen* (Kantarcioglu, 1991: 36) eserleri olma niteliği taşımakla beraber masalların çocuk eğitiminde önemli ve ayrıcalıklı bir yeri vardır. Masallar, kurgusuyla çocuğun hayal dünyasını bir yandan geliştirirken diğer yandan sosyal yaşamına, insani değer ve ahlak gelişimine yardımcı olan eserlerdir. Olağanüstü niteliklere sahip insan kahramanlar bulunan masallar da kötüler kaybederken iyiler ise her

zaman kazanırlar. Masallar sonunda her zaman bir ders çıkarma ve öğüt verme niteliği taşımadıkları için her zaman ‘mutlu son’ ile bitmektedir.

Resim 2.7. Keloğlan

Kaynak: (Masal Alemi, 2021)

Masallara örnek vermek gerekirse birçok kültürdeki masallar içerisinde farklı isimlerde yer alan ve Türk kültüründeki masallar arasında da günümüzde hala en bilinen ve sevilen Keloğlan masalıdır (Resim 2.7). Saçı olmayan Keloğlan, halkın içinden çıkan bir karakteri temsil etmektedir. Keloğlan bazen fakir annesiyle bazen fakir ninesiyle yaşayan bir çocuktur ve yaşadığı kötü olaylarda çocuklara her zaman cesur olmayı, iyiliği, dürüstlüğü ve doğruluğu anlatmaktadır.

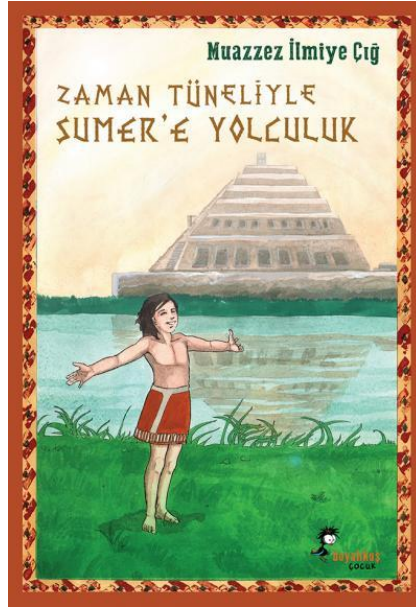

Resim 2.8. La Fontaine Masalları

Kaynak: (Meisterdrucke, 2023)

Çocuk edebiyatında fabl, genellikle hayvanların üstlendiği karakter eylemlerinin ahlaki ders verdiği düzyazı veya dizeli kısa anlatı (Quinn, 2006 Aktaran: Uysal, 2020: 96) olarak tanımlanmaktadır. Fabla verilebilecek en bilinen örnek La Fontaine'in Masalları'dır. Fablların çocuklar için eğlenceli olan kısmı metinde yer alan hayvanların insanlar gibi düşünüyor, konuşabiliyor ve hareket edebiliyor olmasıdır (Resim 2.8). İngiliz keşiş ve şair olan Lydgate, fablların adil olmayan güç dengelerine karşı bir direniş biçimi olarak bu metinleri oluşturduğunu ve bu nedenle çocukların eğitiminde iyi niyetli metinler olarak kullanılabileceğini savunmaktadır (Uysal, 2020: 96).

Çocuğa verilen değeri anlatan önemli edebi eserlerden bir diğeri de destanlardır. Bir veya birkaç efsanevi kahramanın başarılarını görkemli ve törensel bir şekilde anlatan uzun şiirlere destan adı verilmektedir (Baldick, 2001, Aktaran: Uysal, 2020: 90). Destanlar kültürel birikimin bir diğeri ifadeyle toplumun ortak duygu, düşünce ve dilinin olağanüstü olaylarla büyük bir coşku ve samimiyetle erken çocukluk döneminde çocuklara aktarımında kullanılan edebi eserlerdir. Antik Mezopotamya'dan günümüze gelen en eski edebiyat eseri olan Gılgamış Destanı'dır.

Resim 2.9. Muazzez İlmiye Çığ, Zaman Tüneliyle Sümer'e Yolculuk

Kaynak: (Kaynak Yayınları, 2023)

Sümer Tabletleri ve Gılgamış Destanı üzerine yaptığı çalışmalarla bilinen Türk aydını Muazzez İlmiye Çığ (Uysal, 2020: 95) bu destanlardan yola çıkarak çocuklar için Zaman Tüneliyle Sümer'e Yolculuk ve Sümer Hayvan Masalları adlı kitapları yazmıştır (Resim 2.9).

3. Gösteri Sanatlarında Çocuk

İnsan sanatla olan ilişkisine çocukluk döneminde sınırsız bir yaratıcılık, içtenlik ve masumiyetle başlar. Çocukların kurallarını kendi kendilerine koydukları hayal dünyalarının sınırsızlığında şekil alan ilk oyunları tiyatro ile tanışmalarının da ilk adımı olarak kabul edilebilir. *Çocukların kendi aralarında oynadıkları oyunların yazarı, oyuncusu ve seyircisi kendileridir. Bu oyunlarına büyükleri sokmak istemezler. Denilebilir ki çocukların ilk karşılaştıkları ve ortaya koydukları sanat türü kendilerinin oynadığı bu ilkel tiyatrodur (Karnal, 1989: 1).*

Çocuğa yönelik seyirlik oyunların ilk olarak meydana çıktığı yer Uzak Doğu'dur. MÖ 1000 yıllarında büyük bir güce eriştiği bilinen Çin Gölge Tiyatrosu, Hindistan ve Java'da ne zamandan beri var olduğu kesin olarak bilinmeyen gölge ve kukla tiyatroları, şekil ve muhteva yönünden çocuğa hitap eden özellikler göstermektedir (Karnal, 1989: 6).

İngiltere'de Shakespeare çağında çocuk oyuncular vardı, ancak seyircileri yetişkinlerdi. İngiltere'de çocuk seyirciler için tiyatro ancak 18. yüzyıl başlarında görülmektedir (Karnal, 1989: 6) Çocuk izleyiciler için ilk tiyatro gösterimi 18. yüzyıl başlarında İngiltere'de gerçekleşmiştir.

Türkiye' de çocuk tiyatrosunun tarihini geleneksel tiyatromuzun başlangıç yılları olan 14. yüzyıla kadar çıkarmamız mümkündür. Çocuk oyunları ilk olarak dergilerde görülür. Tespit ettiğimiz ilk oyun 1881'de "Mecmua-i Muallim" de imzasız olarak yayınlanan "Kartopu Oyunu" isimli piyestir (Karnal, 1989: 9).

Resim 2.10. M. Kemal Küçük'ün kaleme aldığı "İlk Tiyatro Dersi"

Kaynak: (Filiz, 2021)

Türkiye'de çocuk tiyatrosundaki asıl gelişmeler Cumhuriyet'in ilanından sonra gerçekleşmiştir. Muhsin Ertuğrul'un kurulmasında öncülük ettiği İstanbul Şehir Tiyatrosu

kapsamında bir çocuk tiyatrosu kurulmuştur. Tiyatroda 1935-1936 sezonunda M. Kemal Küçük'ün kaleme aldığı "Çocuklara İlk Tiyatro Dersi" adlı oyun, sahnelenen ilk çocuk oyunu (Sınar: 2006, Aktaran: Ökten, 2020: 12) olmuştur (Resim 2.10).

Resim 2.11. Walt Disney, Buharlı Gemi Willie (Steamboat Willie), 1928

Kaynak: (Disney Wiki, 2023)

I. Dünya Savaşı ve sonrasında artan teknolojik gelişmelerin de animasyon dünyasına büyük katkıları olmuştur (Selek, 1996: 13) Çocukların dünyasında büyük bir öneme sahip olan Walt Disney'de yeni yöntemlerle yeni karakterler oluşturarak çocukların hayal dünyasına ve eğlencelerine katkı sağlamıştır. Walt Disney ve Ub Iwerks tarafından yönetilen ve 1928 tarihinde yayınlanan ilk sesli film 'Buharlı Gemi Willie' (Steamboat Willie)'dir. Mickey Mouse karakterinin canlandırıldığı filmde Mickey Mouse, çizgi film tarihinde "ilk gerçek kişilik" olarak yerini almıştır. Seslendirme ve müzik açısından Mickey Mouse, daha öncekilerden farklı olarak çok yönlü bir kahramandır (Thomas, 1991 Aktaran: Selek, 1996: 16, 17) (Resim 2.11).

Resim 2.12. Walt Disney, Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler (Snow White and The Seven Dwarfs), 1937

Kaynak: (Sheboygan County Historical Society Museum, 2023)

1812 yılında Alman Grimm Kardeşler tarafından yazılan “Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler” adlı masal; 1937’de Walt Disney tarafından uyarlanan ilk uzun metrajlı animasyon filmidir (Resim 2.12). “Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler” filminin ardından edebiyat eserleri de animasyon filmine dönüşmeye başlamıştır. Büyük beğeni toplayan “Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler” filmi birçok dalda Oscar ödülünün de sahibi olmuştur. İkinci Dünya Savaşı sonrası televizyon sanayisindeki hızlı gelişmeler ile birlikte çocuklara yönelik programlarda ve filmlerde hızlı bir yükseliş gerçekleşmiştir. 1953 yılında ABC yayın kurumunun Disneyland Stüdyoları ile birleşmesi sonucunda hazırlanan Disneyland programı, çocuk programları ve programcılığında değişimlere yol açmıştır.

Resim 2.13. Susam Sokağı (Sesame Street), 1969

Kaynak: (Sesame Workshop, 2023)

1969 yılında çocuk televizyon programları arasında önemli bir yere sahip olan “Sesame Street” Amerikan televizyonlarında yayınlanan 1980’li yılların sonunda da Türkiye’de “Susam Sokağı” uyarlamasıyla yayına başlamıştır (Resim 2.13). Susam Sokağı eğitici ve öğretici yanıyla hem okul öncesi ve okula yeni başlayan çocuklar için hem de ebeveyn ve eğitimciler tarafından sevilen bir televizyon programı olmuştur. Çocukların bilişsel ve duygusal yönlerini geliştirmeyi amaçlayan programın içerisinde kuklalar ve müzikal gösterimlerle çocukları renkli bir dünyanın içine çekmeyi başarmıştır. Susam Sokağı 193 Emmy ödülü ve çeşitli ödüller kazanarak en çok ödül alan çocuk programı olmuştur.

Resim 2.14. Barış Manço, “Adam Olacak Çocuk” Programı

Kaynak: (Sevinç Özarıslan, 2023)

Türkiye’de televizyon dünyasında Barış Manço “7’den 77’ye” adlı programının içerisinde yer alan “Adam Olacak Çocuk” bölümünde çocuklarla sohbet ederek, sorular sorarak ve şarkılar söyleyerek çocukların dünyasına girmeyi başarmıştır (Resim 2.14.). Barış Manço programında çocukları yüksek bir platforma çıkartarak çocukların göz hizasında konuşmuş ve onları birer birey olarak görmüştür. Çocukları ekran karşısında eğiterek gelişimlerine katkı sağlarken geleceğin yetişkinlerinin hayatına yön vermeye çalışmıştır.

Resim 2.15. Sevimli Canavarlar (Monsters, Inc.), Pixar, 2001

Kaynak: (Çocukla Sinema, 2023)

Hemen hemen her çocuğun küçük yaşlarda korktuğu canavarlar vardır ve o canavarlar gece olup yatağına yattığı zaman yatağın altında, dolabın içinde veya kapının ardında çocukları beklemekte ve ortaya çıkmaktadır. Çocukların hayalinde yarattığı bu canavarlar Pixar Animation’ın 2001 yılında “Monsters” adlı animasyon filmi ile minik izleyicilerinin karşısına

çıkılmıştır (Resim 2.15). Bu hayali canavarların sevimliliğiyle aslında ne kadar tatlı ve zararsız olduklarını gösterirken çocukların kendi kendilerine yarattıkları canavarlardan korkmamaları gerektiğini de anlatmaya çalışmaktadır.

Resim 2.16. Ruhların Kaçışı (Spirited Away), Hayao Miyazaki, 2001

Kaynak: (Dial M for Movie, 2023)

Günümüzde çocukların izlemeyi sevdiği ve etkilendiği gösteri sanatlarının başında animeler gelmektedir. *Klasik animelerde kız çocuğu figürü; nazik, itaatkâr ve güzeldir. Kız çocuklarına yüklenen bu roller Japon toplumunun tarihine uzanmaktadır. Fakat yakın dönemde beraber bu roller (Tuğcu, 2017, Aktaran: Öztat ve Arıkan, 2020: 131).* Japon manga ve anime sanatçısı Hayao Miyazaki'nin animelerindeki farklı ve eleştirel bakış açısıyla değişmeye başlamıştır. Miyazaki, anime filmlerinde doğa sevgisi ile oluşan insan ilişkilerini, savaşa karşı olan tepkisini, çocuğun ve çocukluğun masumiyeti ile birlikte özellikle baş karakter olarak güçlü kız çocuklarını dikkat çekici bir şekilde işlerken erkek egemen dünyaya bir başkaldırı da yapmaktadır. "Spirited Away" anime filminde (Resim 2.16); Chihiro ailesini domuzla çevirip tutsak alan Yubaba'nın elinden kurtarmak için çocuk işçi olarak hamamda çalışmaya başlamıştır. Miyazaki bu filminde üsten alta hiyerarşik düzene ve kapital sistemin getirdiği çocuk işçilere vurgu yapmaktadır. Yubaba herkesten sakınarak ve saklayarak sevdiği oğlu Boh şekil değiştirip fare olunca onu tanımamıştır. *Miyazaki maddesel dünyada gerçek duygulara yer olmadığını anne-çocuk ilişkisiyle (Baki, 2019) açıklamaya çalışmaktadır.*

4. Plastik Sanatlarda Çocuk

Antik Çağ ve Orta Çağ Dönemi'nde de çocuklar minyatür yetişkinler olarak görüldükleri için resim ve heykel sanatında da gerçek bir çocuk figürü olarak ele alınmamışlardır (Resim 2.17). *Çocuk şeklindeki melekler, küçük çocuklar olsun hepsi birer yetişkin gibidir. Meryem ana bir kadın olarak heykelde geliştirilirken çocuk İsa kimsenin pek ilgilenmediği çirkin bir bodur olarak kalmaktadır* (Bumin, 2013, Aktaran: Öztürk, 2017: 261) (Resim 2.18). Tanrının oğlu olarak bilgelikle bedenlenen ve elinde İncil tutan çocuk İsa'nın yetişkin görünümü, o dönemin algısında minyatür yetişkin olarak algılanan çocuk algısının bir kanıtı niteliğindedir (Resim 2.19).

Resim 2.17. Virgin and Child in Majesty, Heykel-Ahşap, Boyalı ceviz, kurşun beyazı zemin üzerine kalay rölyef ve keten, 79,5x31,7x29,2 cm, yaklaşık 1175-1200

Kaynak: (Metropolitan Sanat Müzesi, 2023)

Resim 2.18. Bakire ve Çocuk, fildişi, 29,5x12,1x10,3 cm, yaklaşık 1250

Kaynak: (Metropolitan Sanat Müzesi, 2023)

Resim 2.19. Berlinghiero, Madonna ve Çocuk, Ahşap üzerine tempera, altın zemin, 80,3x53,7 cm, Yaklaşık 1230

Kaynak: (Metropolitan Sanat Müzesi, 2023)

Erken dönemde oldukça katı bir ifadeyle resmedilen Meryem ve Çocuk İsa ikonaları, Rönesansla yaşanan aydınlanma ile tamamen değişmiş, doğayı, mekanları ve imgeleri gerçeğine uygun olarak betimleme konusunda gösterilen çabalar resme konu olan bebekleri; *tombul, sevimli ve hayat dolu bebeklere dönüştürmüştür. Özellikle 16. yüzyıla ait Meryem ve Çocuk İsa betimlemeleri, modern anlamdaki çocuk kavramına yaklaşan, aynı zamanda anne-çocuk ilişkisini yücelten çalışmalardır* (Daşçı, 2008: 31) (Resim 2.20). Meryem'in kucağından inen Çocuk İsa artık giysilerini tamamen çıkarmıştır ve sevgi dolu annesinin yanında Çocuk Yahya ile oyun oynamaktadır (Resim 2.21).

Resim 2.20. Raffaello, Koltukta Meryem (Madonna della Seggiola), ahşap üzerine yağlıboya, 71x71 cm, 1513-14, Floransa, Galleria Palatina

Kaynak: (La Citta Immaginaria, 2023)

Resim 2.21. Raffaello, Çayırdaki Meryem (The Madonna of the Meadow), ahşap üzerine yağlıboya, 113x88,5 cm, 1505-1506, Kunst Historisches Museum Wien

Kaynak: (Kunst Historisches Museum Wien, 2023)

17 ve 18. yüzyılla beraber Avrupa resmindeki çocuk imgesi, dinsel açıdan önemli olan yerini; ev yaşamına, burjuva sınıfının aile portrelerine ve sıradan günlük hayatlara dair konulara bırakmaya başlamıştır. Bu değişimde resim sanatının *dini sınıfın egemenliğinden ayrılmış ve zengin tüccar sınıflarının oluşturduğu burjuva ile saraylı sınıfının hizmetine girmeye başlamış* (Daşcı, 2008: 113) olması etkili olmuştur.

Resim 2.22. Gossaert, Danimarka Kralı II. Christian'ın Üç Çocuğu (The Three Children of Christian II of Denmark), Tuval üzerine Yağlıboya, 34x46 cm, 1526, Campbell

Kaynak: (Royal Collection Trust, 2022)

Bu döneme verilecek önemli örneklerden biri 1526'da vefat eden Danimarka Kraliçesi Habsurg'lu Isabella'nın onuruna Ressam Jan Gossaert tarafından aynı yıl yapılan ve öksüz kalan 3 çocuğunun yas kıyafetleri içindeki gerçekçi ve solgun portresidir (Resim 2.22).

Varlıklı aileler arasında yayılmaya başlayan sanat ve yaşam değişimleri yoksul insanların yaşamında takılıp kalırken toplumsal sınıf arasındaki uçurum giderek derinleşmeye başlamıştır. Toplum içerisinde katmanlaşan uçurumu açık bir biçimde gösteren dönemin sanat eserlerine örnek olarak İspanyol ressam Bartolome Esteban Murillo, sokak çocuklarını yıpranmış giysiler içerisinde etkileyici bir şekilde resmetmiştir (Resim 2.23).

Resim 2.23. Murillo, Üzüm ve Kavun Yiyen Çocuklar (Children Eating and a Melon), 1650, Alte Pinakothek, Münih, Almanya.

Kaynak: (Daily Art Magazine, 2023)

18. yüzyılla beraber çocukluk kavramı ve fikrinin de olgunlaşmasıyla; çocuk portreleri de en az yetişkin portreleri kadar önem kazanmıştır. 18. yüzyıl sonlarında *çocuk portreleri yavaş yavaş katı kurallara dayalı zarafetlerini yitirmeye başlar, daha canlı biçimde, toplum içinde çocukların gördüğü liberalleşen muamaleyi de yansıtır hale gelir* (Francke, 2004: 68). Kilisenin hakimiyetinden çıkan eğitim sistemiyle beraber sanatçılar ev içinde çocuk eğitiminin önemini anlatan tablolar resmetmiştir. Hollanda resimlerinde çocuğun eğitimindeki ahlaki yapısını oluşturmak, düzeni ve tutumluluğu vurgulamak, oyun oynamaktansa çalışmanın gerekliliğini vurgulayan mesajlar bulunmaktadır. Ev içi eğitimde annenin rolünün önemli

olduğunu düşünen Hollanda toplumunda Emmanuel de Witte ve Gerrit Dou gibi ressam­lar toplumun aileye yüklediği kutsallık konusunu işlemişlerdir (Resim 2.24) (Resim 2.25).

Resim 2.24. Emmanuel de Witte, İç Mekanda Bir Aile Portresi (Portrait of a Family in an Interior), Tuval üzerine yağlıboya, 68,5x86,5cm, 1678, Bayerische Staatsgemäldesammlungen, Münih

Kaynak: (Sammlung, 2023)

Resim 2.25. Gerrit Dou, Genç Anne (Young Mother), Tuval üzerine yağlıboya, 75,5x55,5 cm, 1658

Kaynak: (Royal Collection Trust, 2023)

Rönesans'la birlikte 17. yüzyılda Avrupalı sanatçıların tasvir etmeyi sevdiği konulardan biri de çocuk oyunları olmuştur. Çocuk imgesinin hızla çoğalmasıyla Rönesans ressamı Pieter Bruegel alışılmadık ve yenilikçi bir konuya odaklanarak çocuk ve çocuk oyunlarını resmetmiştir. Bruegel “Çocuk Oyunları” adlı resminde misket, birdirbir, topaç çevirme, çember çevirme, ağaca tırmanma ve amuda kalkma gibi günümüzde de hala popüler olan doksanın üzerinde çocuk oyununu resmetmiştir (Resim 2.26). Çalışmasında oyun oynayan 200’den fazla çocuğu aynı mekânda toplayarak ve sunduğu oyun çeşitliliği ile görsel bir bulmaca yaratmaktadır.

Resim 2.26. Bruegel, Çocuk Oyunları (Children's Games), 1560, Kunsthistorisches Museum, Viyana, Avusturya..

Kaynak: (Daily Art Magazine, 2022)

19. yüzyıl Batı toplumunda yaşanan endüstrileşme kent yaşamı ve aile yapısını önemli ölçüde etkileyerek değişimlere neden olmuştur. Köylerden kent yaşamına geçen çekirdek aileler soyun devamı takıntısından kurtularak çocuğa sevgi, düşkünlük ve hassasiyet göstermeye başlamışlardır. Ailelerin çocuklarına gösterdikleri sevgi konusunu ifade etmek için sanatta yeni teknik arayışlar başlamıştır. 19. yüzyılın son çeyreğinde geliştirilen yeni resim tekniği, ışık ve renk anlayışı ile Empresyonizm, çocuk imgesini severek işleyen bir akım olmuştur. Empresyonizmin ünlü ressamlarından Pierre Auguste Renoir, kendi çocuklarına duyduğu aşırı sevgiden de kaynaklı olarak çocukları en çok resmeden sanatçıların başında yer

almıştır. Renoir'ın çocuklarına olan bu ilgisi o dönemde insanların çocuklara yaklaşımlarını da yansıtmaktadır (Resim 2.27).

Resim 2.27. Renoir, Gabrielle ve Jean, Tuval üzerine yağlıboya, 54x65 cm, 1895-1896, Musée de l'Orangerie

Kaynak: (Musée de l'Orangerie, 2023)

20 yüzyılda köklü bir değişimin baş gösterdiği sanatta, sanatçılar artık eserlerinde yaşadığı çağın tanığı olarak *gerçeği tanımlamak yerine gerçeğe yön verme, toplumsal sorunları tanımlama ve çözümlene görevi üstlenmişlerdir* (Caymaz, 2017: 60). Çevresinde olan biten olayları ve yaşamı sorgulamaya başlayan sanatçılar yeni arayışlar içinde bulunurken *görünen gerçeği taklit eden anlayış yerine yeni açılımlar yaratmak istemiş böylece doğayı, yeniden biçimlendirerek, görünen gerçeği taklit eden resim anlayışına, toplumsal, siyasi ve kültürel değişimlerin bir sonucu olarak yeni bir bakış açısı getirmiştir* (Caymaz, 2017: 60).

20. yüzyılla beraber tamamen yaşamın bir parçası haline gelen çocuklar saflığın sembolüne dönüşmüşlerdir. Fakat bu yüzyılda büyük ve yok edici savaşların yaşanmasından dolayı yaşam özellikle çocuklar için kötü bir hal almıştır. Değişen bakış açılarıyla topluma ışık tutan sanatçılar arasında Pablo Picasso önemli bir yer almaktadır. *İnsan figürü, Pablo Picasso'nun ana konusuydu ve portre, sanatında her zaman önemli bir yer tuttu* (Picasso Müzesi, 2022). Picasso yaptığı tüm eserlerinde neredeyse yakın çevresindeki insanları, kendi öz çocuklarının yanı sıra diğer çocukları da tek başına veya anne babasıyla tasvir etmiştir. Ölüme ve savaşa bir başkaldırı niteliğindeki en bilinen resimlerinden biri olan Guernica adlı eserinde de feryat içindeki annenin kucağındaki ölü bebek figürü çok çarpıcıdır (Resim 2.28)

(Resim 2.29). *Günlük yaşamında çocuklarını eğlendiren, onlara oyunlar icat eden Picasso, bunları desen, guaş, suluboya, yağlıboya resimlerine de aktarmıştır (Ozan, 2004: 102).*

Resim 2.28. Picasso, Guernica, 3,49x7,76 cm, Tuval üzerine yağlıboya, 1937

Kaynak: (Hb Yazar, 2020)

Resim 2.29. Picasso, Guernica (detay), 3,49x7,76 cm, Tuval üzerine yağlıboya, 1937

Kaynak: (Hb Yazar, 2020)

İkinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın yanında olan ve işlenen insanlık dışı olaylara ortaklık eden Avusturya'da doğan ressam, fotoğrafçı ve performans sanatçısı olan Gottfried Helnwein bu konudan yola çıkarak eserlerinde savaşa ve şiddete maruz kalan çocukları sorgulayıcı bir şekilde ele almakta, yetişkinlerin istediği gibi yetiştirilerek evrilen çocukları resmettiği eserlerinde izleyicilerini rahatsız ve huzursuz edici şekilde sunmaktadır. Helnwein, Nazi ideolojisinin bir parçası olarak kullanılan terim olan "Lebensunwertes Leben (Yaşanmaya Değer Olmayan Hayat)" ile aynı adı taşıyan eserini Avusturya'nın Baş Psikiyatristi olan Dr. Heinrich Gross'un, savaş sırasında Viyana'daki Am Spiegelgrund Pediatrik Biriminde

çocukların yiyeceklerine zehir atarak öldürdüğünü itiraf ettiği bir röportajından ilham alarak yapmıştır. Röportajdan sonra tepki göstermeyen halka görsel bir dille anlatılan gerçeklerle halkın verdiği tepkiler ve tartışmalar sonunda Gross görevinden istifa etmek zorunda kalmıştır. Helwein'in eserindeki *görsel acı verici bir şekilde hassastır, genç kızın etrafını saran ışık melek gibi görünmesinin yanı sıra savaş yıllarında çocuklar üzerinde yapılan tıbbi deneylerin ortaya çıkardığı gerçekleri yansıtır* (Helnwein, 1979) (Resim 2.30).

Resim 2.30. Gottfried Helnwein, Lebensunwertes Leben (Yaşanmaya Değer Olmayan Hayat), Suluboya, 72x72 cm, 1979.

Kaynak: (Helnwein, 2023)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÇAĞDAŞ SERAMİK SANATINDA ÇOCUK FİGÜRÜNÜ KONU ALAN SANATÇILAR ve ESERLER

Sanatta çocuk imgesinin değişimi toplumların içinde buldukları döneme, çocuk kavramını algılayışlarındaki değişime göre biçim almıştır. Sanat tarihinin en bilinen çocuk imgeleri Meryem'in kucağında çocuksu özellik taşımayan bir yetişkin gibi gözükten Çocuk İsa ve melek ikonlarıdır. Soylu bir ailenin kendi çocuklarının resimlerini yaptırmaları ve resmin konusu olarak çocuğun tek başına değerlendirilmesi için tarihin 16. yüzyıla gelmesi gerekmiştir. Rönesans'la birlikte Meryem ve Çocuk İsa betimlemeleri normalleşmiş, bugün algılanan bağlamda anne çocuk ilişkisi içinde betimlenmiştir. 19. yüzyılla beraber sanatın konuları arasında artan oranda önemli bir yere sahip olan çocuk ve çocukluk kavramı başlangıçta daha çok masumiyet, hassaslık, bağımlılık ve sevgi gibi konuların tasvirinde kullanılagelirken bugün çocuk ve çocukluk kavramı bir imge olarak sanatta istismarı, şiddeti, kurban rolünü ve savunmasızlığı ifadede daha çok tercih edilmektedir. Binlerce yıllık geçmişi olan figüratif heykeller, seramik malzemenin şekillendirme rahatlığı ile birlikte çağdaş sanatta insan figürlü seramik heykeller sıkça görülmeye başlanmıştır. Sanatçıların eserleri incelendiğinde kendi çocukluklarına, çocuklarına ve çevrelerindeki çocukların hayatlarına ve sorunlarına değindikleri görülmektedir. Sanatçılar, seramik malzeme ile kullandıkları farklı renk, doku ve tekniklerle çocuk figürlerini kullanarak izleyiciye yaşamın temel unsurları hakkında düşündürücü bir deneyim sunmaktadırlar. Çocukluk, güven, merak ve saf duyguların sembolü olarak değerlendirilirken, sanatçıların eserlerinin yorumu genellikle kişisel ve bağlamsal bir perspektife dayanmaktadır.

1. Lyndsey Fryman

Lyndsey Fryman, biri otizmlili iki çocuk annesi olarak kendi kişisel deneyimlerinden, kırsal yaşamdan, insan ve hayvan arasındaki ilişkilerden esinlenerek duygularını seramiğe aktaran Amerikalı bir sanatçıdır. Çocuklarının doğal dünyayı keşfetmelerini izlerken onların bakış açılarıyla doğayı tekrar farklı bir gözle gözlemleyen sanatçı eserlerinde, çocukları ile olan iletişimini, *annelik ve çocukluk hakkındaki önyargılı beklentileri geride bırakarak yeni bir bakış açısıyla görmemizi sağlar* (Matthews, 2015).

Resim 3.1. Lyndsey Fryman, Kaybolan Kesinlik (Certainty Disappears)

Kaynak: (Artist A Day, 2022)

Belirsizlik, insanın varoluşsal sorgulamaları, dönüşüm ve duygusal zenginlik gibi temaları ele alan Fryman, otizmlili bir çocuğa sahip olmanın sağladığı kişisel deneyimlerinden ve iç dünyasından yola çıkarak, 'Kaybolan Kesinlik' (Certainty Disappears), adlı eserinde insan figürü ve organik formların karmaşık etkileşiminde otizmlili çocuğunu ve doğayı yeniden yorumlamaktadır (Resim 3.1.). Sanatçı hayvanların vücut dilleri ve duruşlarının birbirleri ile olan iletişimlerinden ilham alırken sözlü iletişim zorluğu çeken otistik çocukların ifade eksikliği, belirsizlik ve kırılabilirlik gibi izlenimlerini kendi annelik deneyimlerinden elde ettiği derin bir bakış açısıyla sunarak izleyiciyi düşünmeye ve duygusal bir bağ kurmaya davet etmektedir.

2. Beverly Mayeri

Seramik malzeme ile heykeller yapan ve yüzeylerini bir tuval gibi kullanan Beverly Mayeri çalışmalarında *Aile bağlarının meydan okuması ve rahatlığı, dostlukların zorlukları ve keyifleri, büyüme süreci ve yaşlanma, dünyanın güzelliği ve çeşitliliği ve doğayı daha iyi koruyucuları olma ihtiyacımız* (Mayeri, 2022) gibi fikirlerden ilham almaktadır.

Resim 3.2. Beverly Mayeri, Bebek (The Baby), 51x33x25,5 cm, 2006

Kaynak: (Mayeri, 2022)

Sanatçı Mayeri 'Bebek' (The Baby), adlı eserinde anne karnından çıkarak dünyaya merakla gözlerini açmış, savunmasızca duran bir yenidoğan bebeği gerçekçi bir tavırla elle şekillendirmiştir (Resim 3.2.). Sanatçı, bebek figürünü hassas bir şekilde tasvir ederken yüz ifadesi, cilt dokusu, duygusal ve fiziksel özellikleri üzerinde özenle çalışmıştır.

3. Sara Swink

Sara Swink 8 yaşında başladığı seramik hayatında insan ve hayvan figürlerinin psikolojik ruh durumlarını eğlenceli bir halde elle şekillendiren bir sanatçıdır.

Resim 3.3. Sara Swink, Ağlayan Büyük Bebek (Big Cry Baby), Seramik, 22x15x11 cm, 2011

Kaynak: (Swink, 2022)

Swink'in 2014'te New York'taki Chautauqua Institution'da düzenlenen "Mizah" adlı bir grup sergisinde yer alan 'Ağlayan Büyük Bebek' (Big Cry Baby) adlı eserinde yeni doğan bir bebeğin tam olarak avazı çıktığı kadar ağlamaya başladığı sıradaki yüz ifadesini canlandırmıştır (Resim 3.3.). Alt kısımda bebeğin vücudu gibi görünen dingin bir ifadeyle duran büyük kafa ise bebeğin sürekli ağlayan ve değişen ruh halinden çıkmasını bekleyen tarafsız bir gözlemci gibi şekillendirmiştir.

4. Kyungmin Park

Kyungmin Park, yetişkinlerin sınırlı ve kuralları olan hayal güçlerine karşı çocukların sürekli merak eden, kalıplara girmemiş bakış açıları ve sınırları zorlayan hayal gücü dünyasından ilham alan figüratif bir seramik malzeme kullanan heykel sanatçısıdır. Fantastik durumlardaki hayali figürlere bakıldığında çocuk ve çocukluğu anlatıyormuş gibi görünse de aslında yetişkinlerin iç dünyasında yaşayan çocuğu anlatmaktadır. *Yetişkinliğin karanlık duyguları ve kısıtlı ruhu ile çocukların sınırsız bilincini karşılaştıran Kyungmin'in heykelleri, izleyiciyi rahatsız edici yan yana koymalarla karşı karşıya getirerek, kişisel beklentiler ve anlatılar üzerine düşünmeye teşvik eder (Park, 2023).*

Resim 3.4. Kyungmin Park, Göbek Tuvali (Belly Canvas), Porselen, sıraltı boya ve balmumu 54x31x31cm, 2016

Kaynak: (Park, 2023)

Figürlerinin çoğunu elle şekillendiren Kyungmin, parlak ve renkli dekorlarıyla bir zıtlık oluşturması için porselen malzeme kullanmayı tercih etmiştir. Sanatçı ‘Göbek Tuvali’ (Belly Canvas) adlı eserinde ilk çocukluk oyun dönemindeki çocukların motor becerilerini ve hayal güçlerini geliştirirken kendi bedenleri dahil her yeri tuvale dönüştüren sınır tanımaz hallerini aktarmıştır (Resim 3.4.).

5. Margaret Keelan

Margaret Keelan aldığı yüksek lisans eğitiminden sonra insan formundaki figüratif heykeller üzerine çalışmalar yapmaya başlamıştır. Sanatçı ‘Santos bebekleri’ ve oyuncak bebeklerden esinlenerek yarattığı figürlerde eski, boyanmış ve boyası aşınmış ahşap yüzeylere sahipmiş gibi şekillendirdiği seramik eserler yapmaktadır.

Resim 3.5. Margaret Keelan, Kedili Küçük Dansçı (Little Dancer with Cat), 79x26x23 cm, Seramik, sır, 2013

Kaynak: (Keelan, 2022)

Eserlerin yüzeylerinde sırlama ve boyama işlemini birkaç defa tekrarlayarak eskimiş ve yıpranmış görünümü yaratmaktadır. Keelan kat kat sırlanan ve yıpranan yüzeyleri insan hayatında yaşanan değişimlerin bir göstergesi olarak ele almaktadır. Sanatçı figürlerinde melankoli halini anımsatan ifadeler kullanırken seramik malzemeyi *kendi içinde yaşadığı ve*

çevresindeki diğer insanlarda gözlemlediği endişeleri ve deneyimleri ifade etme (Monique, 2017) (Resim 3.5.) aracı olarak kullandığını belirtmektedir.”

6. Beth Lo

Seramik malzeme kullanan sanatçı Beth Lo, 1949 yılında Çin'den Amerika'ya göç etmiş bir ailenin kızı olarak doğmuştur. Sanatçı Amerika'da azınlık bir kültüre sahip olarak yaşadığı kendi çocukluk anılarındaki Asyalı-Amerikalı geçmişini, aile meseleleri ve ebeveynliğin zorluklarından ilham alarak eserlerini seramik ve karma medya kolaj çalışmaları ile şekillendirmektedir.

Resim 3.6. Beth Lo, Ben, Sen, ABD, Çin (Me, You, Usa, China)

Kaynak: (Lo, 2023)

Beth Lo eserlerindeki çocuk imajını masumiyetin, potansiyelin ve kırılabilirliğin sembolü olarak kullandığını ifade etmektedir. Sanatçı 'İyi Çocuklar' (Good Children) serisinde şekillendirdiği 'Ben, Sen, ABD, Çin' (Me, You, Usa, China) adlı eserinde Amerika ve Çin topraklarının üzerinde duran iki çocuğun yaşadığı ülke topraklarında kültür ve köken ayrımcılığının çocukların hayatlarındaki savunmasızlığı göstermeye çalışmaktadır (Resim 3.6.).

7. Susan Low-Beer

Seramik malzeme kullanan çağdaş sanatçı Susan Low-Beer, üniversite eğitiminin ardından çağdaş seramik sanatında pişmiş çamuru bir araç olarak kullanarak heykelsi formlarının insan psikolojisi ve insanlık tarihi ile ilişkisini araştırmaktadır. Sanatçı tek ve grup halindeki figürlerini kağıt afişler, çelik yapılar ve çubuklarla birleştirerek malzemeler arası zıtlıklar oluşturmaktadır.

Resim 3.7. Susan Low-Beer, Zarafet Devleti (State of Grace), Her figür yaklaşık 120 cm yüksekliğinde

Kaynak: (Guild Works, 2023)

Low-Beer eserlerinde *unsurların birleşimi, hem güçlü bir anlam güdüsü içermeli, hem de paradokslara ve belirsizliklere yer bırakmalıdır (Kanada Tarih Müzesi, 2023)* diye ifade etmektedir. Sanatçının seramik figürlerini kıvrımlı çelik çubuklar üzerine monte ettiği ve her birinin yaklaşık 120 cm yüksekliğinde olduğu ‘Zarafet Devleti’ (State of Grace) adlı *eserinin temel ilham kaynağı, orta boyutlu bir dergi fotoğrafı üzerinde mavi tonlarla işlenmiş bir genç çocuğun sıçraması olmuştur. O, havada süzülüyor gibiydi; kasları amaçla gerilmiş, jesti özgür ve neşeliydi (Guild Works, 2023)* diye beyan etmektedir (Resim 3.7.).

8. Kim Simonsson

Finlandiyalı sanatçı Kim Simonsson, küçük yaşta nesnelere üç boyutlu görme yeteneğine sahip olduğunu fark etti ve heykel yapmaya o yaşlarda başladı. Seramik heykellerini yaparken masallar ve tarih sayfalarındaki Nordic mitleri ve kültüründen esinlenmektedir.

Resim 3.8. Kim Simonsson, Kırmızı Başlıklı Kız (Little Red Riding Hood), Sırlı seramik, 82x27x41 cm, 2017

Kaynak: (Jason Jacques Gallery, 2023)

Onun geniş gözlü, masum görünüme sahip hayvan ve çocuk figürlerine dikkatle bakıldığında rahatsız edici detaylar göze çarpmaktadır. Örneğin; Kırmızı Başlıklı Kız (Little Red Riding Hood) masalındaki kız *çocuğunu heykele dönüştürdüğü çalışmasında çocuğun kurdu öldürdüğü ve onu başlığına dönüştürdüğü görülmektedir* (Simonsson, 2023) (Resim 3.9.) Sanatçı, çocuklar tarafından da iyi bilinen bu masaldaki masumluğa farklı bir bakış açısıyla yeniden ruh vermektedir.

9. Tip Toland

Tip Toland eserlerinin büyüklüğü ve yaptığı hiperrealist heykelleri ile bilinen dünyaca ünlü bir seramik malzeme ile çalışan sanatçıdır. Figüratif heykellerinde *geleneksel olarak*

'güzel' kabul edilmeyen karakterler aracılığıyla güzellik (Bellevue Sanat Müzesi, 2021) kavramını fiziksel kusurların eksikliklerini ince ayrıntılar ile ele alan sanatçı eserlerinde yaygın bir insan sevgisi duygusu ile iletişim kurar. Batıl inançlar, önyargılar ve kırılabilirlik konularını sorgulayan sanatçının eserleri zalim, iyi niyetli ve her zaman kışkırtıcıdır (Portland Sanat Müzesi, 2023).

Resim 3.9. Tip Toland, Albinizmlı Afrikalı Çocuk (African Child with Albinism), Seramik, Boya, Pastel, Sentetik Saç, 76x71x50 cm, 2014

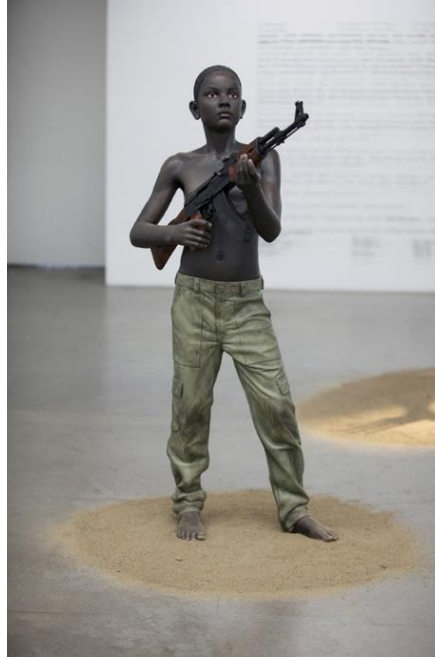
Kaynak: (Toland, 2023)

Afrika'da albinoların uzuvlarının şans getirdiğine ve zengin olunacağına dair batıl inançlar yüzünden kesilerek öldürülen albino çocuklarına Albinizmlı Afrikalı Çocuk (African Child with Albinism) *adlı eserinde* dikkat çekmeyi amaçlamaktadır (Resim 3.8.). Yaşanan bu vahşetten koruma altına alınan albino çocuklar da kötü şartlarda yaşamlarını sürdürmek zorunda bırakılmaktadırlar.

10. May Snevoll von Krogh

Norveçli sanatçı May Snevoll von Krogh, yüksek lisans döneminde kendisi de bir anne olmasından dolayı insanların dünyada olup bitenlerle kurduğu etkileşimi sorgulamaya başladıktan sonra silahlı çatışmalardaki çocukları çalışmalarında ele almaya başlamıştır. Krogh

figüratif heykel çalışmalarında yüksek derece pişmiş porselen kullanırken vermek istediği mesajlar için rahatsız edici detaylar ekleyerek izleyiciye aktarmaktadır. Sanatçının politik amaç içermeden kendi hissettiği duyguları aktarmaya çalıştığı eserlerinde *temsil edilen çocukların kırılganlıkları, beklenmedik jestleri ve alışılmışın çok ötesindeki durumlarda ortaya çıkan iç çatışmaları, günümüz toplumundaki insanın kafa karışıklığı ve kaygı halinin bir yansıması* (Krogh, 2023) olarak ortaya çıkmaktadır.

Resim 3.10. May Snevoll von Krogh, Senin için binlerce kez (For you a thousand times over)

Kaynak: (Cfile Capsule, 2023)

May Snevoll von Krogh 'Senin için Binlerce Kez' (For you a thousand times over) adlı eserinde günümüzde hala süren savaşların en masumu ve mağduru olan binlerce çocuğun içinde bulunduğu durumu gözler önüne sermektedir (Resim 3.10.). Eserde Afrika'da sürmekte olan iç savaşta zorla ailelerinden alınarak militan olarak yetiştirilen ve elinde AK47 silahını taşıyan göğsü çıplak ve ayakkabısız bir çocuk figürünü konu ediliyor. Yüzüne bakıldığında yaşadığı acılardan sonra ne kadar hissizleştiği yüzündeki ifadesiz bakışlardan anlaşılmaktadır. Krogh eserinde savaşın çocuklar üzerindeki derin etkilerine duyarsız kalmamamız gerektiği gerçeğiyle bizleri yüzleştiriyor.

11. Kate Mac Dowell

Amerikalı sanatçı Kate Mac Dowell elle şekillendirdiği beyaz porselen eserlerinde; insan faktörlü iklim değişikliğini, toksik kirliliği, hızla azalan bitki ve hayvan türleri dahil ölen ekosistemdeki doğal formları gerçekçi ve çarpıcı bir şekilde göstermektedir (Çetin Almalı ve Ağatekin, 2022: 412). Mac Dowell, İngiliz edebiyatı, Yunan ve Roma mitlerinden esinlendiği

vücudun bir kısmının insan, bir kısmının ise hayvan veya bitki olduğu birbirine bağlı çalışmalara dönüştürmektedir.

Resim 3.11. Kate Mac Dowell, Romulus ve Remus, 45x30x18 cm, El yapımı porselen, 2009

Kaynak: (Mac Dowell, 2023)

Roma mitolojisinde Roma'nın kurucusu olduğu düşünülen bir dişi kurt tarafından beslenerek hayatta kalan Romulus ve Remus kardeşlerin geleneksel figür anlatımından farklı olarak şehir ve doğa yaşamının birbirleri ile ilgili olan *ilişkinin daha avcı bir niteliği üzerinde durmak* (Maly, 2023) istemiştir. Sanatçı "Romulus ve Remus" adlı çalışmasında kurdun ikiz bebekler tarafından aç ve tükenmiş olarak bırakılan vücudunu tasvir ederken, bebekleri ise dünyanın bütün kaynaklarını tüketen ve böylece gücünün büyümesini sağlayan Roma İmparatorluğuna vurgu yapmaktadır (Resim 3.11.).

12. Ronit Baranga

İsraili çağdaş heykeltıraş ve enstalasyon sanatçısı olan Ronit Baranga, gerçekçi bir şekilde çalıştığı seramik figürlerinde *Antik Çağ'dan beri heykel ve resim sanatında yer alan çıplak melek çocuk figürü olan putto motifini kullanır ve onu boynuzları, dişleri ve pençeleri olan sevimli bir iblisin zıddı olarak dönüştürür* (Braverman Gallery, 2021).

Resim 3.12. Ronit Baranga, Kuklacılar (Puppeters), seramik, sır, akrilik boyalar ve kalıp pastası, 57x82cm, 2019

Kaynak: (Artsty, 2023)

Sanatçı çocukluğun masumluluğu, tatlılığı ve güzelliğinin yanı sıra içlerinde barındırdıkları tüm duygu durum geçişlerini tasvir ettiği 'Kuklacılar' (Puppeters) adlı eserinde çocuk bedenlerine itina ile çocuk iblis kukllarını yerleştirmiştir (Resim 3.12.). Bu kukllar duygularını yönetemeyen çocukların içinde bulunduğu öfke, hayal kırıklığı, arzu ve inatçılık gibi zorlayıcı duyguların rollerini canlandıran figürler gibi durmaktadırlar.

13. Johnson Tsang

Çinli sanatçı Johnson Tsang, polis olarak başladığı meslek hayatını seramik ile tanıştıktan sonra bırakmıştır. Sanat, Johnson Tsang'ın etrafındaki olayları izleme şeklini ve bakış açısını değiştirirken polislik mesleğinde karşılaştığı kasvetli gerçekler, suçların karanlığı ve şiddet içeren kişisel deneyimleri yaratıcılığında derin etkilere neden olmuştur. Tsang hassas, sıra dışı ve gerçeküstü porselen heykel çalışmaları ile masumiyet ve bilinçaltı gibi temaları ele

alırken, siyasi eleştirilerini de kendi mizah anlayışıyla dikkat çekici bir güzelliğe dönüştürmektedir.

Resim 3.13. Johnson Tsang, Kuralları Yıkamak (Break the Rules), Hong Kong Heritage Museum, 2015

Kaynak: (Tsang, 2023)

Tsang, bebekleri tasvir eden çalışmalarının, kendi iç dünyasındaki çocuğun gözünden dünyaya bakış açısını ifade ettiğini belirtmektedir. Sanatçının "Break the Rules" adını verdiği çalışmalarını 2015 yılında Hong Kong Heritage Müzesi tarafından düzenlenen "Geçmiş Devam Ediyor" adlı sergisi için oluşturmuştur (Resim 3.13). Çin antikalarının bulunduğu galeride özellikle çocukların ilgisini çekerek geleneksel sanat eserlerini yeniden hayal etmeye teşvik etmeyi amaçlamıştır. Geleneksel sanat eserlerinin içinde onlarla bir bütünlük sağlayarak kural tanımayan çocukların muzip ve eğlenceli hallerini sunmuştur (Resim 3.14).

Resim 3.14. Johnson Tsang, Kuralları Yıkamak (Break the Rules), Hong Kong Heritage Museum, 2015

Kaynak: (Tsang, 2023)

14. Janina Myronova

Ukrayna'lı seramik malzeme kullanan çağdaş sanatçı Janina Myronova, dünyayı dolaşarak yarattığı rengarenk figüratif heykellerinin karakterlerini ve hikayelerini anlatmaktadır. Myronova kültürel mirasından esinlendiği Ukrayna ve Rus halk filmlerindeki 'babuskha' olarak adlandırılan yanakları boyanmış büyükanneler, Rus matruşka bebekleri, Dymkova oyuncakları ve Kolomb öncesi figüratif heykellerinden ilham alarak yaptığı tombul, anatomik olarak bozulmuş ve şekilsiz beden perspektifleri ile eserlerini biçimlendirmektedir.

Resim 3.15. Janina Myronova, Tayvanlı Çocuklar (Taiwanese Children), şamotlu çamur, sıraltı, yüksek derece sır, ±95 cm, 2018

Kaynak: (Ceramics Monthly, 2023)

Janina Myronova, yaptığı *her bir heykelin farklı bir kişilik olduğunu, kişisel hikayelerini aile ilişkileri, ebeveyn ve çocuk, partnerler ve evcil hayvanlar gibi görüntüleri figürlerin üzerine çizdiği motiflerle bir grafik 'roman' (Mickelson, 2021) gibi anlattığını* söylemektedir. *'Her insanın farklı renkleri'* olduğunu belirten Myronova 2018 yılında Tayvan'daki New Taipei City Yingee Seramik Müzesi'nde misafir sanatçı olarak kaldığı sırada karşılaştığı Tayvanlı çocuklardan ilham alarak yaptığı "Tayvanlı Çocuklar" adlı eserinde karakterlerin kültürlerini de dikkate alarak Tayvanlı yedi mutlu çocuğun kırmızı, sarı, turuncu ve mavi renklerdeki heykellerini yapmıştır (Resim 3.15.). *Heykellerde, giysileri, saç stilleri, ilgi alanları ve benzersiz ifadeleri detaylandırarak aile hayatı, ruh ve neşeli etkinliklerine dair sahneleri (Mickelson, 2021) bedenlerine resmetmiştir.*

15. Grayson Perry

İngiliz seramik malzeme kullanan çağdaş sanatçı Grayson Perry çalışmalarında *şiddet, önyargılar, cinselliğin bastırılması, insanların bel bağladığı alışlageldik davranış kalıpları ve inanışlar gibi ciddi konuları, yanlış anlaşılma kaygısı gütmeyen işler* (British Council, 2023).

Resim 3.16. Grayson Perry, Çocuklukta Mülteci (Refugees from Childhood), sırlı seramik, 50x35 cm, 2001

Kaynak: (British Council, 2023)

Grayson Perry elle şekillendirdiği vazolarının üzerine işlediği savaştan politikaya, dinden sekse kadar uzanan tüm meseleleri eleştirel bir dille ele almaktadır. 18. yüzyıldan kalma İtalyan mayolika vazolarına atıfta bulunduğu Çocuklukta Mülteci (Refugees from Childhood) adlı eserinde Balkanlarda yaşanan savaşta bir şehri bombalayan uçakların ve tankların yıktığı binaları resmederken savaş alanındaki çocuk figürlerini bebeklerle ilgili bir tarih kitabından esinlenerek yapmıştır (Resim 3.16.). Eserde araba üzerinde “Kill Kids” yazısı ise sanki bir oyunmuş gibi savaşta öldürülen çocukların yetişkinler tarafından ne kadar değersizleştirildiğini ve çocuklukta mülteci olma hallerini göstermeye çalışmaktadır.

16. Barnaby Barford

Barnaby Barford 19. yüzyılda seri üretilmiş kitsch heykelcikleri, bibloları veya buluntu porselenleri kullanım amacının dışında ve kara mizah anlatımıyla yeniden şekillendiren bir sanatçıdır.

Resim 3.17. Barnaby Barford, Tekrar yap, kayıt düğmesine basmadım (Do it again, i didn't press record), 2009

Kaynak: (Barford, 2022)

Barford mutluluğun azaldığı, şiddetin giderek normalleştirildiği, şaka yapmanın alay edilmeye dönüştüğü bu çağdaki çocukların sırf ünlü olmak için çektikleri şiddet dolu videolar ve teknolojinin gelişmesiyle giderek yaygınlaşan siber zorbalıklar çocukluğun yok olduğunu söyleyen Postman'ın sözlerini onaylarcasına 'Tekrar yap, kayıt düğmesine basmadım' (Do it again, i didn't press record) adlı çalışmasında canlandırmıştır (Resim 3.17). Özellikle okul çağındaki çocuklar arasında artan akran zorbalığı çocukların psikolojilerinde olumsuz etkilere yol açmakta iken cep telefonları ile çekilen bu şiddet dolu sahneler internet ortamına yayılmaktadır.

17. Penny Byrne

Avustralyalı sanatçı Penny Byrne, çocukluğunda annesinin antika dükkanında her türden seramiğin içinde büyürken porselen biblolar ilgisini çekmiştir. Etkileyici ve eğlenceli bulunduğu bu hazır antika porselen bibloları değiştirerek insanları dünyanın sorunları ile ilgili düşündürmeyi hedefleyen, önemli siyasi olaylar hakkında konuşabileceği ve görüşlerini sunabileceği özgür bir alan olarak kullanmaktadır. Bu siyasi meseleler içerisinde önemli bir

yeri savaş mağduru olan çocuklardır. Dünya üzerinde milyonlarca çocuk savaşın yok edici etkileriyle yaşamak zorunda bırakılmaktadır.

Resim 3.18. Penny Byrne, Omran, Yeniden tasarlanmış eski seramik heykelcik, emaye boyalar, Fransız tebeşiri, epoksi reçine, turuncu sprej emaye, çocuk koltuğu, 58x32x38 cm, 2017

Kaynak: (Byrne, 2022)

Suriye’de 2011 yılından beri süren iç savaşta yaralanan çocuklardan sadece biri olan beş yaşındaki Omran Dakneş yaşadığı bombalı saldırının ardından evinin enkazının altından çıkarılmıştır. Enkazdan canlı kurtarılan Omran’ın Suriyeli muhalifler tarafından yayınlanan görüntüsünde her yeri toz içinde, başından aşağı süzülen kanlarla ambulansın arka koltuğunda oturmaktadır. Byrne etkilendiği bu görüntülerin ardından “Omran” adlı eserinde hazır bir antika çocuk porselenini yeniden biçimlendirmiş, yüzeyi toz boyalar kullanarak boyamış ve hazır halde bulunan ve turuncuya boyadığı koltuk üzerine yerleştirmiştir. Sanatçı, figürün yüz ifadesinde savaş ile yaşamak zorunda bırakılan bir çocuğun masumluğunu gözler önüne sermektedir (Resim 3.18).

18. Cynthia Consentino

Cynthia Consentino, seramik heykel çalışmalarında peri masallarından ve bu masalların geniş karakter kadrolarından yararlanarak çocukluk, cinsiyet ve onun kalıtsal klişelerini, ailevi ve toplumsal rolleri, dini ve kültürel geleneklerinde insan algısını keşfetmek ve dönüştürmek için insan figürünü kullanmaktadır.

Resim 3.19. Cynthia Consentino, Kurt Kız 3 (Wolf Girl III), seramik, karışık teknik, 99x53.5x43 cm, 2013

Kaynak: (Consentino, 2022)

Çalışmalarında küçük kız çocuklarının silah tuttuğu, insan figürünün hayvan kafaları ile birleştiği hibrit seramikler dikkat çekmektedir. Sanatçı seramiklerinde, insan deneyimlerindeki güzel ve çirkin, komik ve trajik, gerçek ve fantastik gibi uyumsuzlukları kullanmaktadır. Consentino, ‘Kurt Kız’ (Wolf Girl III)” adlı eserinde çocuklara anlatılan peri masallarından farklı vahşi bir kurt kız olarak karşımıza çıkmaktadır (Resim 3.19).

19. Nuala Creed

Nuala Creed, savaş dolu bir dünyaya doğan çocukların gelecek mirasını, sosyo-politik mesajları, hayvan türleri ve habitatının ölümü, insanlığın dünya ile ilişkisini içeren konuları etkileyici, kışkırtıcı ve çarpıcı bir dille anlattığı çalışmalarıyla bilinmektedir. Çalışmalarında figüratif anlatımı seçen Creed odak noktası olarak da çocukları ele almaktadır. Sanatçı çocukların masumiyetini ve saflığını savaş, yıkım ve istismar gibi hayatın acı dolu sert yanları ile birleştirmeyi seçmektedir.

Resim 3.20. Nuala Creed, Benim Hatam (Mea Culpa), El yapımı seramik, 76x30,5x35,5cm, 2010

Kaynak: (Creed, 2022)

Geleceğimiz olarak gördüğümüz çocukların istek, arzu ve ihtiyaçlarının görmezden gelindiğini savunan Creed elle şekillendirdiği “Mea Culpa” Latince “Benim suçum” anlamına gelen eserinde bir çocuk belinden aşağısı çıplak olan ve gerçek suçluları temsil eden piskopos şapkası takarak af dilemektedir (Resim 3.20.). *Küçük çocuklarda yaygın olduğu gibi, kendisine yapılan tacizden kendini sorumlu tutmaktadır (Garcia, 2012).* Sanatçı yüzyıllardır istismara uğrayan çocuğun günümüzde hala katolik kiliselerinde cinsel istismara uğramalarını korkusuzca ifade etmektedir.

20. Jale Yılmabaşar

Türk sanatçı Jale Yılmabaşar, 1962 yılında İstanbul Tatbiki Güzel Sanatlar Okulu Seramik Bölümünden mezun oldu. 1966’da mezun olduğu okula öğretim görevlisi olarak giren Yılmabaşar ‘*seramik dekor teknikleri ve bu tekniklerle çağdaş Türk çömlekçiliğinde reform imkânları*’ konusundaki incelemesini hazırlayarak 1985’te Türkiye’nin ilk kadın seramik profesörü oldu.

Resim 3.21. Jale Yılmabaşar, Uçurtma, Seramik Heykel, 62x66x20 cm,1963

Kaynak: (Artium Modern, 2023)

Sanatçı seramik ve resimde eserlerinin ilham kaynağında anneler ve çocukları, kuşlar ve kadınları konu edinmiştir. Yılmabaşar “Uçurtma” adlı eserinde *Kızım Sedefi parka götürdüğümde, salıncakta sallanan, bisiklet süren, uçurtmalarını uçuran çocukların ne kadar mutlu olduklarını görmek beni her zaman duygulandırdı ve sıklıkla seramik ve resimlerimde onları konu olarak kullandım* (Yılmabaşar, 2006: 258) (Resim 3.21).

21. Kaan Canduran

Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik ve Cam Tasarımı Bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmalarını sürdüren Prof. Kaan Canduran gerçeklik ve değişkenleri sorguladığı figüratif seramik heykeller yapan çağdaş sanatçıdır. Masumiyeti ve saflığı simgeleyen oyuncak bebek formunu parçalamış ve sonrasında tuz pişirimi yaparak farklı bir ifade biçimiyle yeniden yorumlamıştır.

Resim 3.22. Kaan Canduran, Tuz Sırlı Figür, Seramik, Tuz pişirimi

Kaynak: (Dergipark, 2023)

Seramiğin doğallığı, oyuncak bebeğe yüklenen anlamı aktarmada araç olsa da masumiyet kompozisyonla parçalanmakta ve yeni bir form almaktadır. Ortaya çıkarılan bu yeni yapı, fırının sunacağı ortama bırakılmakta, tuzla kaplanarak duyguların parçalandığı parlak bir sanat objesine dönüşmektedir (Canduran, 2014: 26) (Resim 3.22).

22. Zehra Gülbahar

Seramik malzeme kullanan Türk çağdaş sanatçı Zehra Gülbahar bebek figürlerine olan ilgisini sosyal çalışmalar yaptığı ve gönüllü olarak gittiği Çocuk Evlerinde arttırmıştır. Çocuklar üzerinde yaptığı gözlemlerde saflıkları, masumiyetleri ve doğallıkları sanatçıyı derinden etkilediği için kendi çocukluk anılarının canlandığını ifade etmektedir. Bunun üzerine 'Çağdaş Seramik Sanatında Bebek Figürleri' adlı tezini yazmış ve figüratif seramik uygulamalarını gerçekleştirmiştir.

Resim 3.23. Zehra Gülbahar, 2 Yaş Sendromu, Seramik, El ile şekillendirme, 6x14x7 cm

Kaynak: (Zehra Gülbahar, 2019)

“2 Yaş Sendromu” adlı seramik çalışmasında bebeğin 2 yaşında kendini ve etrafını tanımaya başlamasıyla inatlaşma, huysuzluk, muzurluk gibi davranışlarda bulunmasını ele almaktadır. *Elinde camdan yapılmış bir biberon ters dönmüş bir şekilde tasvir edilmiş, içinden süt dökülmektedir. Sıraltı dekor tekniğinden yararlanılmış teni sırsız bırakılmıştır* (Gülbahar, 2019: 56) (Resim 3.23).

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

KİŞİSEL UYGULAMALAR

Çağdaş Seramik Sanatında Çocuk Figürü ve Kişisel Uygulamalar konulu yüksek lisans tezinin seramik uygulamaları araştırmacı tarafından birinci, ikinci ve üçüncü bölümden yararlanılarak, kendi çocukluk hatıraları ve düşlerinden de beslenerek meydana getirilmiştir. Uygulamalar araştırmacının Bursa'daki atölyesinde yapılmıştır.

Araştırmacı, elle şekillendirdiği figüratif seramik heykellerini çocukluğundan bu yana izlediği animasyon filmlerinden esinlendiği karakterlerle karikatürize etmiştir. Çalışmalarını bazen derin sızılarla anımsanan çocukluk yıllarının mutlu anılar ve hayaller içinde geçmesi bile içindeki çocuğu iyileştirebileceği düşüncesiyle oluşturmuştur.

Şekillendirme aşamasında araştırmacı figürlerine ait yüz, vücut, saç detayları ve figürlerin yanında bulunan tüm hayvan, oyuncak ve çiçeklerin her birini tek tek elle şekillendirmiştir. Çalışmalarından sadece bir tanesinde elle şekillendirdiği figürlerin alçı kalıbını almıştır. Kalıbın içerisine döküm çamuru dökerek çoğaltma yöntemi uygulamıştır.

Şekillendirilen figürler, 950°C sıcaklıkta elektrikli fırınlarda bisküvi pişirimleri yapıldıktan sonra parlak, yarı mat sırlar ve sıraltı boya ile renklendirilerek 1050°C, 1100 °C, 1150°C ve 1200°C olmak üzere her biri farklı sıcaklıklarda pişirilmiştir (Resim 4.1) (Resim 4.2). Sırlı pişirimlerinin ardından güçlü epoksi yapıştırıcı ile durmaları gereken zeminlerine yapıştırılmıştır.

Resim 4.1. Sır denemeleri

Resim 4.2. Sıraltı boya denemeleri

Araştırmacı ailesi ile birlikte 4 yaşındayken 1989 yılında Bulgaristan'dan Türkiye'ye göç etmiştir. Bu çocukluk yıllarında yaşadığı hayatın izlerini 2020 yılında başladığı yüksek lisansta Prof. Elif Ağatekin'in Sanatsal Seramik dersindeki 'İçsel Yürüyüş' konusundan yola

çıkarak bulmuştur. Eskizleri çizmeye başladığında çocukluğunun bazı kısımlarının hasarlı olduğunu fark etmiştir. Araştırmacının şekillendirdiği çocuk figürler her ne kadar neşeli ve mutlu görünseler de her birinde özlem, hüznün, kırgınlık, kızgınlık, çocuksu kıskançlıklar, göç etmenin vermiş olduğu yaşam zorlukları barındıran izler vardır. Geçip giden o yılları affetme ve onarma içgüdüleriyle araştırmacı geçmişin buruk anılarını mutlu anlara dönüştürmeyi amaçlamış ve her figürün yüzüne mutlu ve huzurlu bir gülümseme yerleştirmiştir. Araştırmacının kaide veya bir çerçeve gibi kullandığı tuğlalar; göç ettikten sonra babasının inşaatçılık yapmaya başlamasıyla hayatına girmiştir. Babası ile birlikte geçirdiği vakitlerde oyuncaklardan çok tuğlaları eline almasından dolayı çalışmalarında tuğlaları bir simge olarak kullanmıştır. Araştırmacı, yaşadığı dünyada her çocuğun hayal kurabileceği, oyunlar oynayabileceği, eğlenebileceği düşlerle çocuk figürleri şekillendirmeye devam etmektedir.

1. Kardeş Payı

Çağdaş Seramik Sanatında Çocuk Figürü ve Kişisel Uygulamalar konulu çalışmasının, ilki 'Kardeş Payı' adlı seramik heykeldir. Araştırmacıya 9 yaş doğum gününde büyük pembe bir oyuncak ayı hediye edilmiştir. Araştırmacı; ablasının da oynamak istediği oyuncuğu hiç paylaşmamış ve küçük kız kardeş bencilliği yapmıştır. Büyük küçük kardeş ayrımcılığını anlamadan da olsa yapan ailenin gözünde yaşça büyük olan çocuk büyümüşü ve onun oyuncuğa ihtiyacı yoktu. Fakat aile çok yanılıyordu çünkü o da bir çocuktu ve oyuncaklarla oynamaya ihtiyacı vardı. Kardeş kıskançlığına dönüşen bu olayı yıllar sonra fark eden araştırmacı bunun pişmanlığını yaşamıştır. Çalışmasında çocukluğunda paylaşmadığı ayısını ve birlikte birbirlerine sarılan iki kız kardeşin figürlerini şekillendirmiş ve büyük pembe ayıyı iki kız kardeşe paylaşmıştır. Bu paylaşımın mutluluğunu çocukların gülümsemelerinde vermek istemiştir.

Resim 4.3. Kardeş Payı, Şekillendirme aşaması, 2020

Çocuk figürleri, şamotlu çamurla plaka açarak ve elle şekillendirme yöntemi ile şekillendirilmiştir. Oyuncak ayı figürü, sucuk yöntemi ile kat kat elle şekillendirilirken çökmemesi için her aşamada şaloma ile dikkatlice kurutulmuştur (Resim 4.3). Oyuncak ayının üzerindeki her tüyü gerçek oyuncak ayıya benzetmek için tek tek elle ve modelaj kalemi ile şekillendirmiştir (Resim 4.4) (Resim 4.5) (Resim 4.6) (Resim 4.7) (Resim 4.8). Elektrikli fırında 950°C sıcaklıkta pişirilen oyuncak ayı ve figürlere önce mangan oksit sürülerek sür-sil yapılmış ve sonrasında mat sır ile sırlama, 1050°C sıcaklıkta sırlı pişirimi yapılmıştır (Resim 4.9) (Resim 4.10). Pişirimlerin ardından figürler sert yapıştırıcı ile birbirlerine yapıştırılmıştır (Resim 4.11) (Resim 4.12).

Resim 4.4. Kardeş Payı, Şekillendirme aşaması, 2020

Resim 4.5. Kardeş Payı, Şekillendirme aşaması, 2020

Resim 4.6. Kardeş Payı, Şekillendirme aşaması, 2020

Resim 4.7. Kardeş Payı, Şekillendirme aşaması, 2020

Resim 4.8. Kardeş Payı, Şekillendirme aşaması, 2020

Resim 4.9. Kardeş Payı, Bisküvi pişirimi sonrası sırlama aşaması, 2020

Resim 4.10. Kardeş Payı, Bisküvi pişirimi sonrası sırlama aşaması, 2020

Resim 4.11. Kardeş Payı, 54x67x48 cm, Elle şekillendirme, Nurgin Çetin Almalı, 2020

Resim 4.12. Kardeş Payı, 54x67x48 cm, Elle şekillendirme, Nurgin Çetin Almalı, 2020

2. Bir Küçük Fincan

'Bir Küçük Fincan' adlı seramik çalışması araştırmacının tez aşamasında yaptığı ikinci uygulamadır. Araştırmacının çocukluk arkadaşıyla birlikte oynadığı evcilik oyunlarında en sevdiği oyuncak kirazlı çay fincanı takımlarıydı. Arkadaşı yaşadıkları mahalleden taşınana kadar bu fincanlarla oynamışlardır. Yıllar sonra ergenlik dönemlerinde tekrar farklı bir mahallede bir araya gelen arkadaşı ile her konuşmalarında ve farklı insanlarla tanıştıklarında arkadaşı, araştırmacının ve ablasının fincanla oynamayı ne kadar çok sevdiğini alaycı bir tavırla anlatmasından rahatsız olmuş ve kırılmaya başlamıştır. Araştırmacı arkadaşına olan kırgınlığını ve her ne söylenirse söylensin çocukluk hatıralarında kalan neşeli anıları yeniden canlandırmak için büyük kirazlı bir fincan yapmıştır. Fincanın içerisinde seramik çocuk figürler evcilik oyunu oynayarak oyuncak fincanlarında çay içmektedirler.

Resim 4.13. Bir Küçük Fincan, Şekillendirme aşaması, 2020

Araştırmacı, beyaz çamur içerisinde ağırlığını hafifletmek kattığı kağıtlarla hazırladığı paperclay karışımına dayanıklılığını arttırmak için yarı yarıya şamotlu çamur ekleyerek homojen bir şekilde yoğurmuştur. Çamur tornasında fincan ve tabağını şekillendirmiştir (Resim 4.13). Arkadaşına kırgınlığını fincanı ikiye ayırarak anlatmayı amaçlamıştır. Kesilen fincan eşit kuruması için tekrar bir araya getirilerek ip yardımıyla bağlanmıştır (Resim 4.14) (Resim 4.15). İçerisine yerleştireceği figürler ve oyun alanı için fincanı yarıya bölmüştür. Fincanın iç kısmı çocukluk yıllarında oynanılan evcilik oyunundan bir anı betimlemek için

kullanılmıştır. Çocuk figürleri, içerisindeki yastıkları, oyuncakları elle şekillendirilirken fincan içerisindeki küçük çaydanlık, fincan ve tencereler çamur tornasında yapılmıştır (Resim 4.16) (Resim 4.17) (Resim 4.18) (Resim 4.19) (Resim 4.20). Bisküvi pişirimleri 950°C sıcaklıkta elektrikli fırında pişirilmiştir. Bisküvi pişirim sonrası figürler parlak ve mat sırlarla sırlanmıştır (Resim 4.21). 1050°C sıcaklıkta yapılan sırlı pişirim sonrası figürlere raku pişirimi yapılmış, pişirim sonrası bütün parçalar sert yapıştırıcı ile fincan içerisine yapıştırılmıştır (Resim 4.22) (Resim 4.23) (Resim 4.24) (Resim 4.25) (Resim 4.26) (Resim 4.27).

Resim 4.14. Bir Küçük Fincan, Şekillendirme aşaması, 2020

Resim 4.15. Bir Küçük Fincan, Şekillendirme aşaması, 2020

Resim 4.16. Bir Küçük Fincan, Şekillendirme aşaması, 2020

Resim 4.17. Bir Küçük Fincan, Şekillendirme aşaması, 2020

Resim 4.18. Bir Küçük Fincan, Şekillendirme aşaması, 2020

Resim 4.19. Bir Küçük Fincan, Şekillendirme aşaması, 2020

Resim 4.20. Bir Küçük Fincan, Şekillendirme aşaması, 2020

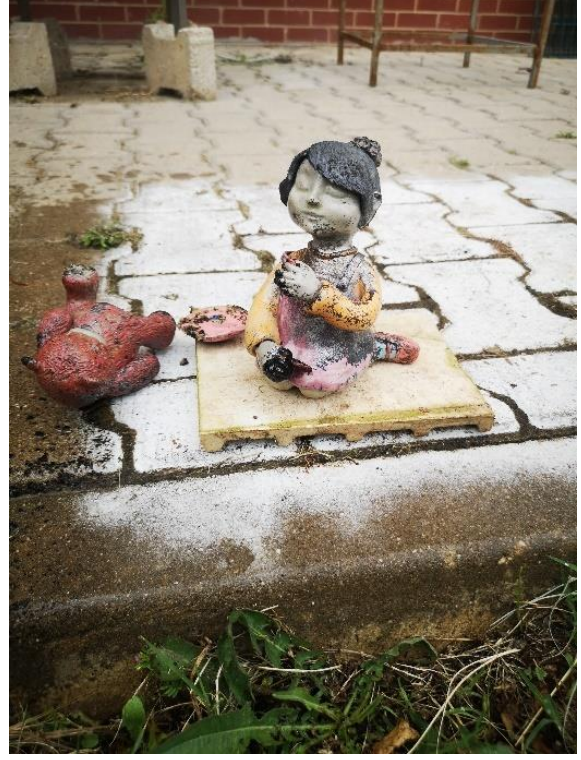
Resim 4.21. Bir Küçük Fincan, Sırlama aşaması, 2020

Resim 4.22. Bir Küçük Fincan, Sırlama sonrası fotoğraflar, 2020

Resim 4.23. Bir Küçük Fincan, Raku pişiriminden fotoğraflar, 2020

Resim 4.24. Bir Küçük Fincan, Raku pişiriminden fotoğraflar, 2020

Resim 4.25. Bir Küçük Fincan, fincan: 30x56x67 cm, tabak: 5x65 cm, Elle Şekillendirme, Nurgin Çetin Almalı, 2020

Resim 4.26. Bir Küçük Fincan, fincan: 30x56x67 cm, tabak: 5x65 cm, Elle Şekillendirme,
Nurgin Çetin Almalı, 2020

Resim 4.27. Bir Küçük Fincan, fincan: 30x56x67 cm, tabak: 5x65 cm, Elle Şekillendirme,
Nurgin Çetin Almalı, 2020

3. Bir Oda Dolusu

Araştırmacının tez aşamasındaki uygulamasının üçüncüsü ‘Bir Oda Dolusu’ adlı seramik çalışmasıdır. Çocukluk yıllarında herkes bir şekilde doyumsuzdur ve daima bir şey ister. Araştırmacı da çocukken eşyaların, kıyafetlerin ve oyuncakların çok önemli olduğunu ve odasının dolup taşmasını istemiştir. Ergenlik döneminden sonra zamanla bir oda dolusu oyuncaklarının veya kıyafetinin olmasının aile olmadan hiçbir önemi olmadığını anlamış ve çalışmasında vurgulamak istemiştir. Karga, hayvanlar aleminde ailesine bağlı ve onu koruyan en iyi hayvanlardan olduğunda dolaylı araştırmacı için aileyi temsil etmektedir.

Resim 4.28. Bir Oda Dolusu, Şekillendirme ve kalıplama aşaması, 2020

Resim 4.29. Bir Oda Dolusu, Kalıp aşamasından fotoğraflar, 2020

Elle şekillendirilen oyuncak ve kıyafetlerin alçı kalıpları alınmış ve araştırmacı tarafından hazırlanan renkli döküm çamurları ile dökümleri yapılmıştır (Resim 4.28) (Resim 4.29). Karga figürleri elle şekillendirilmiştir. Hazır tuğlalar 1150°C sıcaklıkta pişirilerek

şekillerinin deforme olması sağlanmıştır. Dökümü yapılan seramiklerin 1200°C sıcaklıkta bisküvi pişirimleri yapıldıktan sonra süt pişirimi ile eskimiş görüntüsü verilmiştir. Kargalar ise mangan oksit sürülerek 1050°C sıcaklıkta pişirilmiştir. Pişirimlerin ardından sert yapıştırıcı ile seramikler tuğla içerisinde birbirine yapıştırılmıştır (Resim 4.30) (Resim 4.31) (Resim 4.32) (Resim 4.33) (Resim 4.34) (Resim 4.35).

Resim 4.30. Bir Oda Dolusu, Şekillendirme aşaması, 2020

Resim 4.31. Bir Oda Dolusu, Süt pişiriminden fotoğraflar, 2020

Resim 4.32. Bir Oda Dolusu, 1150°C sıcaklıkta deforme edilen tuğlalar, 2020

Resim 4.33. Bir Oda Dolusu, Sırlama aşamasından fotoğraf, 2020

Resim 4.34. Bir Oda Dolusu, Birleştirme aşamasından fotoğraf, 2020

Resim 4.35. Bir Oda Dolusu, 27x15x22 cm, Kalıp ve Elle Şekillendirme, Nurgin etin Almalı, 2020

4. Yaşam Döngüsü

Dördüncü uygulama, ‘Yaşam Döngüsü’ adlı seramik duvar panosu çalışmasıdır. Araştırmacı bu seramik panoda kendi çocukluğundan esinlendiği karakterleri elle şekillendirmiştir. Bir boşlukla başlayan hayatın içerisinde çocukluk anlarına sığdırdığı kız kardeşi, kedileri, oyuncak ayısı, oynamayı sevdiği misketleri evini temsil eden tuğlaların içerisine yerleştirmiştir. Hepsi birer güzel anı ve bu anıların arasından kendini bulmak için kalıplarından kurtulmaya çalışan bir çocuğun yaşamını betimlemeye çalışmıştır (Resim 4.36) (Resim 4.37).

Resim 4.36. Yaşam Döngüsü, Şekillendirme aşaması, 2021

Resim 4.37. Yaşam Döngüsü, Şekillendirme aşaması, 2021

Hazır tuğlalar 1150°C sıcaklıkta pişirilerek deforme olmaları sağlanmıştır. Seramiklerin 950°C sıcaklıkta bisküvi pişirimleri yapılmıştır. Figürler parlak sır ve sıraltı boyalar ile renklendirilerek 1080°C sıcaklıkta pişirilmiştir. Balon ve oyuncak ayı sırlı pişirim sonrası yeniden fırınlanarak raku pişirimi gerçekleştirilmiştir (Resim 4.38) (Resim 4.39) (Resim 4.40) (Resim 4.41) (Resim 4.42).

Resim 4.38. Yaşam Döngüsü (detay), 123x100x9 cm, Elle Şekillendirme, Nurgin Çetin Almalı, 2021

Resim 4.39. Yaşam Döngüsü(detay), 123x100x9 cm, Elle Şekillendirme, Nurgin Çetin Almalı, 2021

Resim 4.40. Yaşam Döngüsü (detay), 123x100x9 cm, Elle Şekillendirme, Nurgin Çetin Almalı, 2021

Resim 4.41. Yaşam Döngüsü (detay), 123x100x9 cm, Elle Şekillendirme, Nurgin Çetin Almalı, 2021

Resim 4.42. Yaşam Döngüsü, 123x100x9 cm, Elle Şekillendirme, Nurgin Çetin Almalı, 2021
Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi Seramik ve Cam Bölümü
Koleksiyonu

5. Hayal Ettiğim Yerdeyim

Çağdaş Seramik Sanatında Çocuk Figürü ve Kişisel Uygulamalar tezinin beşinci çalışması ‘Hayal Ettiğim Yerdeyim’ adlı figüratif seramik heykeldir. Araştırmacı heykel çalışmasında hayal etmeyi korkusuzca ve mutlulukla yapan bir kız çocuğunu canlandırmak istemiştir. Figürün kırmızı ayakkabıları araştırmacının çocukken izlediği Oz Büyücüsü adlı filmdeki Dorothy’nin ayakkabılarından esinlenmiştir. Kız çocuğu oyuncak ayısı ve kedilerini yanına alarak gözlerini kapadığında bambaşka diyarlara gitmektedir. Figürler elle şekillendirildikten sonra 950°C sıcaklıktaki elektrikli fırında pişirilmiştir. Figürlere önce mangan oksit ile sür-sil yapılmış, ardından sıraltı boya ile renklendirilmiştir. 1150°C sıcaklıkta sırlı pişirimleri yapılmıştır (Resim 4.43) (Resim 4.44) (Resim 4.45) (Resim 4.46) (Resim 4.47) (Resim 4.48) (Resim 4.49) (Resim 4.50) (Resim 4.51) (Resim 4.52) (Resim 4.53) (Resim 4.54). Çalışma araştırmacının Bodrum Dibeklihan Erdinç Bakla Sanat Galerisi’ndeki ilk kişisel sergisinin ardından Contemporary İstanbul’da Avantgarde Collection seçkisinde yer almıştır.

Resim 4.43. Hayal Ettiğim Yerdeyim, Şekillendirme aşaması, 2021

Resim 4.44. Hayal Ettiğim Yerdeyim, Şekillendirme aşaması, 2021

Resim 4.45. Hayal Ettiğim Yerdeyim, Şekillendirme aşaması, 2021

Resim 4.46. Hayal Ettiğim Yerdeyim, Şekillendirme aşaması, 2021

Resim 4.47. Hayal Ettiğim Yerdeyim, Şekillendirme aşaması, 2021

Resim 4.48. Hayal Ettiğim Yerdeyim, Şekillendirme aşaması, 2021

Resim 4.49. Hayal Ettiğim Yerdeyim, Sırlama ve sıraltı boya ile renklendirme aşaması, 2021

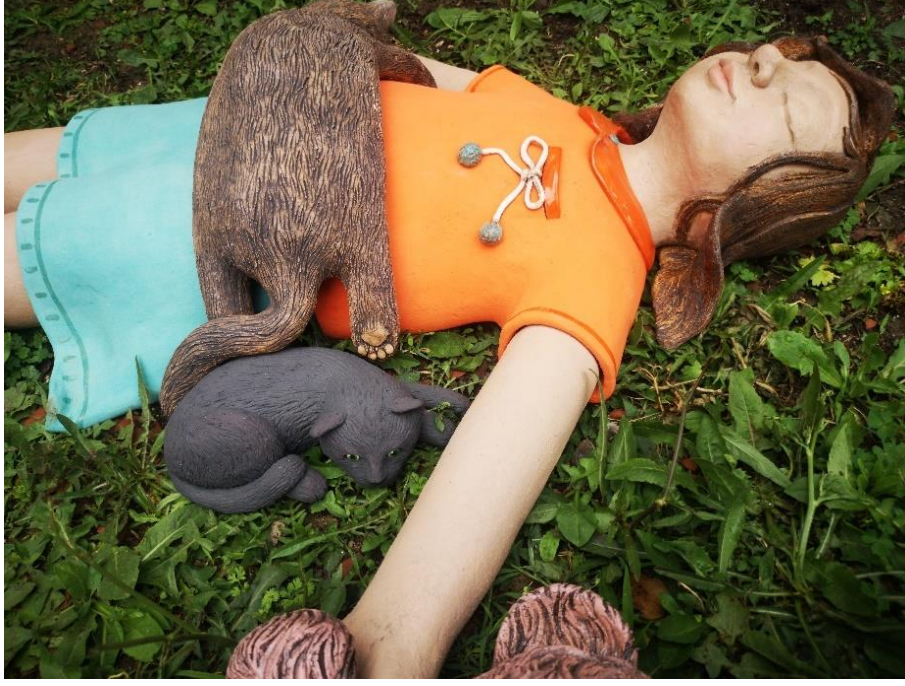
Resim 4.50. Hayal Ettiğim Yerdeyim, Sırlama aşamasından fotoğraf, 2021

Resim 4.51. Hayal Ettiğim Yerdeyim, Sırlama aşamasından fotoğraf, 2021

Resim 4.52. Hayal Ettiğim Yerdeyim (detay), Elle Şekillendirme, 25x104x120 cm, Nurgin Çetin Almalı, 2021

Resim 4.53. Hayal Ettiğim Yerdeyim (detay), Elle Şekillendirme, 25x104x120 cm, Nurgin Çetin Almalı, 2021

Resim 4.54. Hayal Ettiğim Yerdeyim, Elle Şekillendirme, 25x104x120 cm, Nurgin Çetin Almalı, 2021

Gökşen Bozdağ Koleksiyonu

6. Kedili Dünyam

Araştırmacının tezin uygulama aşamasındaki altıncı çalışması ‘Kedili Dünyam’ adlı karikatürize ettiği figüratif seramik heykeldir. Elle şekillendirilen çocuk figürü kedilerden daha küçük bir şekilde yapılmıştır çünkü çocuklara her şey kendilerinden daha büyük gelmektedir. Araştırmacı çocukluğundan bu yana en iyi arkadaşı olan kedilerin verdiği huzuru ve mutluluğu paylaşmak istemiştir. Kedilerin kıvrımlı sıcak ve sevimli halleri yansıtmaya çalışılmıştır.

Resim 4.55. Kedili Dünyam, Şekillendirme aşaması, 2021

Figürlerin 950°C sıcaklıkta bisküvi pişirimi yapıldıktan sonra mangan oksit ile sür-sil yapılmıştır. Sıraltı boya ile renklendirilen çocuk figürüne 1150°C sıcaklıkta pişirim yapılmıştır. 1150°C sıcaklıkta pişirilen hazır tuğla üzerine sert yapıştırıcı ile figürler yerleştirilmiştir (Resim 4.55) (Resim 4.56) (Resim 4.57).

Resim 4.56. Kedili Dünyam, Sırlama aşaması, 2021

Resim 4.57. Kedili Dünyam, Elle Şekillendirme, 22,5x15xh:15,5 cm, Nurgin Çetin Almalı, 2021

7. Sek Sek

Araştırmacının tezde yedinci uygulaması ‘Sek Sek’ adlı figüratif seramik heykeldir. Göç eden bir aile ve inşaatçı bir babanın kızı olarak evini ailesi ile birlikte yaptığı yıllardan hatırladığı ve üzüldüğü bir anılarından esinlenmiştir. İnşaat yaparken ailesi ile tuğla taşıdığı anlardan birinde sokağın başında sek sek oynayan kız çocukları kahkahalarla gülüp eğlenirken araştırmacının ve ablasının elleri ise tuğlalardan parçalanıyordu. Oynayan çocukları gördükten sonra hüzünlenip ağlamaya başladığı o ânı tuğla üzerinde sonsuza kadar sek sek oynayan, gülümseyen, mutlu bir çocuğa dönüştürmüştür. Elle şekillendirilen heykel 950°C sıcaklıkta pişirilmiştir. Sıraltı boya ile renklendirilen heykelin 1150°C sıcaklıkta pişirimi yapılmıştır. 1150°C sıcaklıkta pişirilen tuğla üzerine sek sek oyunu çizilmiş ve çocuk figürü oynuyormuş gibi gösterilmek istenmiştir (Resim 4.58) (Resim 4.59) (Resim 4.60).

Resim 4.58. Sek Sek, Şekillendirme aşaması, 2021

Resim 4.59. Sek Sek, Bisküvi pişirimi sonrası fotoğraflar, 2021

Resim 4.60. Sek Sek, Elle Şekillendirme, 15x17x25 cm, Nurgin Çetin Almalı, 2021
Fikriye Aydoğdu Koleksiyonu

8. Özgürlüğe Kanat Aç

Her çocuk yuvadan uçar ve kendi ayakları üzerinde durmaya başlar. Araştırma kapsamında yapılan sekizinci uygulama Özgürlüğe Kanat Aç adlı çalışma kendine sınırlar koyduğu ve yapamayacağına inandığı her şeyin kalıbını kırarak özgürlüğe doğru yol alan bir çocuğu temsil eden heykeldir. Çocuğun yanında duran karga ise bazı inanışlara göre kişinin hayatındaki değişimin habercisi olarak betimlenmiştir.

Resim 4.61. Özgürlüğe Kanat Aç, Şekillendirme aşaması, 2021

Resim 4.62. Özgürlüğe Kanat Aç, Şekillendirme aşaması, 2021

Elle şekillendirilen figürün 950°C sıcaklıkta bisküvi pişirimi yapılmıştır. Sıraltı boya ile renklendirme yapıldıktan sonra 1100°C sıcaklıkta sırlı pişirim yapılmıştır. 1100°C sıcaklıkta pişirilen hazır tuğla üzerine sert yapıştırıcı ile yapıştırılmıştır (Resim 4.61) (Resim 4.62) (Resim 4.63) (Resim 4.64).

Resim 4.63. Özgürlüğe Kanat Aç, Elle Şekillendirme, 5x15x30 cm, Nurgin Çetin Almalı, 2021

Resim 4.64. Özgürlüğe Kanat Aç, Elle Şekillendirme, 5x15x30 cm, Nurgin Çetin Almalı, 2021
Elif Ağatekin Koleksiyonu

9. Evcilik Oyunu

Araştırmacının 2021 yılında yedincisi düzenlenen Uluslararası Katılımlı Genç Seramikçiler Karo Yarışması için hazırladığı dokuzuncu uygulama ‘Evcilik Oyunu’ adlı karo çalışmasıdır. Hazır tuğla içerisine oyuncak bebek ve ayı elle şekillendirmiştir. Arka fonda duran balon ise plaka üzerine kabartma olarak yapılmıştır. (Resim 4.65)

Resim 4.65. Evcilik Oyunu, Şekillendirme aşaması, 2021

950°C sıcaklıkta elektrikli fırında pişirilen figürlerin üzerine sıraltı boya ile renklendirmiştir. Figürler ve hazır tuğla 1150°C sıcaklıkta pişirilmiştir. Pişirim sonrasında figürler tuğla içerisine yerleştirilip sert yapıştırıcı ile yapıştırılmıştır (Resim 4.66). Araştırmacının Uşak Karo Yarışması'nda Akel Tekstil Özel Ödülü aldığı karo diğer çalışmaların devamı niteliğindedir.

Resim 4.66. Evcilik Oyunu, Elle Şekillendirme, 15x15x7 cm, Nurgin Çetin Almalı, 2021
Uşak Üniversitesi - 7. Uluslararası Katılımlı Genç Seramikçiler Karo Yarışması 2021, Akel Tekstil Özel Ödülü

10. Güneşi Gördüm

Araştırmacının tez kapsamında yaptığı onuncu uygulama 'Güneşi Gördüm' adlı figüratif heykeldir. Bulgaristan'da yaşadığı yemyeşil topraklardan ailesiyle birlikte daha iyi bir hayat için çarpık kentleşmiş bir sanayi şehri olan Bursa'ya taşınmasıyla birlikte karmaşa ile iç içe olan bir hayata adım atmıştır. Araştırmacı çocukluk yıllarında beton yığınlarının arasından görebildiği ve mutlu olduğu güneşin ve uçan kuşların verdiği huzuru betimlemek istemiştir. Elle şekillendirme yöntemi ile yapılan çocuk ve kuşlara 950°C sıcaklıkta bisküvi pişirimi yapılmıştır. Figür üzerine sıraltı boya, kuşlar üzerine de mangan oksit sürülmüştür. Figürler ve hazır tuğla 1150°C sıcaklıkta pişirilmiştir. Sırlı pişirimin ardından kuşlar sert yapıştırıcı ile

birbirine yapıştırılarak havada uçuyormuş hissi verilmek istenmiştir (Resim 4.67) (Resim 4.68)
(Resim 4.69) (Resim 4.70) (Resim 4.71) (Resim 4.72).

Resim 4.67. Güneşi Gördüm, Şekillendirme aşaması, 2021

Resim 4.68. Güneşi Gördüm, Şekillendirme aşaması, 2021

Resim 4.69. Güneşi Gördüm, Sırlama ve sıraltı boya ile renklendirme aşaması, 2021

Resim 4.70. Güneşi Gördüm (detay), Elle Şekillendirme, 26x15x h:25 cm, Nurgin Çetin Almalı, 2021

Resim 4.71. Güneşi Gördüm, Elle Şekillendirme, 26x15x h:25 cm, Nurgin Çetin Almalı, 2021

Resim 4.72. Güneşi Gördüm, Elle Şekillendirme, 26x15x h:25 cm, Nurgin Çetin Almalı, 2021

11. Özgürlüğe Uç

Tez kapsamındaki on birinci uygulama ‘Özgürlüğe Uç’ adlı seramik heykeldir. Araştırmacı bu seramik heykelde, çocuğun avuçlarından, iyileştirdiği kuşun özgürlüğe uçuşundaki mutluluğu ve huzurunu betimlemek istemiştir. Elle şekillendirilen figür 950°C sıcaklıkta bisküvi pişirimi yapıldıktan sonra sıraltı boya ile renklendirilmiş ve parlak şeffaf sır ile sırlanmıştır (Resim 4.73) (Resim 4.74). Elektrikli fırında figür ve tuğlanın 1150°C sıcaklıkta sırlı pişirimi yapılmıştır. Kesilmiş hazır tuğla içerisine yerleştirdiği figürü sert epoksi yapıştırıcı ile sabitlemiştir (Resim 4.75) (Resim 4.76).

Resim 4.73. Özgürlüğe Uç, Şekillendirme aşaması, 2021

Resim 4.74. Özgürlüğe Uç, Sırlama ve sıraltı boya ile renklendirme aşaması, 2021

Resim 4.75. Özgürlüğe Uç, Elle Şekillendirme, 15x15x8 cm, Nurgin Çetin Almalı, 2021

Resim 4.76. Özgürlüğe Uç, Elle Şekillendirme, 15x15x8 cm, Nurgin Çetin Almalı, 2021

12. Dostluk

Araştırma kapsamında yapılan on ikinci uygulama ‘Dostluk’ adlı figüratif seramik heykel çalışmasıdır. Çalışmada araştırmacı çocukluk anısından bir bölümü elle şekillendirmiştir. Çocukken insanlarla oynayıp iletişim kurmaktansa hayvanlarla vakit geçirmeyi tercih ettiği için çok sayıda kedisi ve bir de köpeği vardı. Bulgaristan’da unutmadığı köpeği ‘Panço’ ona hep iyi bir yol arkadaşı ve dost olmuştur. Araştırmacı üç yaşındayken ailesine haber vermeden köpeğini ve kedilerini alıp köyde bir yerlerde uyuyakalmış ve ailesi onu her yerde aramaya başlamıştır. Sonunda onu bulduklarında hayvanları ile birlikte uyurlarken bulmuşlardır. Ailesi için olmasa da araştırmacı için hayvan dostları ile birlikte mutlu olduğu bir anının parçasıdır.

Resim 4.77. Dostluk, Şekillendirme aşaması, 2021

Elle şekillendirilen figürler 950°C sıcaklıkta bisküvi pişirimi yapıldıktan sonra sıraltı boya ile renklendirilmiştir. Figürler ve hazır tuğla 1150°C sıcaklıkta pişirilmiştir. Kaide olarak kesilen hazır tuğla üzerine figürler sert yapıştırıcı ile yapıştırılmıştır (Resim 4.77) (Resim 4.78) (Resim 4.79) (Resim 4.80).

Resim 4.78. Dostluk, Şekillendirme aşaması, 2021

Resim 4.79. Dostluk, Sırlama ve sıraltı boya ile renklendirme aşaması, 2021

Resim 4.80. Dostluk, Elle Şekillendirme, 17x25x h:15 cm, Nurgin Çetin Almalı, 2021

Nurol Sanat Galerisi Koleksiyonu, Ankara

13. Uç

Araştırma kapsamında yapılan on üçüncü uygulama ‘Uç’ adlı figüratif heykel çalışmasıdır. Hayallerine ve umutlarına hızla kanatlarını açarak uçmak isteyen bir çocuğun içinden gelen coşkuyla hareket ettiği bir an betimlenmiştir.

Resim 4.81. Uç, Şekillendirme aşaması, 2021

Çocuk figürü ve karga elle şekillendirildikten sonra 950°C sıcaklıkta elektrikli fırında pişirilmiştir. Figür sıraltı boya ile renklendirilmiş ve bazı yerlerine parlaması için şeffaf sır; karganın üzerine mangan oksit sürülmüştür. 1150°C sıcaklıkta sırlı pişirimi yapılan figür hazır tuğla üzerine sert yapıştırıcı ile yerleştirilmiştir (Resim 4.81) (Resim 4.82) (Resim 4.83).

Resim 4.82. Uç, Sırlama ve sıraltı boya ile renklendirme aşaması, 2021

Resim 4.83. Uç, Elle Şekillendirme, 21x7x h:25 cm, Nurgin Çetin Almalı, 2021

14. Kim Kurbağa Sevmez ki?

Tez kapsamındaki uygulamanın on dördüncüsü ‘Kim Kurbağa Sevmez ki?’ adlı seramik heykeldir. Çocuklar tüm hayvanlara korkusuzca yaklaşırlar fakat yetişkinler çocukları hayvanlara karşı korkutarak büyüttüklerinden zamanla sevilen hayvanların hepsi birer canavara dönüşürler. Kurbağalar da bu hayvanlar içerisinde bulunmaktadır. Çocuklukta korkusuzca ve sevgiyle eline aldığı oyun arkadaşı olan kurbağaların araştırmacının yetişkinliğe adım attığında onları nasıl bir canavar gibi gördüğünü sorgulayan bir çalışmadır.

Resim 4.84. Kim Kurbağa Sevmez ki?, Şekillendirme aşaması, 2021

Elle şekillendirilen figürün 950°C sıcaklıkta bisküvi pişirimi yapılmıştır. Pişirimi yapılan figür üzerine sıraltı boya sürülmüştür. 1150°C sıcaklıkta sırlı pişirimleri yapılan heykel hazır tuğla üzerine sert yapıştırıcı ile yapıştırılmıştır (Resim 4.84) (Resim 4.85) (Resim 4.86) (Resim 4.87) (Resim 4.88).

Resim 4.85. Kim Kurbağa Sevmez ki?, Şekillendirme aşaması, 2021

Resim 4.86. Kim Kurbağa Sevmez ki?, Sıraltı boya ile renklendirme aşaması, 2021

Resim 4.87. Kim Kurbağa Sevmez ki?, Elle Şekillendirme, 35x15x6 cm, Nurgin Çetin Almalı, 2021

Resim 4.88. Kim Kurbağa Sevmez ki?, Elle Şekillendirme, 35x15x6 cm, Nurgin Çetin Almalı, 2021

15. Mutluluk

Araştırmacının tez kapsamında yaptığı on beşinci uygulama ‘Mutluluk’ adlı seramik çalışmasıdır. 2022 yılında Hanterra’nın düzenlediği ‘Kapaklı Kap’ konulu seramik yarışması için yapılan kap çalışmaların devamı niteliğindedir. Çamur tornasında elle şekillendirilen kapaklı kap üzerine bir çocuğun oyuncak ayısı ve kedisi ile birlikte geçirdiği mutlu anı betimlenmiştir (Resim 4.89).

Resim 4.89. Mutluluk, şekillendirme aşaması, 2022

Araştırmacı elle şekillendirdiği figürleri kap üzerine sıvı çamurla yapıştırmıştır. 950°C sıcaklıkta bisküvi pişirimi yapılan seramik üzerine sıraltı boya uygulanmış ve şeffaf sıvı ile sırlanmıştır. Seramik kap 1150°C sıcaklıkta pişirilmiştir (Resim 4.90). Çalışma yarışma sonucunda sergilemeye hak kazanmıştır.

Resim 4.90. Mutluluk, Çamur Torna ve Elle Şekillendirme, 15x15x18 cm, Nurgin Çetin Almalı, 2022, Hanterra Seramik Yarışması Sergileme Ödülü

16. Oyuncak Araba

Tez çalışması kapsamında yapılan uygulamalardan on altıncısı ‘Oyuncak Araba’ adlı seramik çalışmasıdır. Araştırmacı 2022 yılında düzenlenen Bursa Seramik Bienali kapsamındaki “Düşler ve Arabalar” adlı sergi için yaptığı Oyuncak Araba adlı çalışma aynı serinin devamı niteliğindedir.

Resim 4.91. Oyuncak Araba, Şekillendirme aşaması, 2022

Araştırmacı çocukların oynamayı sevdiği oyuncak arabanın içerisine yerleştirdiği oyuncak bebek, oyuncak ayı ve topu elle şekillendirmiştir. Arabanın formu, kesilmiş hazır baca tuğlasının i boşluğuna göre hazırlanmıştır (Resim 4.91). Seramik oyuncaklar 950°C sıcaklıkta bisküvi pişirimi yapıldıktan sonra sıraltı boya ile renklendirilmiştir. 1150°C sıcaklıkta pişirilen seramikler hazır tuğla içerisine sert yapıştırıcı ile yerleştirilmiştir (Resim 4.92) (Resim 4.93).

Resim 4.92. Oyuncak Araba, Sıraltı boya ile renklendirme aşaması, 2022

Resim 4.93. Oyuncak Araba, Elle şekillendirme, 15x15x7 cm, Nurgin etin Almalı, 2022
Bursa Seramik Bienali 'Düşler ve Arabalar' Sergisi

17. Uçtu Uçtu

Tez uygulamalarının on yedincisi ‘Uçtu Uçtu’ adlı figüratif seramik heykel çalışmasıdır. Araştırmacı tarafından elle şekillendirilen seramik heykel, çocukluk anlarından yola çıkılarak yapılmıştır. Çocukluğundan beri hayvanları iyileştirmekten ve onları özgürlüklerine kavuşturmaktan mutluluk duymaktadır. Araştırmacının yaralı olarak bulduğu kuşları iyileştirdikten sonra beton yığını olan evlerden özgür maviliklere uçurduğu anın betimlemesidir.

Resim 4.94. Uçtu Uçtu, Şekillendirme aşaması, 2023

Elle şekillendirilen çocuk figürü ve kargalar 950°C sıcaklıktaki bisküvi pişiriminin ardından sıraltı boya ve mangan oksit ile renklendirilmiştir. 1200°C sıcaklıkta pişirilen figürler hazır tuğla içerisine sert yapıştırıcı ile yapıştırılmıştır (Resim 4.94) (Resim 4.95) (Resim 4.96) (Resim 4.97).

Resim 4.95. Uçtu Uçtu, Sırlama ve sıraltı boya ile renklendirme aşaması, 2023

Resim 4.96. Uçtu Uçtu, Elle Şekillendirme, 28x17x20 cm, Nurgin Çetin Almalı, 2023

Resim 4.97. Uçtu Uçtu, Elle Şekillendirme, 28x17x20 cm, Nurgin Çetin Almalı, 2023

18. Kağıttan Gemi

Araştırmacının tez uygulamasında on sekizincisi olan 'Kağıttan Gemi' adlı çalışması figüratif seramik heykeldir. Beton yığını olan bir kentin çocuklarının oynayabileceği tek yerin sokaklar olduğu zamanlarda yapılan kağıttan bir gemiyi yağmur sonrası asfalta biriken su birikintisinde yüzdürmeye çalıştığı ve en keyif aldığı oyunu betimlemiştir. Bulgaristan'da bolca bulunduğu kurbağaları şehrin asfaltlarındaki su birikintilerinde bulamayan araştırmacı onlara özlemini belirtmiştir.

Resim 4.98. Kağıttan Gemi, Şekillendirme aşaması, 2023

Resim 4.99. Kağıttan Gemi, Bisküvi pişirimi sonrası fotoğraflar, 2023

Elle şekillendirdiği çocuk figürü, kurbağa ve gemiyi 950°C sıcaklıkta bisküvi pişirimi yaptıktan sonra üzerlerine sıraltı boya ile renklendirmiştir (Resim 4.98) (Resim 4.99).

Seramik figürler 1200°C sıcaklıkta pişirimi yapılmıştır. Hazır tuğlanın iç boşluğundan yararlanan araştırmacı, su birikintisi etkisi için içerisine mavi cam yerleştirerek 1150°C sıcaklıkta tuğlayı pişirmiştir. Tuğla üzerine sert yapıştırıcı ile figürleri ve gemiyi yerleştirmiştir (Resim 4.100) (Resim 4.101) (Resim 4.102) (Resim 4.103).

Resim 4.100. Kağıttan Gemi, Sıralı boya ile renklendirme aşaması, 2023

Resim 4.101. Kağıttan Gemi (detay), Elle Şekillendirme, 18,5x19x7,5 cm, Nurgin Çetin Almalı, 2023

Resim 4.102. Kağıttan Gemi (detay), Elle Şekillendirme, 18,5x19x7,5 cm, Nurgin Çetin Almalı, 2023

Resim 4.103. Kağıttan Gemi, Elle Şekillendirme, 18,5x19x7,5 cm, Nurgin Çetin Almalı, 2023

Elif Ağatekin Koleksiyonu

19. Arkadaşım

On dokuzuncu uygulama, ‘Arkadaşım’ adlı seramik heykeldir. Araştırmacı bu seramik heykelde, sokakta oyun oynayacak çok fazla arkadaşının olmamasından dolayı oyun, konuşma ve uyku arkadaşı olarak pembe oyuncak ayısının olduğu çocukluğunu betimlemiştir. Oyuncak ayısına sarılan figürün o an hissettiği huzuru yansıtmak istemiştir. Kargayı koruyup, kollayan bir gözlemci olarak tuğlanın içerisine yerleştirmiştir.

Resim 4.104. Arkadaşım, Şekillendirme aşaması, 2023

Resim 4.105. Arkadaşım, Sıraltı boya ile renklendirme aşaması, 2023

Elle şekillendirilen figür, ayı ve karga 950°C sıcaklıkta bisküvi pişirimleri yapılmıştır. Figürler sıraltı boya ile renklendirildikten sonra bazı kısımlarının daha parlak olması için

parlak şeffaf sır sürülmüştür. 1200°C sıcaklıkta pişirilen figürler ile 1150°C sıcaklıkta pişen hazır baca tuğlası sert epoksi ile bir araya getirilerek yapıştirilmiştir (Resim 4.104) (Resim 4.105) (Resim 4.106) (Resim 4.107).

Resim 4.106. Arkadaşım, 29x17,5x14 cm, Serbest Şekillendirme, Nurgin Çetin Almalı, 2023

Resim 4.107. Arkadaşım, 29x17,5x14 cm, Serbest Şekillendirme, Nurgin Çetin Almalı, 2023

20. Sarıl Bana

Tez çalışması kapsamında yapılan yirminci uygulama ‘Sarıl Bana’ adlı seramik heykeldir. Çocukların doğaya katıksız, saf duyguları olduğuna inanan araştırmacı doğaya özlem duyan bir çocuğun bir çiçeğe mutlulukla ve sevgiyle koşarken sınımsız sarılmak istemesini tasvir etmiştir.

Resim 4.108. Sarıl Bana, Şekillendirme aşaması, 2023

Resim 4.109. Sarıl Bana, Sıraltı boya ile renklendirme aşaması, 2023

Serbest elle şekillendirilen figür ve çiçek; 950°C sıcaklıkta bisküvi pişirimleri yapıldıktan sonra sıraltı boya ile renklendirilmiş ve 1200°C sıcaklıkta pişirilmiştir. Hazır tuğla ise 1150°C sıcaklıkta pişirimi yapılmıştır (Resim 4.108) (Resim 4.109). Pişirimleri yapıldıktan sonra çiçeği dik olarak yerleştirebilmek için araştırmacı, tuğla üzerine elmas uçlu

matkap yardımı ile delik açıp sert epoksi yapıştırıcı ile figürü ve çiçeği sabitlemiştir (Resim 4.110) (Resim 4.111).

Resim 4.110. Sarıl Bana, 20x14xh:25 cm, Serbest Şekillendirme, Nurgin Çetin Almalı, 2023

Resim 4.111. Sarıl Bana, 20x14xh:25 cm, Serbest Şekillendirme, Nurgin Çetin Almalı, 2023

21. Bulutların Üstünde

Araştırma kapsamında yapılan yirmi birinci uygulama ‘Bulutların Üstünde’ adlı seramik heykeldir. Çalışmada, değişen şekilleriyle çocukların hayal dünyasında önemli bir yeri olan bulutlara vurgu yapılmıştır. Gökyüzüne baktığında yumuşak bir pamuk gibi görünen bulutların üzerinde gezmeyi hayal eden araştırmacının, kedisi ile birlikte ellerindeki çiçeklerle yaptığı gezi tasvir edilmiştir.

Resim 4.112. Bulutların Üstünde, Şekillendirme aşaması, 2023

Resim 4.113. Bulutların Üstünde, Şekillendirme aşaması, 2023

Elle şekillendirdiği figür, kedi, karga ve çiçeğin 950°C sıcaklıkta bisküvi pişirimleri yapılmıştır. Sıraltı boya ile renklendirildikten sonra 1200°C sıcaklıkta pişirimleri yapılan seramik figürler, buluta elmas uçlu matkap ile açılan deliklerin üzerine sert epoksi yapıştırıcı ile yapıştırılmıştır (Resim 4.112) (Resim 4.113) (Resim 4.114) (Resim 4.115) (Resim 4.116).

Resim 4.114. Bulutların Üstünde, Sıraltı boya ile renklendirme aşaması, 2023

Resim 4.115. Bulutların Üstünde, 45x22xh:39 cm, Serbest Şekillendirme, Nurgin Çetin Almalı, 2023

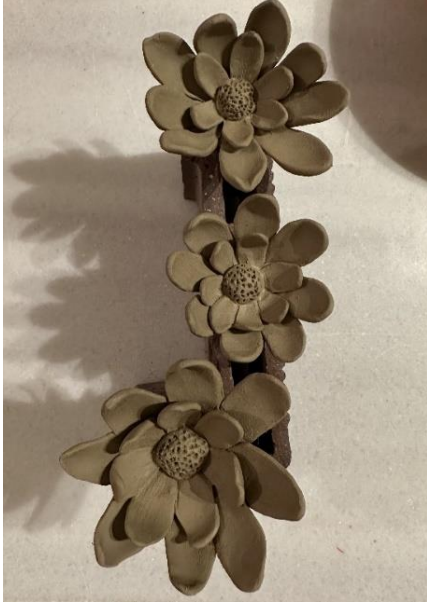
Resim 4.116. Bulutların Üstünde, 45x22xh:39 cm, Serbest Şekillendirme, Nurgin Çetin Almalı, 2023

22. Papatyalar Açınca

Araştırmacının tez aşamasındaki yirmi ikinci uygulaması 'Papatyalar Açınca' adlı seramik heykeldir. Baharın gelip papatyaların açmasını coşkuyla bekleyen bir çocuğun otun bile çıkamadığı beton yığınlarına inat, yığınların içerisinden papatyaları açtırmasının mutluluğunu yansıtmıştır.

Resim 4.117. Papatyalar Açınca, Şekillendirme aşaması, 2023

Resim 4.118. Papatyalar Açınca, Şekillendirme ve bisküvi pişirim aşaması, 2023

Elle şekillendirilmiş figür ve papatyalar; 950°C sıcaklıkta bisküvi pişirimleri yapıldıktan sonra sıraltı boya ile renklendirilmiştir (Resim 4.117) (Resim 4.118) (Resim 4.119). 1200°C sıcaklıkta pişirimleri yapılan figür ve papatyalar, 1150°C sıcaklıkta pişirilen dikdörtgen baca tuğlasının içerisine sert epoksi yapıştırıcı ile yapıştırılmıştır (Resim 4.120) (Resim 4.121).

Resim 4.119. Papatyalar Açınca, Sıraltı boya ile renklendirme aşaması, 2023

Resim 4.120. Papatyalar Açınca, 27x24x19,5 cm, Serbest Şekillendirme, 2023

Resim 4.121. Papatyalar Açınca, 27x 24x19,5 cm, Serbest Şekillendirme, Nurgin Çetin Almalı, 2023

23. Hayallere Uçmak

Araştırma kapsamındaki yirmi üçüncü uygulama ‘Hayallere Uçmak’ adlı seramik heykeldir. Hayallerine ulaşmak için tüm gücüyle gökyüzüne doğru sallanan çocuğun hayallerine doğru uçmasını tasvir eden araştırmacı bu heykelde gökyüzünde uçan kargaları yeniliklerin ve değişimin habercisi olarak betimlemiştir.

Resim 4.122. Hayallere Uçmak, Şekillendirme aşaması, 2023

Resim 4.123. Hayallere Uçmak, Şekillendirme aşaması, 2023

Gökyüzü için açılan çamur plaka yarım daire şeklindeki alçı kalıp üzerine yerleştirilmiştir. Yuvarlak kalıbın şeklini alan seramiğin üzerine önce salıncağın iplerinin

gececeği delikler açılmış daha sonrasında tek tek elle şekillendirilen kargaların bazıları yapıştırılmış bazılarının ise yerleri belirlenmiştir (Resim 4.122) (Resim 4.123). 950°C sıcaklıkta bisküvi pişirimleri yapılan figür sıraltı boya ile renklendirilmiş, kargalar ise artistik sır ile sırlanmıştır (Resim 4.124). 1150°C sıcaklıkta sırlı pişirimleri yapılmıştır. Seramik salıncak tahtası, figür ve gökyüzündeki kuşların arasından geçirilen hasır ip ile tüm parçalar birbirine bağlanmıştır (Resim 4.125) (Resim 4.126) (Resim 4.127).

Resim 4.124. Hayallere Uçmak, Sırlama ve sıraltı boya ile renklendirme aşaması, 2023

Resim 4.125. Hayallere Uçmak (detay), 15x37x58 cm, Serbest Şekillendirme, Nurgin Çetin Almalı, 2023

Resim 4.126. Hayallere Uçmak (detay), 15x37x58 cm, Serbest Şekillendirme, Nurgin Çetin Almalı, 2023

Resim 4.127. Hayallere Uçmak, 15x37x58 cm, Serbest Şekillendirme, Nurgin Çetin Almalı, 2023

24. Renk Oyunu

Araştırmacının tez kapsamındaki yirmi dördüncü çalışması olan “Renk Oyunu” Görkem Kantar Arsoy’un yazdığı ‘Rengarenk Tavşanlar İstiyorum’ adlı çocuk hikaye kitabından esinlendiği bir seramik figürdür. Rüyasında rengarenk tavşanlar isteyen çocuğu araştırmacı kendi hayalindeki rengarenk kedileri bir renk oyununa dönüştürmüştür.

Resim 4.128. Renk Oyunu, Şekillendirme aşaması, 2023

Resim 4.129. Renk Oyunu, Bisküvi pişirimi sonrası fotoğraf, 2023

Elle şekillendirilen figüre saç yerine büyüklü küçüklü kediler yerleştirmiştir. Figür 950°C sıcaklıkta pişirildikten sonra sıraltı boya ile renklendirilmiştir. 1200°C sıcaklıkta pişirimi yapılmıştır (Resim 4.128) (Resim 4.129) (Resim 4.130) (Resim 4.131) (Resim 4.132).

Resim 4.130. Renk Oyunu, Sıraltı boya ile renklendirme aşaması, 2023

Resim 4.131. Renk Oyunu, Elle Şekillendirme, 26x23x11cm, Nurgin Çetin Almalı, 2023

Resim 4.132. Renk Oyunu, Elle Şekillendirme, 26x23x11cm, Nurgin Çetin Almalı, 2023

26. Manolya

Çağdaş Seramik Sanatında Çocuk Figürü ve Kişisel Uygulamalar adlı tez kapsamındaki yirmi altıncı ve son uygulama ‘Manolya’ adlı seramik figürüdür. Araştırmacı bu uygulamada, en sevdiği beyaz manolya ve kargalarla süslenmiş, kendi çocukluk hikayesini yazmış, gülümseyen mutlu bir çocuğu betimlemiştir.

Resim 4.133. Manolya, Şekillendirme aşaması, 2023

Elle şekillendirdiği figürün saçları yerine tek tek şekillendirdiği manolya ve kargaları yerleştirmiş ve 950°C sıcaklıkta bisküvi pişirimi yapmıştır. Manolyalar sıraltı boya ile renklendirilmiş, kargalar ise artistik sır ile sırlamıştır. 1200°C sıcaklıkta sırlı pişirimi yapılmıştır (Resim 4.133) (Resim 4.134) (Resim 4.135) (Resim 4.136).

Resim 4.134. Manolya, Sırlama ve renklendirme aşaması, 2023

Resim 4.135. Manolya, 25x22x12 cm, Serbest Şekillendirme, Nurgin Çetin Almalı, 2023

Resim 4.136. Manolya, 25x22x12 cm, Serbest Şekillendirme, Nurgin Çetin Almalı, 2023

SONUÇ

Çocukluk, içinde bulunduğumuz çağda, ezelden beri var olan bir kavrammış gibi gelir. Oysa şu an çocukluk olarak adlandırdığımız durum bir olgu iken, durumun farkındalık kazanması ve isimlendirilmesi bir fikir sürecinin ürünüdür. Postman şöyle demektedir: Çocukluk fikri, Rönesans'ın büyük icatlarından biridir. Belki de en insani olanıdır. Bilim, ulus-devlet ve dinsel özgürlükle birlikte hem toplumsal bir yapı hem de psikolojik bir koşul olarak çocukluk, on altıncı yüzyıl esnasında oluşmuş ya da ortaya çıkmış ve günümüze kadar inceltmiş ve desteklenmiştir (Postman, 1995). Sanattaki çocuk imgesinin değişiminin, toplumdaki “çocukluk” kavramının algılanış şeklinin değişimine paralellik gösterdiği görülmektedir. Çocuğa verilen önem ve hassasiyet arttıkça çocuğun bir imge olarak görünürlüğü ve aktarım biçimindeki hassasiyet de artar. Toplumun çocuğa verdiği önemin artışı sonucu, eğitim kurumları kurulur ve zamanla çocuğun eğitim hayatında önemli ve yönlendirici bir olgu halini alır. Tarih örgüsü içinde, gelişen teknoloji ve medyanın etkisiyle, çocuk kendine ait yeni bir alana ve kendi özel hayatına sahip olur. Çocuk hem kendine özgü bir birey olarak yetişkinlerin dünyasında yer alır; hem de kendi tarzını yarattığı ayrı bir dünyaya sahip olur. Yetişkin çocuk üzerindeki hâkimiyetini yavaş yavaş kaybeder ve yabancılaşır. Toplumsal değişimler sonucunda kaçınılmaz olarak yaşanan bu yabancılaşma tanımsız ve tekinsiz bir çocuk yaratılmasını sağlar. Modern toplumun, bilindik masum ve hâkimiyete açık figürü, özerkleşerek alışılanın dışına çıkar. Böylelikle çocuğun bir imge olarak sanattaki yeri de değişir. Tüm bu değişimin temel sebebi modern toplum yapısının kendi özeleştirisiyle postmodern bir yapıya bürünmesinde yatar. Modern toplum yapısındaki çocuk imgesini yaratan temel faktörler çocuğun tanımlı ve sınırlı varlığına dayanırken, postmodern toplum yapısında çocuk imgesini yaratan temel faktörler arasında tüketim kültürü, ailenin değişen yapısı, teknolojik gelişmeler ve kültürel çeşitlilik yer alır. Çocuklar potansiyel tüketiciler olarak görülür ve ürünlerin hedef kitlesi haline gelirken, aile kavramı ve çocuk yetiştirme anlayışı da değişir. Sanatçılar eserlerinde çocukluğu sadece romantik bir masumiyet olarak değil, aynı zamanda toplumsal normların da sorgulandığı, değişen aile dinamiklerinin yansıtıldığı bir alan olarak ele almışlardır. Sanat aracılığı ile izleyicilerin çocukluk kavramını sorgulamalarını ve düşünmelerini sağlamaya çalışmışlardır.

Araştırmacı, araştırmaları doğrultusunda çocuk hakkında edindiği bilgilerle, onların yaşantılarıyla ve kişisel anılarıyla bir araya getirdiği figüratif seramik çalışmalarında yaşadığı toplum ve aile yapısıyla çocukluğunun değişimini aktarırken kendini ve duygularını ifade etmeye ve içindeki kırgın, üzgün çocuğa çocukluğunu geri vermeye çalışmıştır. Kendisiyle

kurduğu içsel iletişimle kendini affetme sürecinde huzurlu ve mutlu yanını ortaya çıkarmıştır. Bu nedenle şekillendirdiği çocuk figürlerinin yüzüne mutsuz ya da hüzünlü bir yüz ifadesi yerleştirmemiştir. Figürlerin her birini seramik malzeme ile şekillendirirken malzemenin sıcaklığı ile istediği canlılığı daha kolay elde edebilmiştir. Geçmişten günümüze sanatın iyileştirici ve yol gösterici tarafıyla bütünleşerek çocukluğun iyileştirilebilir olduğunu anlatmaktadır. Araştırmacı tez kapsamında yaptığı çalışmalarla 2023 yılında Bodrum Dibeklihan Erdiñ Bakla Sanat Galerisi'nde "İçimdeki Çocuk" adlı ilk kişisel sergisini gerçekleştirmiştir. İzleyicilerden edindiği gözlemlerinde onları kendi çocukluk anılarını canlandırırken ve duygusal fakat neşeli bir şekilde ayrılmalarına tanık olmuştur.

KAYNAKÇA

- Akarsu, B. M.** (2016). Spartalı Çocukların Askeri Eğitimi, Geçmişten Günümüze Şehir ve Çocuk II, Osman Köse (Ed.), *Canik Belediyesi Kültür Yayınları*, Samsun, s. 709-1387.
- Akademik Tarih** (2023). *Orta Çağ'da domuz idrar torbasından yapılan balon* [Erişim: 01.04.2023, <http://www.akademiktarihtr.com/ortacagdacocuk/>]
- Aktaş, H.** (2012). Klasik ve Modern Türk Şiirinde Anne ve Çocuk İmgesi. *İdil Sanat ve Dil Dergisi, 1* (04), s. 126-144.
- Akyüz, E.** (2021). *Çocuk Hukuku, Çocukların Hakları ve Korunması*. Pegem Akademi.
- Akyüz, Y.** (2016). Eski Yunan'da Çocuk ve Çocuk Eğitimi, Geçmişten Günümüze Şehir ve Çocuk II, Osman Köse (Ed.), *Canik Belediyesi Kültür Yayınları*, Samsun. s. 709-1387.
- Aliyeva, M.** (2022). *P. I. Çaykovski'nin Op. 39 Çocuk Albümü'nün Tematik ve Müzikal Analizi*, Eğitim Yayınevi.
- Amazon** (2023). *Antoine de Saint Exupéry, Küçük Prens*. [Erişim:18.09.2023 <https://www.amazon.com.tr/K%C3%BC%C3%A7%C3%BCk-Prens-Antoine-SaintExupery/dp/9750831160>]
- Aral, N.** (2022). Dijital Dünyada Çocuk Olmak. *TRT Akademi, 7*(16), 1134-1153.
- Aray Şentürk, Ö.** (2021) *Kar Tanelerinin Sıcak Şöleni: Fındıkkıran Balesi Ve Fındıkkıranlar*. [Erişim: 15.09.2023, <https://www.gazetebilkent.com/kultur-sanat/asenturk/kar-tanelerinin-sicak-soleni-findikkiran-balesi-ve-findikkiranlar/>]
- Arkeotekno** (2019). *Sümerlerde Eğitim Ve Öğretmenler*. [Erişim: 10.09.2023, https://www.arkeotekno.com/pg_416_sumer-lerde-egitim-ve-ogretmenler]
- Arpacı, M. & Düzcen, E.** (2021). Zıtlıklar Arasında Çocuk Bedeni Masumiyet, Kötülük ve Özerklik. *İnsan ve Toplum, 11*(1), 133-168.
- Artist A Day** (2022). *Lyndsey Fryman, Kaybolan Kesinlik (Certainty Disappears)*. [Erişim: 17.12.2022 <https://www.artistaday.com/?p=21609>]
- Artistry** (2023). *Ronit Baranga, Kuklacılar (Puppeters)*. [Erişim tarihi: 16.06.2023 <http://www.artsy.net/artwork/ronit-baranga-the-puppeteers>]
- Artium Modern** (2023). *Jale Yılmazbaşar, Uçurtma*. [Erişim tarihi: 11.05.2023, <https://www.artiummodern.com/urun/2530300/jale-yilmabas-ar-ucurtma-imzali-1963-tarihli-seramik-heykel-62-x-66-x-20-cm>]

Aşar, E. (2014). Keşfedilen Çocuk, İletişim Teknolojileriyle Yitip Giden Çocukluk ve Çocuk Kültürü. *İletişim ve Diplomasi*, (2), 83-94.

Atatanır, H. (2022). Çocukluk Olgusunun ve Çocuk Haklarının Tarihsel Gelişimi, *Uluslararası Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 205-219.

Aysal, N. (2016). Korunmaya Muhtaç Çocuklar Sorunu: Ankara Himaye-i Etfal Cemiyeti, Geçmişten Günümüze Şehir ve Çocuk I, Osman Köse (Ed.), *Canik Belediyesi Kültür Yayınları*, Samsun, s. 21-707.

Baki, Y. (2019). *Spirited Away: Ruhların Kaçışı (2001)*. [Erişim: 21.04. 2023, <https://filmhafizasi.com/spirited-away-ruhlarin-kacisi-2001/>]

Baran, G. (2011). Çocuk Gelişimine Giriş, Çocuk Gelişimi, N. Aral ve G. Baran (Ed.), *Ya-Pa Yayın*, İstanbul, s. 17-49.

Barford, B. (2022). *Tekrar yap, kayıt düğmesine basmadım (Do it again, i didn't press record)*. [Erişim tarihi: 03.11.2022, <http://barnabybarford.co.uk/work/the-good-the-bad-the-belle-2009>]

Baş, B. (2016). *Eski Mezopotamya ve Antik Yunan Toplumlarında Çocuk Olmak*. [Erişim: 13.09.2023, <https://arkeofili.com/eski-mezopotamya-ve-antik-yunan-toplumlarinda-cocuk-olmak/>]

Bellevue Sanat Müzesi (2021). *Empathy in Clay*. [Erişim: 12.03.2023, <https://www.bellevuearts.org/exhibitions/past/tip-toiland-2021>]

Bener, S. S. (2016). *Antik Çağda Oyun ve Oyuncaklar*, Kitap Yayınevi Ltd., İstanbul.

Bernamegeh (2023). [Erişim: 10.09.2023, <https://www.bernamegeh.com/icinde-bebek-iskeleti-bulunan-5-bin-yillik-kup-mezar-bulundu/>]

Betil, İ. (2003). Sizin Ninniniz Hangisi?, Çocuk ve Sanat, Nida Nevra Savcıoğlu (Ed.), *Okuyan Us*

British Council (2023). *Grayson Perry, Çocukluktan Mülteci (Refugees from Childhood)*. [Erişim tarihi: 15.06.2023, <https://www.britishcouncil.org.tr/graysonperry/about>]

Byrne, P. (2022). *Omran*. [Erişim tarihi: 03.11.2022, <https://pennybyrneartist.com/Omran-2017~170>]

Bıçakçı, H. (2016). Antik Roma'da Aile, Aile Reisi ve Çocuk, Geçmişten Günümüze Şehir ve Çocuk I, Osman Köse (Ed.), *Canik Belediyesi Kültür Yayınları*, Samsun, s. 21-707.

Bugan, F. (2015). Küçük Prens ve Küçük Kara Balık Çerçevesinde Doğudan Batıya Özgürlük Anlayışı, 2. *Uluslararası Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu (24-25 Ekim)*, İstanbul, s. 535-543.

Braverman Gallery (2021). *The Puppet Theater*. [Erişim: 16.06.2023, <https://bravermangallery.com/international/the-puppet-theater/>]

Britannica (2023). [Erişim: 14.09.2023, <https://www.britannica.com/technology/printing-press>]

British Council (2023). [Erişim: 15.06.2023, <https://www.britishcouncil.org.tr/graysonperry/about>]

British Museum (2023). *Aşık kemikleriyle oynayan pişmiş toprak iki figür*. [Erişim:22.07.2023, http://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1867-0510-1]

British Museum (2023). *Yamyam*. [Erişim:24.07.2023, http://www.britishmuseum.org/collection/object/G_1805-0703-7]

Candan, H & Candan, A. (2007). *Burası Oyuncak Müzesi*. [Erişim: 05.04.2023, <https://www.evrensel.net/haber/244591/burasi-oyuncak-muzesi>]

Canduran, K. (2014). Figüratif Seramik Heykellerde Tuz Pişirimi Etkileri. *Erciyes Sanat*, (2), 19-26.

Caymaz, K. B. (2017). *Yirminci Yüzyıldan Günümüze Resimde Farklı Çocuk İmgeleri* (Yüksek Lisans Tezi). Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi.

Cfile Capsule (2023). *May Snevoll von Krogh, Senin için binlerce kez (For you a thousand times over)*. [Erişim tarihi: 15.06.2023, <https://cfileonline.org/art-children-in-peril-the-sculptures-of-may-von-krogh-contemporary-ceramic-art-cfile/>]

Christoph Bacher (2023). *Eski Yunan anne çocuk heykelciği*. [Erişim tarihi: 24.11.2023, <https://www.cb-gallery.com/en/produkt/tanagra-statuetten-einer-mutter-mit-kind/>]

Ceramics Monthly (2023). *Janina Myronova, Tayvanlı Çocuklar*. [Erişim tarihi: 12.03.2023, <https://ceramicartsnetwork.org/ceramics-monthly/ceramics-monthly-article/janina-myronova-character-counts>]

Consentino, C. (2022). *Kurt Kız 3 (Wolf Girl III)*. [Erişim tarihi: 03.11.2022, <http://cynthiaconsentino.file:wordpress.com/2013/01/wolfgirl-iii.jpg>]

Creed, N. (2022). *'Benim Hatam' (Mea Culpa)*. [Erişim tarihi: 05.11.2022, <http://www.nualacreed.com/galleries/social-commentary#pontificating>]

Cybermag (2020). [Erişim: 15.11.2023, <https://www.cybermagonline.com/ebeveynler-dikkat-yaz-tatilini-online-oyunlarla-gecirecek-cocuklar-icin-8-uyari>]

Çatkın, P. (2009). *Fındıkkıran Balesinin Müzik, Sahne Tasarımı Ve Koreografi Açısından İncelenmesi*. (Doktora Tezi). DEÜ Güzel Sanatlar Enstitüsü.

Çetin Almalı, N. & Ağatekin, E. (2022). Seramik Sanatçılarının Gözüyle İklim Değişikliği. *Sanat ve Tasarım Dergisi*, 12(2), 409-424.

Çocukla Sinema (2023). *Sevimli Canavarlar (Monsters, Inc.)*. [Erişim: 22.06.2023, <https://www.cocuklasinema.com/film-detay/sevimli-canavarlar-589>]

Hukuk Ansiklopedisi (2021). *Çocuk Hakları Bildirgesi*. [Erişim: 06.11.2022, <http://hukukbook.com/cocuk-haklari-bildirgesi/>]

Daily Art Magazine (2023). *Masterpiece Story: Children Eating Grapes and a Melon by Bartolomé Esteban Murillo*. [Erişim: 14.10.2023, <https://www.dailyartmagazine.com/bartolome-esteban-murillo-masterpiece-story/>]

Daily Art Magazine (2022). *Çocuk Oyunları (Children's Games)*. [Erişim: 14.10.2023, <https://www.dailyartmagazine.com/pieter-bruegels-childrens-games/>]

Dalfidan, F. (2020). Sosyolojide Çocukluğun ve Çocukların Yeri: Çocukluk Sosyolojisinin Erken Dönem Kurumsallaşma Sorunları Üzerine Bir Tartışma. *Medeniyet Araştırmaları Dergisi*, 5(2), 103-123.

Daşçı, S. (2008). *Avrupa Resminde Çocuk İmgesi*, Bağlam Yayıncılık, İstanbul.

Disney Wiki (2023). *Walt Disney, Buharlı Gemi Willie (Steamboat Willie)*. [Erişim:24.07.2023, https://disney.fandom.com/wiki/Steamboat_Willie]

Dial M for Movie (2023). *Ruhların Kaçışı (Spirited Away)*. [Erişim:21.04.2023, <https://dialmformovie.net/2021/05/17/spirited-away-ruhlarin-insanlardan-kacisi/>]

Dr (2023). *Seksen Günde Devri Alem*. [Erişim: 15.09.2023, <https://www.dr.com.tr/Kitap/Seksen-Gunde-DevriAlem/Cocuk-Ve-Genclik/Okul-Cagi-6-10-Yas/Cocuk-Klasik/urunno=0000000448092>]

Edebi Bülten (2022). *Çocuk Cadı Avı*. [Erişim: 12.09.2023, <https://edebibulten.com/cocuk-cadilar-ve-cocuk-cadi-avi-cekilisi-2022/>]

Eksi Şeyler (2020). *Yalnızca Firavunlar ve Mumyalardan İbaret Olmayan Antik Mısır'da Günlük Yaşam*. [Erişim: 12.09.2023, <https://seyler.ekstat.com/yalnizca-firavunlar-ve-mumyalardan-ibaret-olmayan-antik-misirda-gunluk-yasam>]

Elçioğlu, H. (2019). *Eski Türklerde Hayat Tarzı*. [Erişim: 10.09.2023, <https://bilimdili.com/arkeotarih/tarih-tarih/eski-turklerde-hayat-tarzi/>]

Elkind, D. (1999). *Çocuk ve Toplum: Gelişim ve Eğitim Üzerine Denemeler*. (Çev.) Demet Öngen, Ankara Üniversitesi Basımevi, s. 35.

Erdoğan, S. (2011). Cinsel Gelişim, Çocuk Gelişimi, Aral, N.ve Baran, G. (Ed.), *Ya-Pa Yayın*, İstanbul, s. 339-362.

Erkanal, H. (2001). Dünyada ve Türkiye’de Değişen Çocukluk, “Eski Önasya’da Çocuk”, Bekir Onur (Ed.), 3. *Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi*, Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, s. 117-124.

Filiz, H. (2021). *Türkiye’de Çocuk Tiyatrosunun Kuruluş Günleri-5*. [Erişim: 15.09.2023, <https://www.egetelgraf.com/turkiyede-cocuk-tiyatrosunun-kurulus-gunleri-5>]

Francke, A. (2004). *Avrupa Resminde Küçük prensler ve Prensesler*, (Çev.) Ayşegül Hatay, P Dünya Sanatı Dergisi, Çocuk ve Sanat, 34, s. 58-69.

Garcia, E. (2012). *Ceramics and the Human Figure*, A & C Black Publishers Limited, in Great Britain.

Genç, Ö. (2016). Ortaçağ Avrupası’nda Çocuk Olmak, Geçmişten Günümüze Şehir ve Çocuk I, Osman Köse (Ed.), *Canik Belediyesi Kültür Yayınları*, Samsun, s. 21-707.

Genç, Ö. (2021). *Ortaçağ Avrupası’nda Çocuk*. [Erişim: 14.09.2023, <https://www.akademiktarihtr.com/ortacagdacocuk/>]

Genç, Ö. (2022). Ortaçağ Avrupası’nda Baba Olmak. [Erişim: 13.09.2023, https://www.okuryazarkitaplar.com/_trashed/]

Gıl’adı, A. (2001). Dünyada ve Türkiye’de Değişen Çocukluk, “İslam Uygarlığında Bir ‘Çocukluk’ Kavramı Var Mı?”, (Çev.) Tolga Şenkaya, Bekir Onur (Ed.), 3. *Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi*, Ankara Üniversitesi Çocuk Kültürü Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları, s. 105-115.

Golden, M. (2004). *Eski Yunan’da Çocuk İmgeleri*, (Çev.) Ayşegül Hatay, P Dünya Sanatı Dergisi, Çocuk ve Sanat, 34, s. 46-58.

Hb Yazar (2022). *Guernica*. [Erişim: 21.09.2023, <https://hbyazar.com/guernica-pablo-picasso/>]

Helnwein (2023). *Gottfried Helnwein, Lebensunwertes Leben*. [Erişim:06.06.2023, https://www.helnwein.com/news/news_update/article_843-Lebensunwertes-Leben-Helnweins-open-letter-to-euthanasia-doctor-Heinrich-Gross]

Guild Works (2023). [Erişim: 12.03.2023, <http://guildwork.ca/collections/susan-low-beer/products/state-of-grace-1>]

Guild Works (2023). *Zarafet Devleti (State of Grace)*. [Erişim: 12.03.2023, <http://guildwork.ca/collections/susan-low-beer/products/state-of-grace-1>]

Güçlü, S. (2016). Çocukluk ve Çocukluğun Sosyolojisi Bağlamında Çocuk Hakları. *Sosyoloji Dergisi, (İzlet), 1-22*.

Gülbahar, Z. (2019). *Çağdaş Seramik Sanatında Bebek Figürleri* (Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü.

Gürçay, C. & Kumaş, H. (2002). ‘Dünya’da ve Türkiye’de Çalışan Çocukların Profili’, *Türkiye’de Çalışan Çocuklar Semineri*, 29-31 Mayıs 2001, T.C. Başbakanlık-DİE-ILO, Yayın No: 2534, Ankara, s. 31-52.

H&M (2023). *Bir yetişkin gibi giydirilen çocuk giyim koleksiyonu örneği*. [Erişim: 24.07.2023, http://www2.hm.com/tr_tr/productpage.0877785002.html]

İnal, K. (2009). Türkiye’de Çocukluk: Nereye!, Selda İçin Akçalı (Ed.), *Çocuk ve Medya, Nobel Yayın Dağıtım*, Ankara, s. 13- 51.

İstanbul Oyuncak Müzesi (2022). *1933 yılında Alman Nazi lideri Adolf Hitler’in çocuklar için ürettirdiği “Nazi Askeri Oyun Seti”*, Fotoğraf: Kişisel Arşiv.

Jason Jacques Gallery (2023). *Kırmızı Başlıklı Kız (Little Red Riding Hood)*. [Erişim tarihi: 16.06.2023, <https://www.jasonjacques.com/artworks/little-red-riding-hood/images?view=slider>]

Kabafii (2019). *Kavimler Göçü*. [Erişim: 13.09.2023, <https://kabafii.com/kavimler-gocu-2673>]

Kanada Tarih Müzesi (2023). [Erişim: 12.03.2023, <https://www.historymuseum.ca/cmce/exhibitions/arts/bronfman/br3rd10e.html>]

Kantarcioğlu, S. (1991). *Eğitimde Masalın Yeri*, Öğretmen Kitapları Dizisi:169, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, s. 15-36.

- Karakoç, M.** (2014). *Çocuk ve Yuva Dergisinin Çocuk Edebiyatı ve Çocuk Eğitimindeki Rolü*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Karnal, K. H.** (1989). *Türkiye’de Çocuk Tiyatrosu*. (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Kaya, S. A. & Özkut, B.** (2017). *Anne-Çocuk Arasındaki Bağ ve Çocuğun İlk Müzik Deneyimi; Ninniler*, Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 40, s. 357-367.
- Kaynak Yayınları** (2023). *Muazzaz İlmiye Çığ, Zaman Tüneliyle Sümer’e Yolculuk*. [Erişim: 12.09.2023, <https://www.kaynakyayinlari.com/zaman-tuneliyle-sumer-e-yolculuk-p364207.html>]
- Kepeç, Ç. & Geçeker, Ö.** (2011). *Kilden Suretler: Sadberk Hanım Koleksiyonundan Antik Çağ Terracotta Figürinleri*, Vehbi Koç Vakfı, Sadberk Hanım Müzesi, İstanbul.
- Kocabay, N.** (2001). “Uluslararası Çalışma Örgütü Çocuk İşçiliğinin Sona Erdirilmesi Uluslararası Programı (IPEC)”, *Türkiye’de Çalışan Çocuklar Semineri 29-31 Mayıs 2001*, T.C. Başbakanlık-DİE-ILO, Yayın No: 2534, Ankara.
- Kocaer, Ü.** (2006). *Hekim ve Hemşirelerin Çocuk İstismarı ve İhtimaline Yönelik Farkındalık Düzeyleri*. (Doktora Tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Keelan, M.** (2022). *Kedili Küçük Dansçı (Little Dancer with Cat)*. [Erişim: 03.11.2022 <https://www.margaretkeelan.com/2013.html>]
- Krogh, M. S.** (2023). *Ceramic Sculptures by May Snevoll von Krogh*. [Erişim:15.06.2023, <http://thereart.ro/may-snevoll-von-krogh/>]
- Kunst Historisches Museum Wien** (2023). *Raffaello, Çayırdaki Meryem*. [Erişim: 19.09.2023, <https://www.khm.at/en/objectdb/detail/1502/>]
- La Citta Immaginario**, (2023). *Raffaello, Madonna della Seggiola*. [Erişim: 19.09.2023, <https://lacittaimmaginario.com/i-pilastri-dellarte-la-madonna-della-seggiola-di-raffaello/>]
- Listelist** (2023). [Erişim: 15.09.2023, <https://listelist.com/tuylar-urperden-ninniler/>]
- Lo, B.** (2023). *Ben, Sen, ABD, Çin (Me, You, Usa, China)*. [Erişim: 09.06.2023, <https://www.bethlo.com/good-children#/me-you-usa-china/>]
- Park, K.** (2023). *Göbek Tuvali (Belly Canvas)*. [Erişim: 09.01.2023, <http://www.kyungminpark.com/porcelain-figures?pgid=k34qvmyb-3c6e1e06-9f80-4803-8a67-1658628bd715>]

Mac Dowell, K. (2023). *Romulus ve Remus*, [Erişim tarihi: 16.06.2023, <http://www.katemacdowell.com/romandremu.html>]

Mandacı, E. (2016). Asur Ticaret Kolonileri Çağı'nda Hukuki Belgelerde Çocuk (MÖ ±1975-1723), Geçmişten Günümüze Şehir ve Çocuk I, Osman Köse (Ed.), *Canik Belediyesi Kültür Yayınları*, Samsun, s. 21-707.

Maly, R. (2023). *Kate MacDowell, Transformation and Memorial: Ecological Narratives in Porcelain*. [Erişim: 16.06.2023, <https://www.shoptalkjournal.com/copy-of-marissa-childers-1>]

Marlow, D.R. (1969). *Textbook of Pediatric Nursing*, W.B. Saunders Company.

Marmara Gazetesi (2013). [Erişim: 17.09.2023, <https://www.marmaragazetesi.com/yetersiz-beslenen-cocuklara-umut-12956h.htm>]

Masal Alemi (2021). Keloğlan [Erişim: 13.11.2023, <https://masalalemi.com/sihirli-sapka-masali/>]

Matthews, G. (2015). *Lyndsey Fryman-Experiencing Innocence-The World Unseen*. [Erişim:17.12.2022, <http://www.artpromotivate.com/2015/01/lyndsey-fryman-experiencing-innocence.html>]

Mayall, B. (2019). *Çocukluk Sosyolojisi Tarihi*. (Çev.) Özlem Aydoğmuş Ördem, Karahan Kitabevi, Adana.

Mayeri, B. (2022). [Erişim: 18.12.2022, <http://www.beverlymayeri.com/statement>]

Mayeri, B. (2022). *Bebek (The Baby)*. [Erişim 18.12.2022, <http://www.beverlymayeri.com/2004-2009-1>]

Metropolitan Sanat Müzesi (2023). *Tanrıça İsis ve Oğlu Horus*. [Erişim: 02.04.2023, <http://www.metmuseum.org/art/collection/search/548310?ft=child&offset=0&rpp=40&pos=21>]

Metropolitan Sanat Müzesi (2023). *The Goddess Isis and her Son Horus*. [Erişim: 02.04.2023, <http://www.metmuseum.org/art/collection/search/548310?ft=child&offset=0&rpp=40&pos=21>]

Metropolitan Sanat Müzesi (2023). *Bir aile grubu ile mermer mezar steli*. [Erişim: 27.04.2023, <http://www.metmuseum.org/art/collection/search/248483>]

Metropolitan Sanat Müzesi (2023). *Anne ve Çocuklu Altın Cam Madalyon*. [Erişim: 02.04.2023,

<http://www.metmuseum.org/art/collection/search/463989?ft=child&offset=240&rpp=40&pos=278>]

Metropolitan Sanat Müzesi (2023). *William Johnston, Bayan Jacob Hurd ve Çocuk*. [Erişim: 02.04.2023,

<http://www.metmuseum.org/art/collection/search/11274?ft=child&offset=160&rpp=40&pos=188>]

Metropolitan Sanat Müzesi (2023). *Virgin and Child in Majesty* [Erişim: 02.06.2023, <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/463795>]

Metropolitan Sanat Müzesi (2023). *Bakire ve Çocuk*. [Erişim: 02.04.2023, <http://www.metmuseum.org/art/collection/search/464137?ft=child&offset=80&rpp=40&pos=100>]

Metropolitan Sanat Müzesi (2023). *Berlinghiero, Madonna ve Çocuk*. [Erişim: 02.04.2023, <https://www.metmuseum.org/art/collection/search/435658>]

Mezkit Saban, G. (2019). Eğitim ve Erken Çocukluk Dönemi “*Türk Eğitim Tarihinde Çocuk ve Çocuk Kültürü*”, İksad Yayınevi, Ankara, s. 155-170.

Meisterdrucke (2023). *Jean-Jacques Rousseau, Emile, 1762*. [Erişim: 15.09.2023, <https://www.meisterdrucke.com.tr/fine-art-baski/Netherlandish-School/448254/Jean-Jacques-Rousseau-taraf%C4%B1ndan-Emile-i%C3%A7in-%C3%B6n-eser%2C-1762.html>]

Meisterdrucke (2023). *Henri Jules Jean Geoffroy, Çocuk Sınıfı*. [Erişim: 14.09.2023, <https://www.meisterdrucke.com.tr/fine-art-baski/Henri-Jules-Jean-Geoffroy/148967/%C3%87ocuk-S%C4%B1n%C4%B1f%C4%B1%2C-1889.html>]

Meisterdrucke (2023). *La Fontaine Masalları*. [Erişim: 15.09.2023, <https://www.meisterdrucke.com.tr/fine-art-baski/Jean-Baptiste-Oudry/1109872/Karga-ve-Tilki%2C-Jean-Baptiste-Oudry%27nin-%281686-1755%29-Jean-de-La-Fontaine%27in-%281621-1695%29-fabl-i%C3%A7in-yapt%C4%B1%C4%9F%C4%B1-ill%C3%BCstrasyon.html>]

Mickelson L. T. (2021). *Janina Myronova: Character Counts*. [Erişim: 12.03.2023, <https://ceramicartsnetwork.org/ceramics-monthly/ceramics-monthly-article/janina-myronova-character-counts>]

Monique, M. (2017). *Margaret Keelan “Ceramic Sculpture”*. [Erişim: 10.06.2023, <http://artmonie.blogspot.com/2017/01/margaret-keelan-ceramic-sculpture.html>]

- Musée de l'Orangerie** (2023). [Erişim: 15.09.2023, <https://www.musee-orangerie.fr/en/artworks/gabrielle-et-jean-196509>]
- Namlı, F.** (2022). *Gençler İçin Bilgisayar Oyunlarının Zararları*. [Erişim: 14.09.2023, <https://okul.com.tr/aileler-icin/makaleleri/gencler-icin-bilgisayar-oyunlarinin-zararlari-317>]
- Nas, R.** (2002). *Örneklerle Çocuk Edebiyatı*, Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Neydim, N.** (2019). *Çocuk Edebiyatı, Çocuk Gelişimi*, İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, İstanbul.
- Novate** (2023). [Erişim: 13.09.2023, <https://novate.ru/blogs/121020/56341/>]
- Ntv** (2022). *Atatürk'ün Çocuk Sevgisi* [Erişim: 12.11.2023, <https://www.ntv.com.tr/galeri/turkiye/bugun-23-nisan,H-0B4DyyjEeM0facNHRMAA/QuBMYoJQskyDofiQOVGcRA>]
- Oğuz, E.** (2023). *Çocuğum Hiçbir Şeyi Paylaşmıyor!* [Erişim: 10.09.2023, <https://www.babymuma.com/genel/cocugum-paylasmayi-bilmiyor/>]
- Onur, B.** (1992). Tarih Boyunca Oyunlar ve Oyuncaklar, *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 25(2), 365-386.
- Ozan, Y.** (2004). Eski Yunan'da Çocuk İmgeleri, *P Dünya Sanatı Dergisi, Çocuk ve Sanat*, 34, s. 98-107.
- Ökten, C.** (2020). *Dünya'da ve Türkiye'de Çocuk Edebiyat Tarihi*, Çocuk Edebiyatı, N.B. Tiryaki ve B. Uysal (Ed.), Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, s. 563-569.
- Özcan, Ö.** (2017). Orta Çağ'dan Erken Modern Döneme Çocukluğun Tarihsel Gelişimi. *Çocuk ve Medeniyet*, 2(4), 91-126
- Öztürk, Ö.** (2020). *Roma'nın Yıkılışı: Batı Roma İmparatorluğu'nun çöküşü, MS 410*. [Erişim:13.09.2023, <https://ozhanozturk.com/2020/04/05/romanin-yikilisi/>]
- Öztan, G. G.**, (2019). *Türkiye'de Çocukluğun Politik İnşası*, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Öztat, F. & Arıkan, A.** (2020). Göstergibilimsel Açıdan Hayao Miyazaki Film Afişlerinde Kız Çocuğu İmgesi. *Medeniyet Sanat Dergisi*, 6(2), 127-144.
- Öztürk, H. K.** (2017). Çocukluğun Tarihsel Gelişimi Üzerine Düşünceler. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (13), 253-276.

Öztürk, M. (2016). Asya Hun Devleti'nde Çocuk, Geçmişten Günümüze Şehir ve Çocuk I, Osman Köse (Ed.), *Canik Belediyesi Kültür Yayınları*, Samsun, s. 21-707.

Park, K. (2023). [Erişim: 09.01.2023, <http://www.kyungminpark.com/about>]

Picasso Müzesi (2022). [Erişim: 02.05.2022, <http://www.bcn.cat/museupicasso/en/exhibitions/picasso-portraits/>]

Portland Sanat Müzesi (2023). [Erişim: 16.06.2023, <https://portlandartmuseum.org/exhibitions/apex-tip-toiland/>]

Postman, N. (1995). *Çocukluğun Yokoluşu*. (Çev.) Kemal İnal, İmge Kitabevi Yayınları, [Erişim: 03.08.2022, <https://www.scribd.com/document/414049043/Coklu%C4%9Fun-Yok-Olu%C5%9Fu>]

Playcine, (2023). Peter Pan [Erişim: 15.09.2023, <https://www.abc.es/play/pelicula/peter-pan-4694/>]

Rotaract (2023). [Erişim: 15.09.2023, <https://rotaract2440.org/index.php/ryop/cocuk-cinsel-egitim>]

Royal Collection Trust (2022). *Gossaert, Danimarka Kralı II. Christian'ın Üç Çocuğu (The Three Children of Christian II of Denmark)*. [Erişim: 03.11.2022 <http://www.rct.uk/collection/405782/the-children-of-christian-ii-king-of-denmark-1481-1559>]

Royal Collection Trust (2023). *Gerrit Dou, Genç Anne (Young Mother)*. [Erişim: 20.09.2023 <https://www.rct.uk/collection/themes/exhibitions/masters-of-the-everyday/mauritshuis-the-hague/the-young-mother>]

Sağlam, M. & Aral, S. (2016). Tarihsel Süreç İçerisinde Çocuk ve Çocukluk Kavramları. *Çocuk ve Medeniyet*, 1(2), 43-56.

Sammlung (2023). *Emanuel de Witte, Familienbildnis*. [Erişim: 12.10.2023, <https://www.sammlung.pinakothek.de/de/artwork/jWLpXo0LKY>]

Sayım, M. (2017). *Yetişkin Hegemonyası ve Edebiyatta Çocuk İmgesi*. [Erişim:15.05.2023, <https://t24.com.tr/k24/yazi/edebiyatta-cocuk-imesi,1111>]

Selek, T. (1996). *Çizgi Filmde Şiddet ve Televizyonda Çizgi Filmlerin Türk Çocukları Üzerindeki Etkisi*. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Radyo-TV Yüksek Lisans Programı, İstanbul.

- Serenti** (2013). *Sanayi Devriminin Çocuk İşçileri*. [Erişim: 12.09.2023, <https://www.serenti.org/sanayi-devriminin-cocuk-iscileri/>]
- Sesame Workshop** (2023). *Susam Sokağı (Sesame Street)*. [Erişim: 08.06.2023, <https://sesameworkshop.org/our-work/shows/sesame-street-50th-anniversary/>]
- Sevinç Özarıslan** (2023). *Bariş Manço, "Adam Olacak Çocuk" Programı*. [Erişim: 25.05.2023, <http://sevincozarıslan.blogspot.com/2009/01/iste-bars-manconun-adam-olmus-cocuklar.html>]
- Scribd** (2023). *Pajarito Chino*. [Erişim: 08.02.2023, <https://www.scribd.com/document/372070512/Pajarito-Chino>]
- Sheboygan County Historical Society Museum** (2023). *Walt Disney, Pamuk Prenses ve Yedi Cüceler (Snow White and The Seven Dwarfs)*. [Erişim: 07.06.2023, <https://sheboyganmuseum.org/the-fairest-of-them-all-walt-disneys-snow-white-and-the-seven-dwarfs-1937/>]
- Shopsale** (2023). *Çaykovski'nin Op. 39 Çocuk Albümü* [Erişim: 15.09.2023, <https://shopsale.cheapdiscount2023.com/category?name=children%20album%20op%2039%20violin%20and%20piano>]
- Smith, R. R. R.** (2013). *Helenistik Heykel*, (Çev.) Aysin Yoltar Yıldırım, Homer Kitabevi, İstanbul.
- Simonsson, K.** (2023). [Erişim: 16.06.2023, <https://www.artsy.net/artist/kim-simonsson>]
- Stirler, G.** (2013). *Eğlenceler Ve Oyun*. [14.09.2023, <https://stores.renstore.com/entertainment/pastimes-and-play>]
- Swink, S.** (2022). *Büyük Ağlayan Bebek (Big Cry Baby)*. [Erişim: 14.12.2022, <https://saraswink.com/artwork/2356404-Big%20Cry%20Baby.html>]
- Sunal, O.** (2009). *Çocuğa Yönelik Sosyal Politika*. (Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Şahin, H. H.** (2020). *Çocuk, Çocukluk Kavramları ve Çocukluğun Tarihsel Gelişimi, Türkiye'de Çocuk Olmak*, Pegem Akademi, 1. Baskı, Ankara.
- Şen, P.** (2018). *Antik Yunan Dünyasında Bayram ve Festivaller*. [Erişim: 17.09.2023, <https://arkeofili.com/antik-yunan-dunyasinda-bayram-ve-festivaller/>]
- Şirin, M. R.** (2019). Değişen Çocuk ve Çocukluk Biraz Tarih ve Felsefe Biraz Sosyoloji ve Çocukluk Sosyolojisi. *Çocuk ve Medeniyet*, 4(7), 5-40.

TBMM (2003). *Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşmenin Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun Tasarısı ve Sağlık, Aile, Çalışma ve Sosyal İşler ve Dışişleri Komisyonları Raporları (1/434)* [Erişim: 23.09.2022, <http://www5.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d22/c016/tbmm22016089ss0148.pdf>]

Tarihi Olaylar (2023). *İkinci Dünya Savaşının evsiz çocukları ısınmaya çalışıyor.* [Erişim: 18.08.2023 <https://www.tarihiolaylar.com/galeriler/dunya-savaslarini-bir-de-onlarin-gozunden-gorun-184>]

Toland, T. (2023). *Albinizmlili Afrikalı Çocuk (African Child with Albinism).* [Erişim: 12.03.2023, <http://www.tiptoland.com/Portfolio/Child-with-Albinism-1.html>]

Tsang, J. (2023). *Kuralları Yıkmak (Break the Rules).* [Erişim tarihi: 17.06.2023, <https://johnsontsang.wordpress.com/2015/04/13/break-the-rules-%E5%AC%B0%E6%88%B2%E4%BA%BA%E9%96%93/>]

T24 (2018). [Erişim: 10.09.2023, <https://t24.com.tr/haber/ergenlik-donemi-10-ve-24-yas-araligina-uzadi,539774>]

Uğur, B. (2018). Geçmişten Günümüze Şekillenen Çocukluk Algısı ve Çocuk Yetiştirme Pratikleri. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(45), 227-247.

Ulusal Picasso-Paris Müzesi (2022). *Picasso, "Claude Drawing, Françoise ve Paloma"*. [Erişim: 02.05.2022, <http://www.bcn.cat/museupicasso/en/exhibitions/picasso-portraits/personatge/claude-picasso/>]

Ummanel, A. & Dilek, A. (2016). Gelişim ve öğrenme. *Öğretim ilke ve yöntemleri içinde*, s. 35-52: 43-40.

Umutcan Rehabilitasyon (2023). *Bebeklik Dönemi* [Erişim: 09.09.2023, <http://umutcanrehabilitasyon.com/bebekGelisim13-15AyEvreleri.html>]

Ungan, S. & Demir, E. (2016). Günümüz Çocuk Edebiyatı Yazarları ve Eserleri Üzerine Bir İnceleme. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 1(1), 40-65.

Uysal, B. (2020). *Çocuk Edebiyatında Türler*, Çocuk Edebiyatı, Nobel Akademik Yayınları, Ankara.

Ülgen, P. (2016). Ortaçağ Avrupası'nın İlginç Bir Yüzü: Çocuk Cadılar (Mallevs Malleficarvm Adlı Esere Göre), Geçmişten Günümüze Şehir ve Çocuk I, Osman Köse (Ed.), *Canik Belediyesi Kültür Yayınları*, Samsun, s. 21-707.

Ünlü, M. (2016). II. Abdülhamid Döneminde Balkanlarda Fakir ve Kimsesiz Çocuklar, Geçmişten Günümüze Şehir ve Çocuk I, Osman Köse (Ed.), *Canik Belediyesi Kültür Yayınları*, Samsun, s. 21-707.

Üreten, H. (2016). Yazılı ve Yazısız Kaynaklar Işığında Eski Atina'da Çocuk ve Eğitim, Geçmişten Günümüze Şehir ve Çocuk II, Osman Köse (Ed.), *Canik Belediyesi Kültür Yayınları*, Samsun s. 709-1387.

Viyana, P. (1979). "*Lebensunwertes Leben*" - *Helnwein's Open Letter To Euthanasia Doctor Heinrich Gross* [Erişim: 04.06.2023, https://www.helnwein.com/news/news_update/article_843-Lebensunwertes-Leben-Helnweins-open-letter-to-euthanasia-doctor-Heinrich-Gross]

Yalçın, Ö. (2020). *Tüketim Kültürü İdeolojisinin Hegemonyası Altındaki Yeni Çocukluk Kavramı*. (Yüksek Lisans Tezi). Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yenidünya, A. C. (2019). *İnsan Ticaretinin Bir Türü Olarak Çocuk İstismarı*. [Erişim: 17.09.2023, <https://caneryenidunya.com/insan-ticareti-magduru-olarak-cocuklar/>]

Yılmabaşar, J. (2006). *Ateşin Ustası Jale Yılmabaşar*, Promat Basım Yayın San ve Tic. A.Ş., İstanbul.

Yılmaz, O. (2018) *Tarih Öncesi Çağlarda Ekonomi*. [Erişim: 10.09.2023, <https://flaps.club/tarih-oncesi-caglarda-ekonomi/>]